

Osman Bakar i Azizan Baharuddin (urednici)

ISLAMSKO-BUDISTIČKI EKO DIJALOG (IBED)

Primjena religije i znanosti
na ekologiju i održivost

Univerzitet u Sarajevu - Filozofski fakultet

Islamsko-budistički eko dijalog (IBED)

Primjena religije i znanosti na ekologiju i održivost

Osman Bakar & Azizan Baharuddin

Islamsko-budistički eko dijalog (IBED)

Primjena religije i znanosti na ekologiju i održivost

S engleskog preveo: Nevad Kahteran

Naslov originala: Osman Bakar and Azizan Baharuddin (eds) (2023), *Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability* (Kuala Lumpur: Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM), Vajrayana Buddhist Council of Malaysia (VBCM), Tibetan Buddhist Culture Centre of Malaysia (TBCC), Centre for Civilisational Dialogue (UMCCD). ISBN: 978-983-3070-57-2. /

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Za izdavača:

Prof. dr. Adnan Busuladžić, v. d. dekana
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

**Glavni urednik Redakcije za izdavačku djelatnost
Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta**

Prof. dr. Sabina Bakšić

Lektura i korektura:

Nevad Kahteran
Ismail Palić

DTP i prilagdba korice:

Suad Pašić

ISBN 978-9926-491-44-4

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod ID brojem 63066374

©2024 by Faculty of Philosophy, University of Sarajevo. Translation of "Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability." Original work © 2023 by Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM), Vajrayana Buddhist Council of Malaysia (VBCM), Tibetan Buddhist Culture Centre of Malaysia (TBCC), Centre for Civilisational Dialogue (UMCCD).

Osman Bakar & Azizan Baharuddin

ISLAMSKO-BUDISTIČKI EKO DIJALOG (IBED)

Primjena religije i znanosti na ekologiju i održivost

S engleskog preveo: Nevad Kahteran

Sarajevo, 2025.

Sadržaj

<i>Iskazi zahvalnosti</i>	7
<i>Predgovor</i>	9
Uvodno obraćanje	11
Osman Bakar	
Inauguralno uvodno obraćanje	15
Geshe Dorji Damdul	
Koncept ekologije iz budističkih spisa	23
Chatsumarn Kabilsingh	
Kur'anska ekologija: ključne ideje	31
Osman Bakar	
Sinopsis islamskih paradigmi koje utječu na okruženje i praktični načini za muslimanske zajednice da pridonesu održivosti Zemlje	45
Fatima Ahmad & Seyed Jamaluddin Behrang Miri	
Ranjivost i održivost planeta Zemlje	63
Geshe Tashi Tsering	
Važnost zaštite okoliša i ekološka pismenost: islamska perspektiva	69
Nor Faridah Abdul Manaf & Wan Omar Fadhli	
Što ćemo učiniti? Budistički odgovor	87
David Loy	
Uloga civilnih društava u održavanju ekološkog zdravlja Zemlje: pristupi multireligijskih nevladinih organizacija u Maleziji	107
Muhammad Faisal Bin Abdul Aziz	
Duhovna ekologija: kur'anske perspektive	119
Reza Shah-Kazemi	
<i>Suradnici</i>	147
<i>Pogovor prevoditelja</i>	
<i>Islamski eko dijalog i pitanje interkulturalnih i transkulturalnih razmjena</i>	155
<i>Translator's Afterword</i>	
<i>Islamic Eco Dialogue and the Issue of Intercultural and Transcultural Exchanges</i>	163
<i>Index imena</i>	171
Apendix	
<i>Ahmet Alibašić, Recenzija prijevoda Nevada Kahterana</i>	175
<i>Review by Ahmet Alibašić</i>	179
<i>Mustafa Prljača, Recenzija prijevoda Nevada Kahterana</i>	183
<i>Review by Mustafa Prljača</i>	187
<i>Nedžad Grabus, Recenzija prijevoda Nevada Kahterana</i>	191
<i>Review by Nedžad Grabus</i>	195

Iskazi zahvalnosti

Ova knjiga je rezultat doprinosa tokom međunarodne konferencija „Eko dijalog islama-budizma (IBED): Primjena religije i nauke na ekologiju i održivost. Konferenciju je suorganizovao Međunarodni institut za Islamsku misao i civilizaciju (ISTAC-IIUM), Muslimanska omladina Pokret Malezije (ABIM), Vajrayana Buddhist Council of Malezija (VBCM), Theravada Buddhist Council of Malezija (TBCM), Tibetanski budistički kulturni centar Malezije (TBCC), te Međunarodni studenti islamske psihologije (ISIP). Održana je online 15. - 16. januara 2022. godine zbog ograničenja pandemije.

U ime organizatora želimo da se zahvalimo suradnicima koji je učinio IBED uspješnim. Među njima je bio prečasní Geše Dordži Damdul, Chatsumarn Kabilsingh (Bhikkunhi Dhammananda), Fatima Ahmad, Seyed Jamaluddin Behrang Miri, Geshe Tashi Tsering, Nor Faridah Abdul Manaf, Wan Omar Fadhli, David Loy, Muhammad Faisal Bin Abdul Aziz i Reza Shah-Kazemi.

Takođe želimo da odamo priznanje gospodinu Pek Chee Henu za dizajn logotipa IBED-a. Objašnjenje IBED-ovog loga (islamsko-budistički eko dijalog) je kako slijedi:

1. IBED logo se sastoji od simbola planete zemlje sa sedam kružnih stepenica duginih boja koje ga okružuju.

2. Sedam duginih boja predstavljaju svjetlost i obuhvataju značenje znanja i mudrosti.
3. Kružni koraci predstavljaju kontinuirano učenje.
4. Planeta zemlja predstavlja našu ekološku prirodu, njenih stanovnika i stvarnosti.

5. Dakle, IBED-ov logo simbolizira "Kontinuirano učenje za upoznavanje prirode i sopstva, te skrbi za njih".

Islam-Buddhism Eco Dialogue / islamsko-budistički eko dijalog (IBED)

Na kraju, veliko hvala tehničkom timu IBED-a i svim učesnicima konferencije IBED 2022 za njihovo učešće.

Priredivači

Predgovor

Religija ima važnu ulogu u rješavanju klimatskih promjena i kriza socio-ekonomske održivosti koja ide uz to i takve uloge su empirijski provjerenе. Presudna uloga religije u pitanjima koja se tiču klimatskih katastrofa i klimatske pravde, na primjer, miruje u osnovi na svojim etičkim učenjima, dosegu i uticaju i sposobnosti da inspiriše pristalice na akciju. Ove značajno vjerski zasnovane i duhovno nadahnute uključenosti i uticaj na etičke dimenzija klimatskih kriza također ukazuju na mnogo veće potencijale za uloga religije u budućim rješenjima koja se traže. Na osnovu njihovih ekoloških, naučnih, kao i teoloških saznanja i iskustava, suradnici knjige dali su jasno svjedočanstvo o tim nalazima.

Prije deset godina, šefica Ujedinjenih naroda za klimu, Christiana Figueres, osudila je klimatske promjene kao jedno od velikih humanitarnih pitanja našeg vremena i ona je tvrdila da vjerske vođe moraju zauzeti jači stav protiv toga i ohrabriti svoje sljedbenike da učine isto. Možda ne treba previše isticati da ideje i akcioni planovi predstavljeni unutar korica ove knjige čine da je ona veoma dobar odgovor na ovaj globalni poziv na akciju.

Uvjereni smo da će knjiga biti viđena i kao dio trenutne revolucije održivosti o kojoj se mnogo govori, a koja nije ništa manje do promišljanje i preinačavanje našeg razumijevanja i uloge u prirodnom svijetu, koji je naš jedini dom. Knjiga takođe ima za cilj da bude ohrabrenje za više interkulturalnih dijaloga, prijeko potrebnih danas u ujedinjujućim naporima

različitih grupa koje rade na ublažavanju kritično potrebnih nastojanja. Nadamo se da knjiga može pružiti ne samo mnogo poputbine za misli, već i bogatu lepezu akcija koje se mogu odmah implementirati među svim vjerskim grupama.

Priredivači

OSMAN BAKAR

Uvodno obraćanje

Dozvolite mi da vas sve pozdravim gdje god bili sa pozdravom al-salamu alejkum i mir neka je s vama.

U ime svih suorganizatora konferencije Islamsko-budističkog eko dijaloga – ukratko, IBED konferencije – želio bih izraziti toplu dobrodošlicu svim govornicima i učesnicima na ovoj historijskoj online konferenciji o izuzetno važnom pitanju s kojim se globalna ljudska zajednica trenutno suočava, odnosno ekološkom krizom. Napose, posebna dobrodošlica za naša dva glavna govornika. Oni su poštovani Geše Dorji Damdul i dr. Reza Shah Kazemi, naučnik i pisac sa sjedištem u Velikoj Britaniji.

Jako nam je žao zbog neizbježnih okolnosti koje su u zadnji čas prisilile Njegovu Svetost da povuče svoje učešće na Konferenciji kao glavni govornik na inauguracionoj sjednici jutros. Njegova Svetost se jako obradovao IBED konferenciji, ali Covid zatvaranje u Dharamsali, Indija, spriječilo ga je da dostavi svoj glavni govor. Ali mi smo sretni što je Njegova Svetost bila dovoljno ljubazna da pošalje svog predstavnika u liku Geshe Dorji Damdula na adresu ove inauguracione sjednice. Neki od nas prilično dobro poznaju Geše Dordžija. On je mladi budistički učenjak, ali je više nego kvalifikovan da govori o ovoj temi životne sredine i ekologije iz budističke perspektive za koju izgleda da gaji veliku strast.

Takođe imam zadovoljstvo poznavati dr. Rezu Shah Kazemija. On je moj stari prijatelj! Znam ga kao jednog od najboljih savremenih učenjaka islamske duhovnosti, koji je također lagodan s temom islam i ekologija. Nadaleko je poznat po svom autoritativnom radu na uporednom proučavanju islama i budizma. On će održati svoje uvodno obraćanje na samoj završnoj sesiji Konferencije. Zahvaljujemo mu se što je ljubazno prihvatio naš poziv da se obrati na ovoj Konferenciji kao drugi glavni govornik.

Drago mi je što sam dio organizacionog tima. Mislimo da smo izabrali veoma dobru temu za IBED konferenciju. Dozvolite mi da kažem nekoliko riječi o značaju teme: Primjena religije i nauka na ekologiju i održivost: perspektive islama i budizma. Po našem mišljenju, tema je veoma relevantna za sadašnje stanje planete Zemlje koju smatramo svojim jedinim domom. Naša planeta Zemlja je trenutno u stanju ekološke krize sa ozbiljnim implikacijama za budućnost čovečanstva. Kriza je sve više ozbiljnija nego ikad, tako nam nauka govori bez obzira na to što sve više ljudi sada shvata da je budućnost svih živih vrsta na našoj planeti Zemlji od koje zavisi i sam ljudski život dovedena u pitanje. Naučnici govore o potrebi da se pozabavimo globalnom krizom koja traje više od pola stoljeća. Međutim, izgleda da postoji progresivno pogoršanje kvaliteta životne sredine i ekološkog zdravlja planetarnog tijela naše Zemlje. Glavni razlog za ovu nesretnu globalnu situaciju je taj, držim, što ljudi koji jesu glavni odgovorni za krizu ne žele da slušaju nauku. I također ne žele da slušaju religiju. Oni samo žele da slušaju šapat njihove pohlepe za više bogatstva i moći kroz eksploataciju prirodnih resursa koji se brzo iscrpljuju!

Jedan od glavnih razloga zašto smo odabrali ovu temu je taj što smo željeli doprinijeti popularizaciji ideje da religija i nauka treba da rade zajedno u rješavanju i prevazilaženju sadašnje ekološke krize. To posebno znači da bi vjerske vođe, aktivisti i vjerski učenjaci trebali raditi ruku pod ruku naučnika ili naučne zajednice u prevazilaženju ekoloških kriza. Iako je tu i tamo bilo takve suradnje u suvremenom svijetu, ona je ograničena na nekoliko ljudi. Predugo, ljudi uglavnom slušaju glas nauke kada je posrijedi pitanje ekologije i ekološke krize. Bez oklijevanja, dozvolite nam

da nastavimo slušati glas nauke, jer kada se motri ekološko zdravlje naše planete, njen glas je najviše pouzdan.

Ali za ime Boga, molim vas da slušate i glas religije. To je naše vjerovanje da religija ima mnogo toga za reći o ekologiji i životnoj sredini naše planete Zemlje. Da budemo jasni po pitanju ekološke krize. Iako je vrlo jasno da je ekologija biofizička nije ništa manje jasno posebno religioznim učenjacima i autoritetima da je ekologija i duhovno i moralno pitanje i stoga ga treba riješiti religijom. Ukratko, ekološka kriza ima i biofizičku i ljudsku dimenziju, što stoga zahtijeva pažnju i religije i nauke. Štaviše, očigledno nam je da biofizičke i ljudske dimenzije ekologije međusobno komuniciraju. Priroda i obim interakcija zavisi od vrste stavova prema kojima mi ljudi imamo prema prirodi i od vrste odnosa koji biramo da imamo sa prirodnim svijetom. Postoji velika razlika između odnosa između čovjeka i prirode u predmodernom periodu i odgovarajućeg odnosa u modernom i suvremenom periodu. Sadašnja ekološka kriza ima mnogo veze sa vrstom odnosa za kojim je savremeni čovek težio u pogledu prirode. IBED konferencija želi istražiti i razumjeti kako duhovnost kao srž religija može odigrati svoju konstruktivnu ulogu u rješavanju krize koja je posrijedi.

Neki ljudi su pokrenuli pitanje kako religije mogu biti efikasne jedinstvenim frontom u odgovoru na ekološku krizu kada su njihova respektivna fundamentalna učenja toliko različita jedno od drugog. Ova Konferencija nastoji pokazati drugačije, odnosno da bez obzira na razlike između religija, postoje zajedničke osnove među njima kako bi omogućili svojim sljedbenicima da zajedno sjednu i razgovaraju o tim problemima čovječanstva. Mi organizatori mislimo da sljedbenici različitih religija bi bili još opušteniji u bavljenju pitanjima krize čovjekove prirodne sredine i ekologije. Još jedan značaj IBED-ove konferencije sa njezinom temom jeste da možemo pokazati cijelom svijetu kako muslimani i budisti mogu zajedno razgovarati o suštinskim pitanjima ekologije i održivosti iz perspektive njihove religije. Nadamo se da ćemo ojačati našu zajedničku poziciju po pitanjima ekologije i održivosti. Konferenciji prisustvuju i sljedbenici drugih

religija. Ovo dobro nagovještava budućnost viševjerskih i multikulturalnih pristupa obnovi ekološkog zdravlja planete Zemlje.

Dozvolite mi da kažem nekoliko riječi o značaju ove konferencije za trenutnu inicijativu i ciljeve održivog razvoja. Svjesni smo sedamnaest ciljeva održivog razvoja (SDG) koje su usvojile Ujedinjene nacije. Razne institucije i organizacije u cijelom svijetu ostvaruju ciljeve na svoje načine, uključujući i Maleziju. Ovdje bih pomenuo posebno energične programe koje trenutno sprovodi IIUM pod rukovodstvom svog rektora, Tan Sri Emeritus Profesor Dzulkifli Abdul Razaka u vezi sa sedamnaest ciljeva održivog razvoja. Međutim, kao islamski univerzitet, IIUM jeste zabrinut zbog nedostatka duhovnosti u sadržaju ciljeva. Kako bi riješio ovaj prilično očigledan nedostatak, IIUM je dodao duhovnost i održivost kao osamnaesti cilj održivog razvoja. Naravno, IIUM-ov naglasak je na duhovnosti i održivosti iz islamske perspektive. Međutim, ovo ne isključuje komparativni religijski pristup ovom specifičnom problemu. U stvari, to je upravo ono što mi radimo na ovoj Konferenciji. Upoređivat ćemo islamske i budističke bilješke o pitanju održivosti između ostalog.

Iskreno se nadamo da će ova konferencija pružiti nove prostore za istraživanje našeg zajedništva po pitanjima od globalnog značaja i samim tim jačanje našeg međusobnog razumijevanja. Također se iskreno nadamo da će ovu konferenciju sa oduševljenjem dočekati i muslimani i budisti širom sveta. Također, nadamo se da bi u bliskoj budućnosti IBED mogao organizirati međuvjerske dijaloge koji bi uključivali pripadnici drugih vjera.

Dozvolite mi da završim svoje uvodne riječi na ovoj inauguracijskoj sjednici ističući da je Konferencija IBED-a istorijska, budući da je ovo prvi put da su muslimani i budisti zajedno radili na velikoj skali razmjera u organizaciji međunarodne konferencije o ekstremno važnom predmetu ekologije i održivosti naše planete Zemlje. Ova inicijativa je veoma značajna napose uobzirujući da muslimani i budisti čine dvije najveće vjerske grupe ne samo u Maleziji nego jednako tako i u našoj regionalnoj zajednici ASEAN.

Hvala svima koji su omogućili ovu konferenciju: organizatorima iz raznih organizacija, govornicima i učesnicima. Čestitamo i želimo uspješnu konferenciju!

GESHE DORJI DAMDUL

Inauguralno uvodno obraćanje

Draga braćo i sestre,

Želio bih početi tako što bih izrazio svoju iskrenu zahvalnost organizatorima ove međunarodne konferencije o primjeni religija i nauke na ekologiju i održivost: perspektive iz islama i budizma. Ovo je historijski događaj gdje se muslimani i budistička braća i sestre iz cijelog svijeta mogu okupljati na istoj sceni u duhu bratstva i sestrinstva. Kroz ovaj skup obje grupe su u stanju da kooperativno stvore veću svijesnost i, kao rezultat toga, brinu o ekologiji za dobrobit sadašnjih i budućih generacija.

Kao građani svijeta koji vole mir, očekujemo da vidimo Njegovu Svetost Dalaj Lama na ovoj konferenciji. Njegova Svetost smatra ovaj dijalog izuzetno važnim jer mi, kao ljudska bića, težimo da budemo unutar harmonije sa okolinom. Ovo je moguće samo ako postoji kolektivni napor između ljudi i religija.

Zašto je ekologija toliko važna? S obzirom na to kako su ljudi i vlade aktivno uništavali životnu sredinu na svaki mogući način - teška krčenja šuma i požare amazonskih kišnih šuma, nuklearnu proliferaciju i tako dalje - čini se da smo pridavali malo ili nimalo značaja o ekologiji. Ovo jasno pokazuje našu naivnost.

Međutim, pandemija Covid-19 nas je natjerala da napravimo korak unazad i to nas je podsjetilo da je naša dobrobit od najveće važnosti.

Uništavanje okruženja za novčanu dobit i bogatstvo nije kraj i kraj svega. Oni su samo površna sredstva za okončanje.

Na kraju dana, pandemija nam je jasno pokazala da dobrobit građana svijeta treba da bude prioritet. Trebalo je da cijeli svijet ode u zaključavanje na duži period, nacije gubeći trilione dolara, roditelji žrtvujući obrazovanje svoje djece da bismo se probudili u ovoj stvarnosti. Ovo je istaknuto u sedamnaest ciljeva održivog razvoja koje je nabrojala organizacija Ujedinjenih nacija (UN), ili tačnije u prve tri tačke: 1) Nema siromaštva; 2) Nema gladi; 3) Dobro zdravlje i dobrobit.

Iz svemira, među svim nebeskim objektima, postoji samo jedan koje se ističe kao najljepši, i koji odiše plavim nijansama. To je ta planeta Zemlja, naš dom. Ako ovo izgubimo, svi stanovnici će umrijeti, a nema druge planete na koju možemo pobjeći. Ovo se dobro odražava u knjizi *Naš jedini dom (Our Only Home)*, koju je napisala Njegova Svetost Dalaj Lama, kada je rekao:

“Jučer je naša prelijepa plava planeta još uvijek bila prirodni raj u mnogim oblastima. Danas je na mnogim mjestima već uvenula i sutra će biti nenastanjiva u mnogim regijama, ako samo tako nastavi po starom”.

Također je rekao, u predgovoru knjige *Ekološka odgovornost: Dijalog s budizmom (Ecological Responsibility, A Dialogue with Buddhism)*, koja je objavljena u izdanju Tibet House, Delhi 1997. godine:

“Rješavanje ekološke krize nije samo pitanje etike već pitanje našeg opstanka. Prirodna životna sredina je veoma važna ne samo za nas koji smo sada živi, već i za buduće generacije. Ako je koristimo na ekstremne načine, iako možemo dobiti novac ili druge koristi od toga sada, dugoročno ćemo patiti mi sami i buduće generacije”.

Gautama Buddha je opominjao: “Svi fenomeni prijatne i neprijatne prirode proizilaze iz svojih odgovarajućih uzroka”. Pogodno je za proučavanje identificirati uzroke ekološke krize.

Oštećenje ozona, prekomjerna sječa šuma, efekat zelene kuće, zagađenje vode, zagađenje zraka, odlaganje nuklearnog otpada i prekomjerne potrošnje mesa su neki od efekata degradacije životne čovjekove sredine. Naš pokušaji da nahranimo našu beskrajnu pohlepu i želju za brzim profitom rezultirali su našim neuspjehom da vidimo međuzavisni odnos između naše krhke planete kao staništa i ljudi i životinja kao stanovnika.

Ne zaboravimo da će stanovnici nestati kada propadne stanište. Pogledajte kako cunami pere sve - vašu kuću, vašu djecu, tvoju porodicu, tvoj novac, sve je oprano kao kutija šibica. U budizmu se ljudi često opisuju kao djeca. Jesmo ponekad kao dijete koje je gađalo staklo svoje kuće, a onda je na kraju zažalio kada je patilo od hladnoće i kiše.

Dr Franz Alt je rekao u knjizi *Naš jedini dom, klimatski apel Svijetu* (Our Only Home, A Climate Appeal to the World), koju je napisao zajedno sa Njegovom Svetošću:

“Svakog dana emitujemo globalno oko 150 miliona tona CO₂, svaki dan ubijamo oko 150 životinjskih i biljnih vrsta, dnevno gubimo 50.000 tona plodnog tla, i pustinje svaki dan rastu za oko 80.000 hektara. Naša pohlepa za mesom uništava kišne šume. U 2019. stotine miliona Afrikanca su proživjeli najstrašnju sušu unutar žive memorije i boje se sljedeće gladi. A cijeli potkontinent vapi za vodom”.

Njegova Svetost u svom obraćanju 7. juna 1992. Parlamentarnom zemaljskom samitu (Globalni forum) Konferencije Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju (UNICED), koja je održana u Rio de Janeiruu, Brazil:

“Ova naša plava planeta je divno stanište. Njezin život je naš život; njezina budućnost je naša budućnost. Zaista, Zemlja se ponaša kao majka prema svima nama.

Poput djece, ovisimo o njoj. U suočenju s takvim globalnim problemima kao što su efekat staklene bašte i iscrpljivanje ozonskog omotača, pojedinačne organizacije i pojedinačni narodi su bespomoćni. Ako svi ne radimo zajedno, rješenje se ne može naći. Naša majka zemlja nas uči univerzalnoj odgovornosti”.

ŠTO JE ONDA REŠENJE?

Pogledajmo neke od 17 ciljeva održivog razvoja kako ističe UNO, posebno 6) Čista voda i sanitacija, 7) Pristupačna i čista energija, 11) Održivi gradovi i zajednice, 12) Odgovorna potrošnja i proizvodnja, 13) Klimatska akcija, 14) Život ispod vode, 15) Život na kopnu.

Kolektivni napor je definitivno neophodan. Na međunarodnom nivou, lideri igraju veliku ulogu. Na primjer, postupanje s pandemijom Covid-19 nije mogao da uradi samo jedan narod. Bio je potreban kolektivni napor između nacija za upravljanje pandemijom. Bio sam posebno impresioniran da čujem gospodina Blinkena, državnog sekretara SAD, kako kaže da nijedna nacija ne može učiniti sve da suzbije ovaj virus. On je to istakao tokom sastanka koji smo imali prvog dana njegove posjete Indiji 2021. godine.

Kao građani, mi također moramo preuzeti odgovornost u ovom nastojanju. Bilo je vrlo inspirativno vidjeti Njegovu Svetost Dalaj Lamu kako naglašava o očuvanju ekologije tokom njegovog javnog učenja u Sarnathu, Indija, 29. decembra 1990. godine, mjesto gdje je Buddha dao svoju prvu propovijed. Njegova Svetost Dalaj Lama je podijelio puno plodova sjemenke drveća koje je kupio novčanim dijelom svoje nagrade Plemenitog mira 1989. godine. Svojim djelovanjem inspirisao je svoje sljedbenike i fanove da je prigrlile kako bi okolinu napunili ljubavlju i brigom.

Njegova Svetost Dalaj Lama je rekao: „Pošto i ja imam odgovornost za ovu materiju (to jest, raditi na zaštiti životne sredine i vidjeti koje sadašnje i buduće generacije čovječanstva mogu koristiti osvježavajuću hladovinu i plodove drveća). Kupio sam ove sjemenke voća noseći drveće s dijelom moje novčane nagrade za mir i distribuirao je sada ljudima koji

predstavljaju različite regije (svi kontinenti svijeta su ovdje predstavljeni) tokom ovog Kalačakrovog okupljanja. Ove sjemenke su čuvane u blizini Kalachakra Mandale za pročišćenje i blagoslove. Pošto ovo uključuje sjemenke kajsije, oraha, papaje, guave, itd..., koje su pogodne za sadnju pod različitim geografskim uslovima, stručnjaci u dotičnim mjestima treba da budu pažljivo konsultovani o njihovoj sadnji i stoga bi svi trebali vidjeti da je moja iskrena težnja ispunjena.”

Jedan osebujan, ali vrlo plemenit način razmišljanja, koji sam primijetio u ljudima koji vole i zalažu se za životnu sredinu je da nikada neće sudjelovati u ubistvu drugog ljudskog brata ili sestre. Oni brinu za život. Ako je to altruističko suosjećanje, koje ih tjera da postanu plemići, za razliku od onog sebičnog onda se može podučiti svjetske lidere i javnost, a svijet bi bio sasvim drugačije mjesto.

KAKO MOŽEMO NAUČITI OVO ALTRUISTIČNO SRCE LJUDI?

Uvijek me zaintrigira kada vidim to šta kaže Nj.S. Dalaj Lama a što rezonira sa onim što je Ajnštajn mislio kada je rekao:

“Ljudsko biće je dio cjeline koju mi nazivamo univerzumom, a dio ograničen u vremenu i prostoru. On doživljava sebe, svoje misli i osećanja kao nešto odvojeno od ostalih, vrstu optičke zablude njegove svijesti. Ova zabluda je neka vrsta zatvora za nas, koji nas ograničava na naše lične želje i na naklonost prema nekolicini nama najbližih osoba. Naš zadatak mora biti da se oslobodimo ovog zatvora širenjem našeg kruga suosećanja da zagrlimo sva živa bića i cjelinu prirode u svojoj ljepoti”.

Svaki put kada Njegova Svetost daje javna obraćanja unutar ili izvan Indije, stručnjaci dolaze sa istim pitanjem: „Gdje smo mi, kao svijet, koji ide naopako da svjetska kriza nastavlja da raste uprkos velikom napretku u suvremenom obrazovanju. Njegova Svetost, bez sekunde razmišljanja, odgovara, „blagostanje svijeta je određeno razvojem mozga i srca. Nažalost, moderno obrazovanje je dizajnirano da razvija samo mozak, a ne i srce. Sada je krajnje vrijeme da uvedemo programe za razvoj srca kao dio modernog obrazovnog sistema”.

Jedan od najvećih napora Nj. S. Dalaj Lame u ovoj potrazi je uvođenje UNIVERZALNE ETIKE, što je na kraju kulminiralo u pokretanje izuzetno važnog i efikasnog programa, a dar i naslijeđe za svijet, poznato kao društveno emocionalno etičko učenje; ukratko, SEE Learning. Ova velika misija Njegove Svetosti Dalaj Lame je poduzeta na Univerzitetu Emory, Atlanta, Georgia, SAD, koji je globalno lansirana u aprilu 2019. godine. Bilo koja institucija, ili čak i pojedinci, mogu u potpunosti imati koristi od ovog programa i u svemu tome materijali su dostupni besplatno. Daju se čak i obuke nastavnika besplatno za institucije. Sretan sam što mogu primijetiti da mnoge institucije širom svijeta imaju koristi od ovog programa.

Uvjeren sam da će buduće generacije imati koristi od takve promjene kursa svijeta iz tame neznanja i jada do svjetlosti sreće, jednakosti i udisanja svježeg zraka saosjećanje i harmonije.

Dozvolite mi da pročitam stih iz pjesme Njegove Svetosti Dalaj Lame koji je napisao za Ekologiju i još jedan stih koji Njegova Svetost uvijek recituje za radost čitavog svijeta koji osjeća i koji ne osjeća:

Budite pažljivi prema prirodi
 Međuzavisnosti svih stvorenja
 I živo i neživo
 Nikada ne treba posustajati u svojim naporima
 Za očuvanje i čuvanje energije prirode.

Sve dok ostaje prostora,
 Sve dok živa bića ostaju,
 Mogu li i ja ostati
 Da rastjeram bijedu svijeta.

Još jednom se zahvaljujem organizatorima koji su od tada neumorno radili od početka planiranja ove konferencije.

Organizatori:

International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC-IIUM)	Emeritus Professor Dr Osman Bakar
Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM)	Mr. Faisal Aziz
Vajrayana Buddhist Council of Malaysia (VBCM)	Mr. Pek Chee Hen
Theravada Buddhist Council of Malaysia (TBCM)	Mr. Tan Leng Huat
Tibetan Buddhist Culture Centre of Malaysia (TBCC)	Mr. Casey Liu
International Students of Islamic Psychology (ISIP)	Mr. Seyed Jamaludin Miri
Author	Mr. Benny Liow

Jednako tako želim da se zahvalim gospodinu Tseten Samdup la, sekretaru Nj. S. Dalaj Lama koji je tražio od mene da napravim ovu prezentaciju. Ne zaboravljajući moje duboko divljenje gospodinu Jinpa la, koordinatorsu Ureda Nj. S. Dalaj Lama, jugoistočna Azija.

Neka pandemija Covid-19 bude potpuno suzbijena kako bi sva bića mogla udahnuti svjež vazduh suošućanja, radosti i pronaći veći smisao života još jednom.

Hvala svima na slušanju.

CHATSUMARN KABILSINGH

Koncept ekologije iz budističkih spisa

Među tri glavne svjetske religije, čini se da budizam čini većina referenci na ekologiju, izražavajući svoju zabrinutost i nudeći jasno smjernice za pravilno i etičko ponašanje prema prirodi.

Historijski kontekst je također važan za promociju ovog uvažavanja i briga prema prirodi.

Na osnovu biografije Buddhe, osnivača budizma, on je došao je iz kneževske pozadine ispunjene udobnim životnim stilom. Međutim, došlo je vrijeme kada je počeo preispitivati stvarnost i postojanje. Otišao je u potragu za načinom da prevaziđe patnju od bolesti, starosti i na kraju smrti. Mladi princ Siddharta potom je napustio svoj udoban stil života u palači i otišao u šumu u potrazi za duhovnom istinom.

Zanimljivo je primijetiti da su svi važni događaji u Buddhinom životu odvijali u prirodnom okruženju. Rođen je u Lumbiniju, javnom vrtu koji je smješten između Kapilvastua na zapadu i Devadahe na zapadu, Istočno od današnje sjeverne Indije, koji graniči s Nepalom. Bio je prosvjetljen pod stablom pipala (Bodhi) ili stablom prosvjetljenja. Održao je svoju prvu propovijed u Deer Parku u današnjem Sarnathu, blizu Varanasija. Odabrao je umrijeti u vrtu izvan Kusinagara, prema sjevernom dijelu Indije. Dakle, vidimo da je u 80 godina života proveo najmanje 51 godinu u prirodnom

okruženju. Dakle, njegovo promatranje prirode oko sebe mora da mu je doista dao veliku svijest i poseban način gledanja na prirodu.

Sangha, njegova zajednica redovnika i kasnije redovnica prvenstveno je živjela među prirodnim okruženjem. Stoga, u Vinayi ili samostanskom zakoniku o ponašanju, propisao je svojim učenicima da slijede reference o tome kako se odnositi prema prirodi oko sebe.

Ekološka briga u budizmu, koja je započela od njegova nastanka, postala je etičko ponašanje za budiste u vremenu koje dolazi.

Godine 1985., projekt pod nazivom "Budizam percepcije prirode" pokrenuo je i blagoslovio Nj. S. Dalaj Lama (XIV). Gđa Nancy Nash, američki konzervator sa sjedištem u Hong Kongu, obratila se budističkim znanstvenicima iz Tajlanda i Tibeta da zajedno rade na ovome projektu. Dr. Chatsumarn Kabilsingh (moje laičko ime) vodio je Thai znanstvenike i istraživao je budističke tekstove za posebne reference na to kako budisti gledaju na prirodu i pristup očuvanju prirode.

Ovaj je projekt sljedeće godine osvojio nagradu Rolex. Ovo je rezultat mog angažmana u zaštiti prirode.

BUDISTIČKI TEKST

Budistička književnost pokriva veliku količinu teksta. Na tajlandskom ih ima 45 svezaka. Budistička tekstualna literatura razgranala se u dva glavna dijela jezika, pali i sanskrt. Započela je sanskrtska budistička književnost tijekom razdoblja kralja Asoke u 3. stoljeću pr. n.e. Dva jezika također označavaju dvije glavne škole budizma. Pali predstavlja Južnu školu dok se sanskrt koristi u Sjevernoj školi. Tibetanski budizam je na sanskrtu kao i u sjevernoj školi.

Kako autor ovog rada pripada Theravadi, reference iz budističkih tekstova izvučene su iz palija. Stari jezik se koristi za čuvanje učenja Buddhena. Pali nema svoje pismo, stoga su tekstovi korišteni u ovom radu pali na tajlandskom pismu.

Postoje najmanje 3 verzije tekstova koji se koriste u Tajlandu, starija zove se Syamrath, a popularnija verzija je u Mahachulalongkornu Sveučilištu, dok je drugi na Sveučilištu Mahamakut.

U smislu etičkih učenja budizma prema prirodi, ne postoje glavne razlike između ove tri verzije.

Povijesno gledano, budističko učenje sakupljeno je odmah nakon smrti velikog Buddha. Pet stotina prosvijećenih Sangha se okupilo kako bi recitirali Dhammu i Vinayu kako ih je dao Buddha na prvom saboru pod vodstvom preč. Maha Kassapa, jedan od vodećih starijih redovnika u to vrijeme. Učenje je bilo sačuvano u ove dvije glavne kategorije; Dhamma i Vinaya. Ove su bile sačuvane kroz sjećanje i recitaciju. Tek 500 godina kasnije to je zapisano u Šri Lanki.

Nakon gladi, budistički kralj je shvatio da bi učenje moglo biti izgubljeno ako bi ostalo samo s redovnicima. Dakle, pod njegovim pokroviteljstvom, pozvao je starije redovnike koji su bili poznati učitelji na vrijeme da se okupe u Alu Vihari. Tamo su zapisali učenja na palmino lišće, odvajajući ih u tri košare, tako nazvane *Tripitaka* (tri košare) označava tri klasifikacije, Vinaya, Sutta i Abhidhamma.

Vinaya je najstariji dio teksta i bavi se postavljenim monaškim pravilima kod samog Buddha. Zanimljivo, nisu navedena samo pravila, već i priče iza svakog pravila. Ovo je vrlo zanimljivo za one koji su zainteresirani za prirodno okruženje kakvo pruža ne samo kulturološki aspekt, već i detalje prirode kakva je pronađena. Ovo će postati vrlo bogata literatura za ekologiju.

BUDISTIČKA FILOZOFIJA

U budističkom učenju Buddha naglašava međuovisnu prirodu stvari u svemiru, životinje i ljudi su uključeni.

Kad je ovo, to jeste (Kada je A, B jeste)

Ovo nastajanje, ono nastajanje

Kad ovo nije, ono nije,

Ovo prestaje, ono prestaje.

Ove ovisne i međuovisne karakteristike odnose se na sve, uključujući i samu prirodu. Priroda se uzima kao jedinstvena cijelina. Što god da se dogodi uvijek izazove efekt valova na druga postojeća bića oko nje. U moderno doba to zovemo “leptir efekt” gdje kad leptir zamahne krilima na Zapadu efekti se osjećaju na Istoku. Iako se ovo prvenstveno koristi u kontekstu ekonomije, ona je u stvarnosti primjenjiva na sve. U ekoetici se vidi vrlo jasno.

S ekološkog stajališta sječa stabla ne znači to da smo izgubili samo jedno stablo, već i okolinu jer nije stajalo odvojeno od svoje okoline. Stajao je povezan s drugim drvećem i biljkama oko njega. Svojim postojanjem osigurao je životni prostor za insekte, životinje pa čak i ljudska bića. Jer, velika stabla pružaju hlad ljudskom biću, kisik za atmosferu, vlagu za okolinu, itd.

Razumijevanje ove međuovisne prirode između drveća i života stvari oko njih daju nam još jednu svijest. Ne živimo sami i ne možemo. Naše vlastito postojanje ovisi o drugima i porocima *vice versa*.

Ova ovisna i međuovisna priroda je ključna poruka koju moramo uzeti u obzir ozbiljnije nego ranije. Rezanjem srušiti jedno stablo ne znači da ćemo dobiti tone drva. Mi, zapravo, uništavamo ekološko okruženje, narušavamo ekološki prirodu. Kada se radi u velikim razmjerima, uzrokuje poplavu, promaju, porast temperatura koja se sada promatra u cijelom svijetu. Nastao je ozbiljan problem, jer vidimo kako se neki otoci polako gube u moru. Ovo znači da će neke zemlje nestati s lica Zemlje u bliskoj budućnosti.

Sve je uzrokovano ljudskim ponašanjem, nepoštivanjem prirode i remećenjem zakona prirode. Ljudske ruke mogu se smatrati uzrokom iza svake katastrofe.

Posljednje, ali ne i manje važno, moramo zapamtiti da ljudska bića nisu iznad prirode, odnosno mi smo dio prirode. Stoga ne bismo trebali raditi u pravcu kontroliranja prirode, već suprotno – trebamo poštovati prirodu.

Naše nepoštivanje prema prirodi izravno je odgovorno za prirodne katastrofe s kojima se sada suočavamo poput porasta temperature itd.

RAZUMIJEVANJE BUDISTIČKOG EKOLOŠKOG KONCEPTA KROZ ČITANJE VINAYE

Proučavanje Vinaye, monaškog kodeksa redovnika i redovnica, vrlo je zanimljivo. Monasi imaju 227 pravila, dok redovnice imaju 311 zapovijedi. Ovi propisi govore o tome što redovnici ne smiju činiti. U Vibhangi, drugom dijelu književnosti, razlozi i konteksti za koji je svaki propis postavljen, zabilježeni su. Ovo je izdašna informacija za našu studiju.

Budistička sangha bila je rana zajednica koja je živjela u šumskom okruženju. Buddha je bio svjestan ove ovisne prirode Sanghe i potreba da Sangha poštuje prirodu i prirodno okruženje. Ako proučavamo Vinayu, koji je monaški kodeks ponašanja, vidimo kako su članovi Sanghe izrazili svoje poštovanje prema prirodi, čak i to ako su imali koristi od prirode, činili su to minimalno - i ne do opsega iskorištavanja prirode oko sebe.

Tijekom života u šumi bilo je zabranjeno 10 različitih vrsta životinja za monahe. Da bi im životinje vjerovala, redovnici su morali imati samilost za njih. Redovnici su morali biti zabrinuti zbog upotrebe vode, biljaka, drveća, itd. ukratko, prirodnog okruženja. Budizam bi mogao biti jedina religija koja ulazi u detalje o tome kako izgraditi zahod u šumskom okruženju.

Sanghe su bile odgovorne za brigu o šumi, za čuvanje okoliša čistim i ne iskorištavanje prirode. Zanimljivo da u Vinayi postoji detaljan opis kako su bili zahodi i kupke izgrađeni tako da budu u skladu s prirodnim okruženjem šuma.

Sangha, kao zajednica redovnika koji žive u šumi, nije smjela iskorištavati prirodna bogatstva. U Indiji lokalno stanovništvo koristi zubno drvo za čišćenje zuba. Isto su činili i stari redovnici. Međutim, jedan redovnik je slomio dugu granu drveta u tu svrhu, ali je upotrijebio samo jednu inč toga. Kao rezultat toga, Buddha ih je uputio da uzmu samo ono što jest potrebno. Dakle, zubno drvo za čišćenje zuba ne smije biti dulje od 8 inča. Ovaj praktični način koji je propisan u normalnom životu redovnika pokazuje kako je Buddha želio da njegova Sangha bude svjesna, to jest, za vrijeme dok su živjeli u šumi punoj zubnog drveta, nisu je smjeli iskorištavati.

Vidimo isto razumijevanje u islamu, kakvo dijeli muslimanski profesor na ovoj konferenciji. Citirao je iz Kur'ana koji kaže da čak i čovjek koji živi na obalama rijeke trebao bi štedjeti vodu.

Ideja o recikliranju uvedena je još prije 2600 godina i to možemo pronaći u samom tekstu. U kontekstu priče, kralj Udena je bio kritičan kada je vidio kraljicu kako nudi 500 haljina časnom Anandi. Kad mu se pružila prilika, obratio se časnom redovniku za objašnjenje. Časni Ananda, Buddhin rođak i pratilac, objasnio je kralju koji ga je ispitivao o upotrebi i ponovnoj upotrebi ogrtača. Časni Ananda je detaljno objasnio kako su se koristile stare haljine koje pokrivaju strop, a kasnije se koriste kao krpe za čišćenje poda. Kada je više ne mogu koristiti, redovnici bi ih tukli i miješali s glinom da pokriju zidove i pod svojeg prebivališta. Kralj je bio sretan s odgovorom i podržao njegovu ideju. Ideja o reciklaži je bila jasno izražena u ovom događaju za koji se vjeruje da je dogodilo još prije 2600 godina.

U monaškom načinu života, općenito, redovnici i redovnice jedu samo dva obroka dnevno, a svaki ima samo 3 haljine: jednu za nošenje (*antara-vasaka*), jednu za pokrivanje (*uttrasanga* ili *civara*) i drugu za pokrivanje (*sanghati*) kada vrijeme postane hladno. Monaški način života je primjer onoga koji živi s minimalnim zahtjevima za svoj život.

NA DUHOVNOJ RAZINI

Budisti prakticiraju s razumijevanjem da je sve ovisno i međuovisne, tri karakteristike *naime aniccam* (netrajno), *dukkham* (mora se promijeniti) i *anatta* (stvari i bića nemaju stvarno vječno postojanje). Ova teorija tri karakteristike su temeljna priroda svega.

Dualnost podrazumijeva nepostojanost, kod vlastitog daha postoji udisanje i izdisaj. Jednostavna svakodnevna praksa za budiste je promatranje vlastitog daha, ne samo da se vidi da postoji udisaj i izdisaj, nego i da imate na umu nepostojanost oba, uz ovo jednostavno ali duboko razumijevanje vlastitog života. Možemo povećati nečiju patnju u velikoj mjeri zbog pogrešne percepcije našeg života.

S ovim osnovnim duhovnim uzdizanjem, možemo proširiti našu ljubav i suosjećanje s drugim živim bićima uz razumijevanje da mi moramo proći kroz isto iskustvo.

U KONTEKSTU PANDEMIJE 2019. - 2022. GODINE

Suočavanje s pandemijom u razdoblju 2019.-2021. godine samo je potvrdilo budističko učenje da smo svi međusobno povezani. Mi, kao ljudska bića, trebamo razmišljati globalno, i ne postoji niti jedna zemlja od koje možete biti uistinu sigurni od ovog Corona virusa, razmišljati globalno i djelovati međusobno povezano. Ovo je jasno izraženo u budističkim spisima prije 2600 godina. Istina se tek treba otkriti.

Priroda pripada svima nama, učenje o očuvanju prirode iz svih vjerskih tekstova treba jednako poštovati.

Tijekom pandemije dogodila se dirljiva priča, grupa katoličkih časnih sestara donijele su rižu da je ponude budističkim redovnicama (Songdhammakalyani hram u Nakhonpathomu, Tajland), sa svoje strane budističke časne sestre su je ponudile muslimanskoj zajednici u svom susjedstvu.

Kad je tajlandska vlada smislila projekt za distribuciju B5,000 svakoj od siromašnih obitelji za tri mjeseca, Songdhammakalyani (Arama časnih sestara) - shvatila je da vrlo siromašni nisu imali pristup ovom projektu jer su morali biti registrirani na mreži, s brojem bankovnog računa, s kućnim brojem itd. Stvarno vrlo siromašni ne mogu zadovoljiti te osnovne zahtjeve, pa stoga nisu imali pristup ovom projektu koji je uputila Vlada. Ovo je Arama ponudila izravno preko volontera s istim iznosom kao što je i Vlada ponudila drugima. Kao rezultat toga, uspjeli su analizirati 50 obitelji u najteže vrijeme u njihovim životima. Od ovih 50 slučajeva, 2 su bila Muslimani i jedan netajlandčanin. Suosjećanje prelazi granicu religije.

Pandemija je dodatno promicala razumijevanje da smo kao ljudska vrsta stvarno povezani i da se moramo promatrati i tretirati kao jedna čitava zajednica.

Bhavatu sabba Mangalam.

Neka sva živa bića budu sretna.

OSMAN BAKAR

Kur'anska ekologija: ključne ideje

UVOD

Glavni cilj ovog članka je pružiti raspravu o četrnaest ideja koje se mogu smatrati centralnim za kur'ansku ekologiju. Iz perspektive islamske epistemologije, te su ideje kur'anske promatrane kao božanske i stoga nadracionalnog porijekla. Mnogi ljudi, uključujući muslimane, možda nisu svjesni da je ekologija popularna tema u Kur'anu. Jedan od glavnih razloga njihove nesvjesnosti je taj što ekološke ideje o kojima je riječ obično se ne identificiraju u egzegezama ove svete knjige kao ekološke. Da bi mogli prepoznati ajete u Kur'anu koji se opravdano mogu smatrati onima koji se bave ekološkim temama ili pitanjima, potrebno je ne samo razumjeti značenje ekologije, već i biti dobro upućen u egzegezu Kur'ana. U ovom članku ću govoriti o kur'anskim ajetima iz kojih sam izveo četrnaest ključnih ekoloških ideja o kojima će se raspravljati u sljedećim odjeljcima.

U mojoj knjizi o islamskoj mudrosti okoliša koja se odnosi na Zemljino planetarno zdravlje,¹ ukratko sam raspravljao o nekoliko ekoloških doktrina sadržanih u Kur'anu. U prvom izdanju knjige raspravljao sam o šest

1 Osman Bakar (2007), *Environmental Wisdom for Planet Earth: The Islamic Heritage / Ekološka mudrost za planet Zemlju: islamsko nasljeđe* (Kuala Lumpur: University of Malaya Press); drugo izdanje 2022. Novo izdanje sadrži dodatno poglavlje.

od njih, koje smatram temeljnim po svojoj važnosti za islamsku ekologiju i okoliš, i koje će ujedno biti epistemološki povezane. Da rezimiramo raspravu, evo šest ekoloških doktrina koje smo predstavili u knjizi: (1) ideja o sudbini Zemlje, uključujući i sudbinu čovjeka, kao da je povezana s ostatkom kozmosa; ova kozmička povezanost je manifestacija metafizičkog teološkog principa Božijeg jedinstva (*al-tawhīd*), koji je najtemeljnije učenje vjere islama; (2) jedinstvenost Zemlje kao planeta na kojem se održava život; (3) harmoničan odnos između bioloških organizama i njihove okoline; (4) ideja o ekološkoj ravnoteži i ekvilibrijumu; (5) ideja božanske ekonomije koja prevladava u prirodnom poretku koji se gnuša prodora otpada; i konačno (6) ekološka funkcija čovjeka u odnosu na njegovu ulogu kao Božjeg namjesnika na zemlji (*khalīfat'Llah fi'l-ard*).

U njezinom drugom izdanju dodao sam još jednu veliku islamsku ekološku doktrinu. To je ideja planete Zemlje kao jedinog čovjekovog doma, koji je privremene prirode, budući da će prestati postojati u nekom trenutku u vremenu kako se održava u islamskoj eshatologiji.² Učenje o zemaljskoj planetarnoj brizi kao glavna ekološka funkcija čovjeka kada se promatra kao Božiji namjesnik na Zemlji (*khalīfat'Llah fi'l-ard*) spominje se u oba izdanja, ali se o tome opširnije raspravljalo u trećem poglavlju novog izdanja. Štoviše, ideja čovjekove ekološke funkcije na planeti Zemlji dobiva novi naglasak i kozmički značaj pa čak novu hitnost kada se raspravlja zajedno s idejom Zemlje kao čovjekovog privremenog i jedinog doma. Da bismo učvrstili ove bodove, mi ćemo identificirati i raspravljati o nekoliko jedinstvenih značajki našeg planeta koje ga čine idealnim ljudskim domom. I iz intraplanetarne i interplanetarne ekološke perspektive, planet Zemlja je jedinstven pošto implicira savršeno milost i samilost, znanje i mudrost svoga Stvoritelja. I kako bi naglasili međukulturalni značaj planete Zemlje kao zajedničkog doma čovječanstva o kojem zajedno moraju voditi brigu, štititi i čuvati, uključujemo komparativnu raspravu o Seyyed

2 U islamu se eshatologija definira kao znanost o povratku svih stvari Stvoritelju i neraskidivo je povezana s idejom kraja kozmičke povijesti čiji je dio budućnost zemlje.

Hossein Nasrovim i papa Franjinim razmatranjaima koja jasno pokazuju konvergenciju u njihovom razumijevanju glavnog izazova planetarnom ekološkom zdravlju. Obje figure bile su duboko nadahnute njihovim religijama, naime islamom i kršćanstvom.

Četrnaest ideja predstavljenih u ovom poglavlju mogu se promatrati nadalje kao pojašnjenja ili pojedinosti glavnih ekoloških doktrina koje smo samo ponovno oslovili. Budući da pojam ekologije nije definiran u prethodnoj knjizi sada ćemo objasniti njegovo bitno značenje, posebno kako se vidi iz islamske tewhidske perspektive. Riječ ekologija vidimo kao onu koja prenosi ideje o međusobnoj povezanosti i međuzavisnosti između stvari koje rezultiraju u stanju ravnoteže i sklada. Cjelokupna stvarnost koja obuhvaća stvari u pogledu i njihovu sveukupnost odnosa naziva se njihovo jedinstvo, koje je epistemološki povezano s islamskom idejom *tawhīd*. Na svojoj najosnovnijoj razini, *tawhīd* se odnosi na apsolutno jedinstvo Boga. Ali ovo se Božije jedinstvo očituje u kozmosu u raznim oblicima i na raznim ontološkim razinama, uključujući i svijet prirode. Ova kozmološka mudrost može biti shvaćena kao sastavni dio božanske pedagogije. Bog želi da čovjek shvati da je jedinstvo prirodnog reda jasan dokaz Njegovog Jedinstva.³ U mjeri u kojoj je ekologija izraz jedinstva, ona i jest pojmovno vezana za *tawhīd*. Ekološke ideje Kur'ana tada mogu biti shvaćene kao među mnogim načinima na koje je božansko jedinstvo prikazano u svijetu prirode. Internalizacijom ovih ekoloških istina u vlastitom biću, inače fragmentirani i višedimenzionalni čovjek postaje cjelina i jedinstvo koje odražava samo Božije jedinstvo. Iako se ideja ekologije može proširiti da uključuje ljudsku ili kulturnu i izgrađenu ekologiju, naša rasprava u ovom poglavlju je ograničena na biofizičku ekologiju.

3 Pogledati kur'anski ajet, poglavlje 21, ajet 22. "Da je bilo, na nebesima i zemlji, drugih bogova osim Allaha, bila bi zabuna u oba! Ali slava Allahu, Gospodaru Arša: [Visoko je On] iznad onoga što Mu pripisuju!"

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJA 1

Prva ključna ekološka ideja u Kur'anu sadržana je u 2. poglavlju pod naslovom "Krava" (al-Baqarah), ajet 30 i ajet 31. Ajet 30. glasi: I kada Gospodar tvoj reče melekima: "Ja ću stvoriti namjesnika (halifu) na Zemlji", rekli su, "hoćeš li stvoriti na njoj onog koji će činiti nered na njojzi i prolijevati krv, dok mi slavimo Te i slaviti Tvoje sveto [Ime]? Rekao je: "Znam ono što ne znate". U ajetu 31. Bog kaže: I poučismo Adama imena svih stvari; zatim ih je stavio pred meleke i rekao: "Recite mi imena ovih ako ste u pravu."

Raspravljajući na temelju božanski objavljenih podataka sadržanih u iznad dva spomenuta ajeta, i uz pomoć drugih ajeta u Kur'anu, mi može dati sljedeći kratki komentar. Iz perspektive naše sadašnje rasprave, ključna ideja u ovim ajetima je imenovanje čovjeka kao Božijeg namjesnika na zemlji. Ovo je imenovanje ništa manjeg autoriteta od Samog Boga pošto sam Bog daje jedinstvenost i bez premca značaj za čovjeka i planet Zemlju. Čovjek je jedinstven, budući da se sastoji i od zemaljskih i od nebeskih elemenata. On posjeduje i životinjske i melekske osobine. Meleki su ukazali na čovjekove životinjske osobine kada reagira na Božju namjeru da postavi prvog čovjeka Adama kao Svog predstavnika na planeti Zemlji. Životinjske kvalitete bile su destruktivne vrste, budući da su meleki (anđeli) upućivali na čovjekovu sposobnost za pokvarenost i nevaljalstvo (*fasād*) i njegovu sposobnost prolijevanja krvi. Bog, s druge strane, ukazuje na čovjekove melekske ili božanske kvalitete kada je rekao melekima da je poučio Adama "imenima svih stvari". Bog je vrlo jasno rekao da meleki znaju samo mali dio znanja koje je podareno Ademu, koje je ovaj priznao. To je čovjekova sposobnost posjedovanja znanja koja ga uzdiže do uzvišenog kozmičkog višeg položaja od položaja meleka. Doista, na ovaj način, čovjek je ne samo najbolje zemaljsko stvorenje, nego i najbolje od svih stvorenja u kozmosu.

Kao planet, Zemlja je jedinstvena, jer je samim time i održiva za život implicirajući da je živa. Na planetu žive brojni živi organizmi – biljke, životinje i ljudi. Njegov tačan položaj u Sunčevom sustavu i njegovih nekoliko jedinstvenih fizičkih svojstava pogoduje kapacitetu ugostiti i održati život kako je znanost lijepo objasnila. Ali moderna znanost ne zna sve tajne

značenja Zemlje kao planeta koji podržava život. Sve stvari razmatrane u svezi sa Zemljom možemo s pravom ustvrditi da je planet posebno stvoren za ljudsku vrstu. Drugim riječima, zemlja postoji radi čovjeka. Koristeći klasičnu teoriju uzročnosti koja je popularna među muslimanskim filozofima da objasnimo zašto stvari postoje, možemo unaprijediti konačni uzrok ili teleološki argument da Zemlja postoji kako bi služila kao idealan planet i dom za čovjeka gdje može izvršiti svoju ulogu, odgovornost i dužnost Božijeg namjesnika (*khalīfah*). Sastavni dio čovjekovog namjesništva ili hilafetske funkcije, koja postaje važnija nego ikada danas uobzirujući meteorski porast korupcije i drugih nedjela na zemlji, jest čovjekova ekološka uloga. Temeljni uvjet namjesništva, osobito ljudske ekološke uloge, jest znanje. Iz tog razloga, Bog je poučio Adama imenima svih stvari. To znači da ljudska bića na temelju toga što su obdarena ademovskom prirodom imat će sposobnost i kapacitet stjecanja vrste znanja koja bi im omogućila da odigraju svoju ekološku ulogu. Ovo potrebno znanje odnosi se na čovjekovo znanje o sebi i kozmosu, a time i o Bogu.

Prva kur'anska ekološka ideja na našem popisu stoga naglašava čovjekovu ekološku funkciju unutar konteksta njegove božanski određene uloge kao halife, što u suštini znači brinuti se, upravljati, vladati i upravljati planetom Zemljom u ime Boga. Također je važno da naglasimo da je čovjekova ekološka funkcija agenda temeljena na znanju kao što općenito vrijedi za civilizacijske aktivnosti islama.

KUR'ANSKA IDEOLOŠKA IDEJA BROJ 2

U poglavlju 33. (Saveznici), ajet 72, Kur'an tvrdi sljedeće: "Mi smo doista ponudili emanet (*amānah*) nebesima i zemlji i planinama; ali su odbili to preuzeti, jer su se bojali toga; ali čovjek je to preuzeo – on je doista bio nepravedan i lakouman". Odabrali smo ovaj ajet kao našu kur'ansku ideološku ideju broj 2, jer konceptualno i epistemološki gledano jest vrlo blisko povezana s prethodnim ajetom. Glavna ideja u ovom ajetu je amanet (*al-amānah*) dok je u prethodnom ajetu namjesništvo (*hilāfet*). Oba ajeta, zapravo, žele naglasiti ideju čovjeka kao nositelja božanskog povjerenja.

Međutim, dok je ideja povjerenja eksplicitno navedena u sadašnjem ajetu, samo se implicira u riječi namjesnik (*balīfa*) koji je spomenut u prethodnom ajetu.

Što se tiče riječi povjerenja, Yusuf Ali to objašnjava na sljedeći način: “Povjerenje je nešto što je dato osobi, nad čime ona ima moć dispozicije: od njega se očekuje da ga koristi prema uputama ili očekivanjima, ali osoba ima moć da ga upotrijebi na drugi način. Nema povjerenja ako povjerenik nema moć, a povjerenje podrazumijeva da davatelj povjerenja vjeruje i očekuje da će ga upravitelj koristiti prema želji tvorca povjerenja, a ne drugačije”.⁴ U predmetu pod ovom raspravom, kao što je jasno u ajetu, davatelj povjerenja je Bog koji je Stvoritelj svemira kao i čovjeka. Primatelj povjerenja je ljudska vrsta ili kolektivni čovjek sam, budući da su nebesa i zemlja i planine, koje su stvorene i dale povjerenje ranije čovjeku, odbile to prihvatiti. Povjerenje znači preuzimanje odgovornosti i stoga imati slobodu i sposobnost za obavljanje izbora dobra ili zla. Spomenuta stvorenja, podrazumijevajući cjelinu makrokozmosa, odbile su prihvatiti ponudu iz straha da oni ne bi mogli biti vjerni amanetu. Prema riječima Yusufa Alija, “oni su radije podredili svoju volju u potpunosti Allahovoj Volji, koja je Svemudra i Savršena, i koja bi im pružila daleko više sreće nego mogućnost po izboru, s njihovim nesavršenim znanjem”.⁵ Drugim riječima, više su voljeli biti pravi muslimani čak i ako će postojati bez slobodne volje. Međutim, čovjek je preuzeo povjerenje samo da bi na kraju dokazao da je bio i nepravedan i neupućen i neuk (*zalūman jahūlan*) u prihvatanju toga.

U islamskoj perspektivi i nepravda i glupost i neznanje odnose se na ljudska stanja uskraćenosti stvarnog znanja. Otuda je lišavanje znanja koje čovjeka čini nedostojnim poduzimanja ono što čini čovjeka nedostojnim da upravlja planetom Zemljom i brine se o njoj. Poruka iz kur’anske

4 ‘Abdullah Yusuf ‘Ali (2005.), *The Meaning of the Holy Qur’an: Text, Translation and Commentary* (Kuala Lumpur: Islamic Book Trust), str. 899, bilješka 3777.

5 ‘Abdullah Yusuf ‘Ali (2005.), *The Meaning of the Holy Qur’an*, str. 899, bilješka 3778.

ekološke ideje broj 2 je glasna i jasna. Ako čovjek zapravo ne poznaje sebe i svijet prirode koji ga okružuje otuda ne poznaje Boga, onda on i ne zaslu-
žuje biti povjerenik i čuvar planete Zemlje i zaštitnik njezinog ekološkog
zdravlja.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 3

U poglavlju 2 (Krava), ajet 36, Kur'an kaže: "Sidite vi dolje, svi
vi ljudi, s neprijateljstvom među sobom. Na zemlji bit će vaše održivo pre-
bivalište i sredstva za život – neko vrijeme." Smatra se da ovaj ajet prenosi
ideološku ideju, budući da govori o planeti Zemlji kao o održivom boravi-
štu za ljudske vrste. Iako je Zemlja samo privremeni dom za čovječanstvo,
stvorena je sigurno i ugodno za njihovo stanovanje. Štoviše, njezini resursi
i objekti više su nego dovoljni za ljudske potrebe samo ako u njihovoj po-
trošnji nema otpada.

Ovaj ajet je od posebnog značaja za našu sadašnju raspravu, a i za islam-
sko-budistički ekološki dijalog koji smo ranije organizirali, budući da se u
načelu bavi pitanjem planetarne održivosti, iako ne u detaljima. Mislimo
na kur'ansku riječ *mustaqarr* u ajetu, što se na engleski prevodi kao "odr-
živo mjesto stanovanja". Tamo je arapska riječ *istimrār* koja se u suvreme-
nom diskursu koristi u značenju održivosti, ali ova se riječ ne pojavljuje u
Kur'anu. Više volimo riječ *mustaqarr*, prvo zato što se pojavljuje u Kur'anu
i, iz islamske perspektive, Bog je stoga namjerno izabrao da opiše stanje
zemlje kao najprikladnijeg boravišta za ljudska bića koje će trajati do kraja
svijeta. A drugo zato što riječ prenosi ideju holističke održivosti koja uvje-
tuje zemlju, prihvaćajući pojmove stabilnosti, sigurnosti i udobnosti, rasta,
dostatnost za trajne potrebe ljudi i drugih živih organizama, te sposobnost
vraćanja izgubljene ravnoteže uslijed ljudskih intervencija. Prenesena ideja
o postojanosti, kontinuitetu i kontinuiranom postojanju po riječi *istimrār*
nije odsutna iz kur'anskog razumijevanja *mustaqarr* kako se podrazumije-
va u ajetu.

Postoje duhovne agencije koje upravljaju održivošću Zemlje, ali kraj-
nji izvor toga je Bog, jedno od čijih Imena i Kvaliteta je Opskrbitelj i

Uzdržavatelj (*al-Razzāq*). Ipak, ljudske destruktivne radnje mogu nepovoljno utjecati na održivost Zemlje. Ljudska bića tako se podsjećaju na njihovu ekološku ulogu u pomaganju Božjoj prirodi da štite svoj planetarni dom. Treća kur'anska ekološka ideja jasnije opisuje stanje planete Zemlje na kojoj će čovjek preuzeti povjerenje namjesništva i starateljstva ekološkog zdravlja.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 4

U poglavlju 2 (Krava), ajet 38, Kur'an kaže: "Silazite dolje iz njega svi odavde; i ako vam, kao što je sigurno, dođe uputa od Mene, oni koji budu slijedili Moju uputu, neće imati straha, niti će tugovati". Ovaj ajet govori o božanskoj poruci jamstva Adamu i njegovim potomcima da u vršenju svoje uloge kao namjesnika Božijih na zemlji i u poduzimanju njihovih ekoloških funkcioniranja kao čuvara planete da će primati božansko vodstvo s vremena na vrijeme kako je odredio Bog. Ako poslušno slijede ove smjernice koje su namijenjene za njihova vremena, oni se nemaju čega bojati i oko čega brinuti. Drugim riječima, oni će postići sreću kroz iskrenu poslušnost božanski otkrivenom vodstvu. Istovremeno, ekološko zdravlje prirode također će biti osigurano.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 5

U poglavlju 2 (Krava), ajet 22, Kur'an kaže: "[Vaš Gospodar] koji zemlju je učinio tvojom posteljom, a nebesa tvojim pokrovom; i poslao kišu s nebesa; i donio s tim plodove za vaše uzdržavanje; onda ne postavljaj suparnike Bogu kad znaš [istinu]". Ovaj ajet detaljno opisuje Zemlju kao čovjekov idealni planetarni dom za koji čovjek treba biti duboko zahvalan Bogu koji ga je stvorio.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 6

U poglavlju 67 (Vlast), ajeti 3-4, Kur'an kaže: "Onaj koji stvorio je sedam nebesa jedno iznad drugog, bez nedostatka razmjera ćeš vidjeti u stvaranju Svemilosnog. Dakle, okrenite svoj pogled opet: vidiš li kakvu manu? Opet,

okreni svoj pogled drugi put: Vid će vam se vratiti klonuo i umoran, u iscrpljenom stanju”. Ovi ajeti nastoje utisnuti u čovjeka besprijekoran dizajn božanskog stvaranja. Oni služe kao izuzetno važna kozmološka pozadina našeg cijenjenja planete Zemlje kao čovjekova ideala planetarnog doma.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 7

U 50. poglavlju (Qāf), ajeti 7-11, Kur'an kaže: “A Zemlju – Mi smo rasprostrli i postavili na nju čvrste planine, i proizveli na njojzi svaku vrstu lijepog bilja [u parovima] – da bi razmislio i opomenuo se svaki štovatelj koji se okreće [Bogu]. I Mi spuštamo s neba kišu napunjenu blagoslovom, a Mi uz pomoć njenu proizvodimo vrtove i žito za žetvu; i visoke [i raskošne] palme, s mladicama stabljika voća, nagomilane jedna preko druge – kao hrana za [Božije] robove – i Mi njima oživljavamo zemlju koja je mrtva: tako će biti proživljenje”. Ovi ajeti podsjećaju ljude da osim ekološkog značaja ovih raznolikih prirodnih fenomena i bioraznolikosti Zemlje oni bi trebali obratiti pozornost na duhovne poruke sadržane u njima.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 8

U Poglavlju 13 (Grom), ajeti 3-4, Kur'an kaže: “I On je Onaj koji je raširio zemlju i postavio na nju planine čvrste i [da teku] rijeke: i plodove svake vrste stvorio je u paru, dva i dva. On dan zastire noću. Gle, doista u ovim stvarima postoje znakovi za one koji razmišljaju (*yatafakkārūn*). I u zemlji susjedni su krajevi [iako raznoliki] i vrtovi vinove loze i polja zasijana kukuruzom, i palme – rastu iz jednog korijena ili inače: zalijevane istom vodom, ipak neke od njih Mi činimo izvrsnijim od drugih za jelo. Gle, uistinu u ovim stvarima tamo su znakovi za one koji razumiju (*ya'qilūn*)”. Ovi ajeti opisuju Zemlju u normalna vremena prije nego što su njezina ljepota i zdravlje bili ružno pokvareni suvremenim čovjekovim aktivnostima prekomjernog razvoja. Ajeti podsjećaju čovjeka da ne zaboravi duhovne poruke prirode koje su izravno upućeno njemu.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 9

U Poglavlju 23 (Vjernici), ajet 18, Kur'an kaže: "A Mi spuštamo vodu s neba prema mjeri, i u zemlji je zadržavamo; i Mi ga sigurno možemo iscijediti [sa lakoćom]". Ovaj ajet jasno prenosi vrlo važnu poruku o Zemljinom planetarnom ekološkom zdravlju. Odnosi se na održivost vodoopskrbe, koja je sada ugrožena. Odnosi se na fenomene prirodnog ciklusa vode, obilnu opskrbu vodom planetarnog doma, te zadržavanje u zemljišnim skladištima. Sva ova pitanja su od velikog interesa za znanstvenike. Međutim, globalna kriza vode za sadašnje čovječanstvo je moguća, budući da su razni njezini znakovi sada vidljivi u takvim fenomenima kao što su globalna zatopljenja i klimatske promjene kao posljedica čovjekovih razornih okolišnih aktivnosti prekomjerne razvijenosti.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 10

U Poglavlju 6 (Stoka), ajetu 38, Kur'an kaže: "Ne postoji nijedna životinja [koja živi] na zemlji, niti biće koje leti na svojim krilima, zajednice su poput vas. Ništa nismo izostavili iz Knjige, i oni [svi] će na kraju biti sakupljeni kod svoga Gospodara". Ovaj ajet je o skladnom odnosu između organizama i njihovih okruženja. Vrlo je relevantan za pitanja bioraznolikosti, interharmoniju vrsta, biofizičku ekologiju i zapravo integralnu ekologiju u cjelini. Osobito je od goleme ekološke važnosti odnos između čovjeka i drugih živih vrsta pronađenih na Zemlji.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 11

U poglavlju 6 (Stoka), ajet 141, Kur'an kaže: "On je taj koji stvara vinograde, s rešetkama i bez, i datulje, i oranice s plodovima svih vrsta, i masline i šipak, slične i još drugačije; Jedite njihovo voće u njihovo vrijeme, ali plaćajte dažbine pravilno na dan kada je žetva sakupljena. *Ali ne trošite prekomjerno (tasrīf):* jer Bog ne voli rasipnike." [kurziv moj]. Ovaj ajet govori o bioraznolikosti, koja je od velike važnosti za Zemljino ekološko zdravlje. Stoga je od velike važnosti za Zemljinu planetu održivost. Međutim, ajet nastoji podsjetiti čovjeka na dugotrajnu prijetnju za ekološko zdravlje

Zemlje. Ova prijetnja je čovjekovo prepuštanju rasipanju. Kur'an podsjeća čovjeka da Bog nije stvorio prirodu u otpadu. Zasigurno nema rasipanja u božanskoj ekonomiji, a On želi da ljudska ekonomija bude modulirana po uzoru na onu Božiju. On proizvodi hranu u izobilju za koju bi čovječanstvo trebalo biti zahvalno. Međutim, čovječanstvo je umjesto toga sklono rasipati prekomjernom potrošnjom. Kur'an je emfatičan u opisivanju počinjenja otpada kao negacije zahvalnosti Bogu. Doista, osuđuje rasipanje Božje hrane kao šejtanski čin! Glavna poruka iz 11. kur'anske ekološke ideje je ova: kao odgovor prirodnom obilju hrane čovjek treba izbjegavati rasipanje i promatrati *wasatiyyah* duh ili zlatnu sredinu koja je univerzalno priznata u raznim vjerskim i duhovnim tradicijama.

O ekološkom značaju ovog ajeta raspravlja se u mojoj knjizi *Environmental Wisdom for Planet Earth* (Ekološka mudrost za planet Zemlju).⁶ Glavna poruka iz ovoga ajeta je sljedeća: ekološko zdravlje planete Zemlje je najbolje zajamčeno kada čovjek uspije iskorijeniti kulturu rasipništva i konzumerizma u društvu.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 12

U poglavlju 22 (Hodočašće), ajet 63, Kur'an kaže: "Zar ne vide da Bog spušta kišu s neba i odmah zemlja postaje odjevena u zeleno (*mukhdarratan*)? Jer, Bog je Onaj koji razumije najfinije misterije i dobro je [s njima] upoznat". Ovo je posebno lijep ajet o planetarnoj ekologiji. Opisuje zemlju kao obučenu u zeleno ruho. Ukratko, Zemlja je zeleni planet. Zelena odjeća je simbol Božjeg milosrđa za planetu Zemlju, čovjekov jedini dom. U ajetu 6:99 Kur'an govori o vegetaciji ili biljnoj raznolikosti, koja je izvor zelenila zemlje. Ova biljna raznolikost simbol je održivosti Zemlje kao izvor legitimnih ljudskih potreba. Ideja o održivosti Zemlje tako se ponovno pojavljuje u našoj raspravi o ekologiji, ali ovaj put u drugom okruženju, naime svetopisamskom opisu Zemlje kao zelenog planeta.

⁶ Osman Bakar, *Environmental Wisdom for Planet Earth*, str. 35-36.

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 13

U Poglavlju 2, ajet 11, Kur'an kaže: "Kada im se kaže [licemjerima]: "Ne činite nered na zemlji", kažu: "Zašto, mi samo želimo biti mirotvorci!" Zasiurno, oni su ti koji čine nered, ali to ne shvaćaju". Ovo je jedan od najranijih ajeta u Kur'anu koji se bavi pitanjem licemjerja među ljudskim bićima, koje je opisano kao duhovna bolest srca (2:10). Međutim, licemjerje jest ne samo bolest već i problem pojedinačne ljudske duše. Također je društvena bolest kada postane kolektivno i organizirano obilježje do tačke preuzimanja društvenog ili civilizacijskog omjera. Sasvim jasno, u odlomku koji sadrži ajete 2:8-20, Kur'an se obraća kolektivnom licemjerju na civilizacijskoj razini kakvu nalazimo u modernoj i suvremenoj ljudskoj civilizaciji. Licemjeri imaju zajednički način razmišljanja: pretvaraju se da su mirotvorci i istinski graditelji civilizacije, ali zapravo su nevaljalci koji izazivaju pustoš i razaranje i prirodi i društvu. Kroz 13. kur'ansku ekološku ideju, primarno iznosi ovu moćnu poruku: licemjerje preruseno u civilizacijski razvoj je najveći neprijatelj prirode!

KUR'ANSKA EKOLOŠKA IDEJA BROJ 14

U poglavlju 30 (Rimljani), ajet 41, Kur'an kaže: "Nered se pojavio na kopnu i moru kao rezultat onoga što su ljudi učinili svojim rukama: i tako, On će im dati da okuse [zlo] nekih od njihovih djela, kako bi se mogli vratiti [na pravi put]". Ova 14. kur'anska ekološka ideja je prikladan opis modernog okoliša i ekološke krize. Prilično je prikladan neposredan nastavak 13. ekološke ideje, koja se odnosi na civilizacijsko licemjerje, te da zaključimo našu raspravu. Licemjerje u civilizacijskim razmjerima postale su ruke koje su nered činile na kopnu i moru, što je jasno vidljivo svima.

Međutim, kao što smo ranije ustvrdili, priroda nije mrtva nego živa. Njezina sposobnost održivosti, što je božanska providnost, njezina sposobnost da održi život, znači da će odgovoriti na zla djela čovjeka na načine koji će uzrokovati bol, patnju i poteškoće, ne samo odgovornima za njih nego i „nedužnim prolaznicima". Priroda nije selektivna ni u svojim naklonostima ni u svojoj nemilosti. Ne poznaje boju. Prema univerzalnom

duhovnom zakonu to je jako naglašeno u islamu, ne postoji neutralnost kada dolazi do čovjekovih zločina bilo protiv bližnjih ili protiv prirode. Mi smo pozvani biti na strani istine i pravde, što i jest obrana prirode koja je sve o tome. Ajet nam govori bez sumnje da kada se priroda bori protiv ljudske agresije protiv nje, gorko kušanje njegovih posljedica je svrhovito. To je jedno od Božijih beskonačnih puteva milosti i samilosti da čovjeka vrate na pravi put i da obnovi svoj pravi odnos s prirodnim okolišem.

ZAKLJUČAK

Gornjih četrnaest ekoloških ideja o kojima smo upravo raspravljali sadržavaju samo mali dio brojnih kur'anskih ajeta koji se bave ovom temom ekologije. Ovaj veći skup kur'anskih ekoloških ideja zaslužuje detaljnu studiju, ali vrijeme i prostor ne dopuštaju takvu studiju poduzetu u ovom eseju. Međutim, oni su dovoljni da pokažu onima koji nisu upoznati s učenjem islama, posebno kur'ananske ekologije, o kojoj ova muslimanska sveta knjiga sadrži mnoge referentne ideje koje su od velikog značaja za suvremenu brigu za ekološko zdravlje našeg zajedničkog planetarnog doma.

FATIMA AHMAD & SEYED JAMALUDDIN BEHRANG MIRI

Sinopsis islamskih paradigmi koje utječu na okruženje i praktični načini za muslimanske zajednice da pridonesu održivosti Zemlje

SAŽETAK

Negativni učinci konzumerizma i kapitalizma uništavaju okoliš i dobrobit raznih oblika života. Ovaj članak nudi kratak sinopsis o tome što tradicionalni i integralni islamski koncepti mogu ponuditi poboljšanju održivosti zemlje. Članak će ukratko ispitati islamsku teoriju duše, njene faze i pojmove koji su središnji za islamsku duhovnost (*tazkiya-tun-nafs*) – pročišćavanje duša. Isti objašnjava koje su veze između tih okvira i kako mogu imati izravan pozitivan utjecaj na zemlju i njezine ljude, kao i posljedice zanemarivanja istih. Osim analize teorijskog okvira istaknuti su i praktični načini smanjenja ugljičnog traga i kako poboljšati ljudske živote koje muslimani i duhovne zajednice mogu aktivno provoditi.

Ključne riječi: *održivost, okoliš, islamska duhovnost, duša.*

UVOD

Iz primarnih izvora vjere islama, naime Kurʿana i hadisa Poslanika Muhammeda, a.s., postoji nekoliko savjeta i poticaja za život na održiv način (Jusoff i Abu Samah, 2011). Postoji objašnjenje o tome kako razumjeti sastav duše ljudskog bića, kao i islamskih načela vjerovanja. U kombinaciji, oni čine ključni okvir kako razumjeti ljudska bića (koja su ograničena) vremenom na zemlji (Majeed i Latif, 2020.). Ovaj će se članak ukratko osvrnuti na oba aspekta. Nadalje, okvir spojen s konstantim poticajem da žive duhovnim životom, ima za cilj dovesti ljudska bića bliže Bogu i pozitivno utjecati na okoliš. Ovaj članak također će raspravljati o praktičnim načinima za provedbu muslimanskih zajednica kako da implementiraju te koncepte koji će pomoći u pružanju stvarnih, opipljivih i pozitivnih učinaka na održivost planeta.

RAZUMIJEVANJE KONSTRUKCIJE DUŠE IZ ISLAMSKE PERSPEKTIVE

Prvo, Kurʿan i Poslanik Muhammed, a. s., razjasnili su svijest i introspekciju duše i njihove utjecaje. Sa islamske tačke gledišta, sva ljudska bića su stvorena s dušom (Miri, J. S. 2021). Ova je duša ‘udahnuta’ s ‘ruhom’ ili Božjim duhom (Kurʿan, 15:28-29):

“I kad Gospodar tvoj reče melekima: ‘Ja ću stvoriti čovjeka od ilovače, od blata ustajalog, i kad mu dam lik i u nj udahnem dušu, vi mu se poklonite’”

Dok je ova ljudska duša podložna vanjskim utjecajima kao što su đava, inače zvanog šejtan, postoje i unutarnji utjecaji. Interni utjecaji, kao što su apetitne i životinjske sklonosti, želje i sklonosti se nazivaju *shabwaat an-nufūs*, i imaju negativne konotacije u islamu. Njihova suprotnost, anđeoska nadahnuća i sklonosti da se čini ono što se smatra ‘dobrim djelima’ (*āmilāt salihāt*) imaju pozitivne konotacije. Prepoznato je da ova arena između pozitivnih i negativnih unutarnjih utjecaja zahtijeva različite sposobnosti duše za upravljanje privlačenjem nižeg sebstva ‘prema dolje’ (*nafs*) i ‘gore’ povlačenje jastva (*rūh*) koje nastoji biti bliže Bogu i onom

što On želi za ljudska bića (Rothman & Coyle, 2018.; Awaad et. al, 2020.; Keshavarzi & Nsour, 2021).

Važna je svijest o takvoj konstrukciji ljudskog bića na održivost, jer *nafs* ili niže ja kada se ostavi neobuzdano, može negativno utjecati na okoliš. Nasuprot tome, jedan od ciljeva islamske duhovnosti (koja nastoji oplemeniti i obučiti *nafs*) može pozitivno utjecati na okoliš. Kao takvo, poznavanje islamske paradigme o ljudskim bićima i njihovom sastavu može biti izvor za pomoć održivosti planeta, ako se ispravno iskoristi (McKay, J. E., 2013.).

Kada ljudska bića žive na duhovan način, postoji izravan izazov materijalnom svijetu i njegovoj primamljivoj prirodi. Ovo dvoje su suprotnosti, tako da što su ljudi bliži svojim duhovnim ja (i usklađeniji s prirodnim stanjem duše, *fitrah*) to udaljeniji oni postaju od svojih materijalnih ja (Jha, 2022a, 2022b). *Fitrah* kako su je opisali Mohamed (1996) i Yusuf (2012) predispozicija je sposobnosti ljudskog bića da se poveže s božanskim. S islamske tačke gledišta, povezati se s Bogom znači vratiti se iskonskom priznanju kako se spominje u Kur'anu kao dan kad su duše svjedočile Njegovom Gospodarstvu (7:171). *Fitrah* postoji unutar svakog ljudskog bića i muslimani vjeruju da ljudska bića imaju sklonosti koje izvire iznutra i pozivaju na višu stvarnost (Jha, 2022a, 2022b).

U isto vrijeme postoje i drugi utjecaji unutar ljudskih bića koji ih odvrćaju od njihove plemenite svrhe ibadeta (bogoštovlja) i povezivanja s Bogom. Jedan od vanjskih utjecaja koji odvlači pažnju naziva se u islamskom učenju šejtan ili sotona (Sabry & Vohra, 2013). Muslimani traže utočište od Boga protiv sotone, čiji je jedini cilj u životu da 'šapne' vjernicima i odvrćati ih od njihovog cilja. (Kur'an, 114:5-6). Postoje vrata i obrasci ponašanja koji će to učiniti više dostupnim i lakšim za sotonu da utječe na ljudsku dušu, a kako je spomenuto u jednom hadisu:

“Srdžba dolazi od šejtana, a on je stvoren od vatre. Vatra se gasi vodom, pa ako se tada naljutite uzmite abdest vodom.”
(Sunan Ebu Davud 4784).

RAZUMIJEVANJE ISLAMSKOG OKVIRA SVRHE ZEMALJSKOG ŽIVOTA

Spominje se okvir kako razumjeti ovaj svijet u cijelom Kur'anu. Bog spominje da ovaj svijet (*hayāt-al-dunyā*) je mjesto zablude (Kur'an, 3:185):

“Svako živo biće će smrt okusiti! I samo na Sudnjem danu dobićete u potpunosti plate vaše, i ko bude od vatre udaljen i u džennet uveden – taj je postigao što je želio; **a život na ovom svijetu je samo varljivo naslađivanje**”.

Također se opisuje kao mjesto igre i prazne priče (Kur'an, 6:32):

“Život na ovom svijetu je samo **igra i zabava**, a onaj svijet je, zaista, bolji za one koji se Allaha boje. Zašto se ne opametite?”

U budističkoj psihologiji, kako citira John Briere (2015., str. 225), “privrženost se odnosi na ‘hvatanje’ ili ‘prianjanje’ koje uključuje želju da se drži ili pretjerano ulaže u stvari koje su, u konačnici, nepostojane”. Također, ‘ideja o materijalnom jastvu je iluzija ili ‘annata’ i vjerujući da nečije tijelo i nečija iskustva u ovom svijetu predstavljaju sve trajno ili istinito dovest će do patnje (Menahem & Love 2013., str. 829, citirajući Harveya, 1995). Ovo su zajedničke leće s islamskim učenjem, i to po tome što je ovaj svijet prolazan, nepostojan i vječno mijenjanje. U obje religijske tradicije, savjetuje se protiv prekomjerne vezanosti i preokupacije materijalnim posjedima, bogatstvom i prestižom (Jha, 2022).

TRI STADIJA SEBSTVA (*NAFS*)

Iako postoji upozorenje protiv šejtana i suptilnog šaputanja koje on čini, postoji opasniji utjecaj i spornije osobne sklonosti s kojima se ljudi moraju boriti iznutra, a koji se naziva *nafs* ili niže ja (Rothman & Coyle 2018, 2020).

Kur'an spominje da postoji *nafs* koji podstiče na zlo ili niže i osnovne vrste želja. Ovo se naziva *al-nafs al-ammārah bi al-sū'* (Kur'an 12:53). Od

muslimana Bog traži da se suprotstave stalnom prepuštanju vlastitim željama (Kur'an 18:28).

“Budi čvrsto uz one koji se Gospodaru svome mole ujutro i naveče u želji da naklonost Njegovu zasluže, i ne skidaj očiju svojih s njih iz želje za sjajem u životu na ovom svijetu, i ne slušaj *onoga čije smo srce nebahjnim prema Nama ostavili koji strast svoju slijedi* i čiji su postupci daleko od razboritosti”.

Međutim, *nafs* nije zaglavljen u jednom stanju. Zapravo, postoji međudjelovanje i mijenjanje stanja i, niže ja se može pomaknuti u drugo stanje kako se spominje u Kur'anu (75:2), *nafs al-lawwāma* (jastvo koje predbacuje sebi). U ovoj fazi jastvo je puno svjesnije svoje tendencije. Kao rezultat toga, čovjek je svjestan nižeg *nafsa* i njegove sklonosti i kao takav, razvija ‘mišiće’ i teži ići protiv toga. U islamskoj duhovnosti to se naziva *mukhālifatun nafs* - ili ide protiv *nafsa*. Uz ovu stalnu težnju, može se doći do stupnja *nafs al-mutmainnah*, što je smireno ja ili duša koja je u miru (Rothman & Coyle 2018, 2020). Ova faza se jednako tako spominje u Kur'anu (89:27). U cijelom Kur'anu postoji poziv da postanete osoba zdrava srca i kao takva, postoji prepoznavanje i ohrabrenje da je ja transformabilno.

Osim toga, obraćanje pozornosti na prirodni svijet i njegove cikluse pružit će nadahnuće i znakove načina na koji Bog djeluje i stvara promjenu. U Kur'anu postoji više mjesta gdje se Bog zaklinje kroz fizičke znakove. (Kur'an, poglavlja 52, 53, 54, 89, 91, 92, 93). Svevišnji Bog također poziva ljude vjere na gledanje, kontemplaciju i da budu introspektivni prema fizičkom svijetu, (Kur'an 51:20-21):

“Na Zemlji su dokazi za one koji čvrsto vjeruju, a i u vama samima – zar ne vidite?”

Posebno poglavlje koje je objavljeno poslaniku Muhammedu u njegovu vrijeme nevolje bilo je kada je objava zaustavljena. Poglavlje se zove Jutarnja svjetlost (poglavlje 93 - Duha). Bog se kune kroz prirodne znakove dolaska zore, da unatoč mraku noći, svjetlo će se pojaviti. Ovo opet

pojačava koncept da obraćajući pozornost na prirodne znakove, ljudska bića mogu primijetiti ima li nepostojanosti, da je promjena stalna, pa tako i u njihovim navikama postoji način da se promijene i pronađu nadu.

IMPLIKACIJE RAZLIČITIH STADIJA NAFSA (SEBSTVA) PREMA OKOLIŠU

U suvremenom društvu, tj. sekularnom svjetonazoru, kojem nedostaje duhovnosti, svjetonazoru koji zanemaruje ili marginalizira sferu religije i duhovnosti negativno utječe na naš okoliš. U zapadnoj kulturi, islamsko poimanje prolaznog života ili čak sjećanje na smrt i zagrobni život ne podržavaju prevladavajuća kapitalistička kultura konzumerizma. Dapače, ljudska bića se promatraju kao ‘bezdušna’ i to je dopuštalo i poticalo gledanje ljudi kao strojeva ili samo u smislu njihovog utilitarizma, produktivnosti i tržišnosti. Ovo su sve koncepti koji funkcioniraju protiv duhovnih dimenzija i sposobnosti vrednovanja ljudi u terminima njihovog karaktera, ljudskosti i konačnog blagostanja. Ovo postaje očito u prividnom i ugrađenom okviru modernog zapadnjačkog društva. Može se vidjeti da se to očituje u popularnim idiomima kao što su “vrijeme je novac” ili “svemogućí dolar”.

Vraćajući se na islamski koncept duše i njen mogući utjecaj na okoliš, poglavlje 79, ajeti 40 i 41 Kur’ana glase:

“A onome koji je pred dostojanstvo Gospodara svoga strepio i dušu od prohtjeva uzdržao džennet će biti boravište sigurno”.

Ovdje je opet riječ *nafs* i lijek koji se navodi je suzdržanost. Obuzdavanje duše od strasti povlači za sobom vrt, to bit će njegovo utočište i boravište. Slično tome, u hadisu Poslanik Muhammed, a.s., kaže:

“Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, (zadovoljstva i raskoši) ovog svijeta će vam doći u izobilju, a ništa neće učiniti da srce bilo koga od vas skrene osim toga.” (Sunen Ibn Madže 5).

To su središnja načela koja su vrijedna za razgovor o održivosti planeta. Fokusiraju se na sposobnost i pružaju poticaj da se obuzdamo i suzdržimo od svojih nižih želja i naših tendencija da se želimo prepustiti ovom svijetu. Religije koje uključuju ritual ibadeta (bogoštovlja), od kojih je islam jedan od njih, osiguravaju tu praksu suzdržanosti koja je toliko potrebna u materijalističkom i potrošačkom društvu koje proizvodi ogromnu količinu otpada i u konačnici uzrokuje štetu za okoliš.

Islamska duhovnost: *Tazkiyah al-Nafs*

Nastavljajući graditi na islamskim konceptima duhovnosti, (razvijati suzdržanost i prolaznost ovoga svijeta), postoji koncept poroka ili duhovnih bolesti (Keshavarzi & Nsour, 2021; Yusuf, 2012). Kao što se vidi u Kur'anu i hadisu, rad na sebi da se riješi duhovne bolesti jeste plemeniti cilj i svrha ljudskog bića. Neke duhovne bolesti koje su relevantne za okolinu i njezine potencijalne utjecaje istaknuti su u sljedećem kratkom popisu. Ovo su zajednički koncepti spomenuti u Kur'anu, kao i hadiskim zbirkama. Sve to može negativno utjecati na okoliš.

Duhovna bolest: Oholost i ponos (*takabbur*) i razmetljivost (*rijā'*)

Arogancija i razmetljivost mogu negativno utjecati na okolinu kako je ljudska tendencija natjecati se s drugima. Pokušavajući se natjecati u gomilanju materijalnih dobara s namjerom nadmašivanja drugih rezultirat će ispoljavanjem i ponosa i razmetljivosti. Na sustavnim razinama, može se vidjeti manifestacija bolesti srca kada zajednice pokušavaju stvoriti zgrade ili mjesta ili stvari koje su veće i bolje od drugih, ili pak kao pojedinci. U hadisu, izgradnja velikih zgrada je, zapravo, jedan od znakova Dana Presuda (kraja vremena). (Hadis Nawawi 2)

I ponos i arogancija mogu utjecati na navike potrošnje ljudskog bića. To se može vidjeti kada se netko pokušava dokazati u svijetu kroz materijalna dobra prekomjernom potrošnjom, rasipništvom i fokusom nakon nabave novih artikala i/ili robnih marki. Studije su pokazale da velike tvrtke poput Nikea i trgovci na malo vole Marshall Fields, jako su uključeni u

destruktivne navike koje utječu na okoliš, uključujući tvornice znojnice i dječji rad (Moberg, 1998).

Duhovna bolest: brzopletost ('ajalah)

Ljudska su bića, kao što je spomenuto u Kur'anu, u žurbi (K., 17:11), "Čovjek moli za zlo, kao što moli za dobro; čovjek je uvijek brzoplet". Ovo je u suprotnosti sa stanjem u kojem se muslimani ohrabruju da budu u njemu, kao što je *tafakkur* ili kontemplacija, posebno s obzirom na okoliš. Prirodni svijet se spominje i ukazuje se na njega kao drugi izvor kontemplacije iz kojeg se može pobliže razumjeti Boga, kao i naše mjesto i živote na ovom svijetu.

Kur'an je prepun ajeta koji traže od čovječanstva da koristi refleksiju prirodnog svijeta kao oruđa za upoznavanje Njega: "Kažite vi Meni: koju vatru palite – da li drvo za nju vi ili Mi stvaramo? Jesi li ti onaj tko je proizveo njegovo stablo, ili smo mi proizvođači?" (Kur'an 56:71-2). Kur'an također kaže da učimo iz ciklusa zemlje i da znamo da naši kratki život na zemlji djeluju na isti način. Poglavlje 36, ajeti 33-40 spominje mnoštvo prirodnih znakova uključujući sunce, mjesec i beživotnu zemlju vraćenu u život, kao i biće stvoreno u paru. Opet, u istom poglavlju, od ajeta 78-80, On nastavlja temu ukazivanja na ironiju čovjeka koji propituje proživljenje zanemarivanjem uvida u životne cikluse u zemlji: "I Nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren, i govori: "Tko će proživjeti kosti kad budu trule?" Reci: "On dobro zna sve što je stvorio".

Prirodni Božji znakovi ugroženi su uništenjem Zemlje. Ovo uništenje će rezultirati izgubljenim prilikama za upoznavanje Boga, "I kunem se časom kad se zvijezde gube, a to je, da znate, zakletva velika -, on je zaista Kur'an plemeniti" (Kur'an 56:75-77). *Kad biste samo znali*, prikrivanje Božjih znakova našim ljudskim djelovanjem će oštro odvojiti ljude od važnog čina razmišljanja.

Iz kršćanske tradicije "Toma Akvinski, koji je osim što je bio teolog bio je i učen čovjek, napisao je ovo divno opažanje: "Poznavanje prirode stvari pomaže uništiti pogreške o Bogu....Griješe kad kažu: ideja koju netko ima o stvorenjima nije važna za vjeru, pod uvjetom da se ispravno razmišlja o

Bogu. Greška o stvorenjima rezultira lažnom predodžbom o Bogu.“ (Boff, 1997., str. 203)

Urbanjanje i dominacija urbanog načina života u neprirodni okoliš stvara stanje u kojem se zemljom manipulira i iskorištava kako bi odgovaralo potrebama i željama čovjeka, umjesto da bude u skladu s onim što zemlja pruža. Ako ljudska bića ne mogu ni primijetiti zemlju, i kada su odvojeni od nje, vrlo im je teško duboko brinuti za zemlju.

Duhovna bolest: Uobraženost ('Ujb)

Yusuf (2012., str. 84) citirao je Imam Mawludovu definiciju umišljenosti kao 'podlu vrstu taštine u kojoj se osoba raduje blagodatima koje on ima, ali zaboravlja izvor ovih blagoslova'. Kakav je utjecaj na okoliš od stvaranja i promicanja milijarde dolara industrije šminke, poboljšanja tijela i medicinskih postupaka koji su usmjereni na stvaranje više taštih slavnih ljudi? Od nabave sirovina, pakiranja i slanja preko ljudi, postoje etički problemi u gotovo svakoj fazi – od životinjskih testiranja do prodaje kozmetike. Danas su poduzeća prisiljena procijeniti njihove negativne utjecaje na okoliš (Sahota, 2014).

Duhovna bolest: Pretjerana očekivanja od ovoga svijeta (*tul al-'amal*)

Također, imam al-Gazalijev *Minhāj al-'ābidīn*, spomenuo je pretjerano očekivanje od ovog svijeta, ili *Tul al-'amal*, zbog neposjedovanja koncepta zagrobnog života. Jedan od popularnijih idioma kod zapadnjačkih nacija: "Samo naprijed, samo jednom se živi". Međutim, ovo je suprotno islamskom konceptu. Ljudska bića su ovdje na kratko vrijeme, ali ne živi se samo jednom, duša nastavlja nakon fizičke smrti iskušavati drugačiju vrstu života već u grobu (*Barzakh*), zatim Sudnji dan (*Yawm al Qiyāmah*), a zatim vječni zagrobni život u raju ili paklu. Dakle, ovaj svijet nije mjesto svih naših očekivanja, ali ako se taj koncept zanemari ili ignorira onda je lako staviti sva očekivanja u ovaj svijet, otići u krajnosti i akumulirati i hraniti te duhovne bolesti pohlepe, ili oholosti ili ponosa ili umišljenosti. Kao što Leonardo Boff (1997) objašnjava:

“Više od etike, rituala ili skupa doktrina, religija znači stav prema kojem ljudska bića povezuju sva područja stvarnosti, svjesnog s nesvjesnim, muškog s onim žena, društva s pojedincem, Boga sa svijetom. Iz religija teče iskustvo cjelovitosti koje nije zbroj ljudskih iskustava nego nešto originalno, dinamično, holističko, i izvor dubokog uvjerenja. Kroz povezanost religiozna osoba uspijeva vidjeti Boga u svim stvarima i vidjeti sve u Bogu”.

RJEŠENJA OD ISLAMSKE DUHOVNOSTI DO DUHOVNE BOLESTI

Protuotrov i islamska rješenja koja se navode u islamskoj duhovnosti koja se može suprotstaviti ovim bolestima nalazi se u *tazkiyi*, što je pročišćavanje duhovnih bolesti duše, to jest srcu duhovnosti u islamu. Za muslimane, treba biti jasno povezivanje koje je osim rada na pročišćavanju duše, postoje potrebe za jasnom konekcijom koja je odvojena od rada na pročišćenju duše, dodana praktična korist života u ekološki prihvatljivijem i skladnijem okruženju s okolinom.

Suzdržavanje (*zuhd*)

Da bi se suprotstavili ovim bolestima, potrebno je kultivirati i trenirati srce, prakticirati i suzdržavanje od naših želja (*zuhd*), što je bilo spomenuto i naglašeno u kur'anskom ajetu koji je donesen (79: 40-41).

Dr. Maria Dekake sa Sveučilišta George Mason (2018.) spominje da nam je za obuzdavanje konzumerizma potreban taj aspekt discipline i suzdržanosti. Zašto milijuni muslimana, kršćana, Židova i budista poste? Dijetetska ograničenja, vjerski zakoni i principi angažmana utvrđeni objavom, svi su sastavni dijelovi slijedećnja vjere i načini su koji oblikuju ljudsko biće da uči kako imati samoobuzdavanje.

Svijest o Bogu (*taqwa*)

Postoji središnji aspekt postajanja bogosvjesnim ili na arapskom, *taqwa*, što je uglavnom ono na što Kur'an poziva svoje slušatelje da prakticiraju. Svaki

ritualni oblik štovanja ima za cilj usaditi svijest o Bogu. Bog, u Kur'anu, to izričito spominje za post u ramazanu (2: 183).

Iz okvira islamskog koncepta prolaznosti ovaj svijet i vječni svijet (život poslije smrti) je pojam spoznaje da će ljudi s razumom stajati pred svojim Stvoriteljem i odgovorati za svoje postupke (Kur'an 64:7) i bivanje namjesnikom na zemlji (Kur'an 2:30). Riječ koja se koristi u ajetu iz drugog poglavlja (Kur'an 2:30), je 'halifa' ili namjesnik, riječ koja se može čak prevesti kao upravitelj zemlje. U okviru razvoja svijesti o Bogu, postoji osjećaj odgovornosti i dužnosti da postoji netko viši od sebstva. Kad nema osjećaja odgovornosti, onda je lako prepustiti se, otići do krajnosti i izgubiti osjećaj za sredinu.

Ravnoteža (*Wasatiyyah*)

Jednako tako postoji referenca u Kur'anu da su muslimani "*ummatan wasatan*" (srednji narod). Koncept *wasat* znači i biti u sredini i ublažiti krajnosti u bilo kojem obliku i pronaći kompromis. U hadisu Poslanika Muhammeda, a.s., postoje primjeri kako on potiče ljude da zuzmu srednje stajalište, kada treba postiti i ne postiti, noću ustati i noću spavati (Sahih Buhari 1141). On sam je utjelovio ravnotežu u vlastitom načinu života, karakteru i obožavanju, te se stoga naziva "*uswatun hasanatan*" (Kuran 33:21), odličan uzor koji treba slijediti.

Zadovoljstvo (*rida*)

Zadovoljstvo je duhovno stanje koje je, kada se usadi, neovisno od svojih materijalnih potreba koje čovjek ima ili nema. Zadovoljna duša (*nafs al-mutaminnah*) je ona koja je zadovoljna onim što je Bog odredio. Ako se njihov status promijeni u bilo kojem trenutku s elementarnim nepogodama ili prisilnom migracijom ili bilo kojom vrstom stvari nad kojom ljudi nemaju kontrolu, još uvijek postoji sposobnost držanja bogatstva u srcu, a ne obavezno u ruci. Poslanik Muhammed, alejhisselam, dao je redefinirati bogatstva kako bi uključio zadovoljstvo kada kaže:

“Bogatstvo nije obilje svjetovnih dobara, već je bogatstvo zadovoljstvo svojom sudbinom (u sebi, *ghinna al-nafs*).”
(Sunan Ibn Madže 4137)

Zahvalnost (shukr)

Veza između ovih duhovnih bolesti i islamskih rješenja (razvijanje više svijesti o Bogu, zadovoljstva, umjerenosti, zahvalnosti) ili, općenito, biti duhovnija osoba, jest rješenje pomoći i održavanja okoliša na vrlo praktične načine. Pomoću jačanja duhovnih i vjerskih paradigmi koje islam posjeduje, to jest potaknuti ljude da imaju više zahvalnosti, tada će biti osobe s manje pohlepe i potrošnje.

Također, kada postoji spoznaja da svaka osoba ima dušu – tj. čežnju za povezivanjem s Bogom, postupanje s ljudima na plemenit način hoće potaknuti ljude da više ulažu u ljudske odnose. Ovo bi rezultiralo manjim iskorištavanjem ljudi za osobne ili korporativne potrebe napredovanja. Jednostavan pogled na brze modne revije pokazuje da je najveći dio globalnog juga uključen u jeftinu i laku proizvodnju dostupne odjeća za globalni sjever i to se uglavnom radi u užasnim uvjetima (Moberg, 1998).

Biti uložen u ljudske odnose i biti više svjestan Boga kao i spoznaja da postoji odgovornost za to kako su ljudi tretirani, ima ogroman utjecaj na okoliš. Iskorištavanje resursa i ljudi uglavnom je vođeno stvaranjem profita i kapitalizma. Nadalje, biti bogosvjesnija osoba i stavljati duhovnost u prvi plan omogućuje kontemplaciju i usredotočenje na prisutnost s osobama i prirodnim znakovima tako da postoji prostor za introspekciju Božjih čuda kao i raznolikosti ljudi, a ne samo da se usredotočuje na učinkovitost ili produktivnost.

MUSLIMANSKA OKUPLJANJA I POTENCIJALI ZA PRAKTIČNO IMPLEMENTIRANJE ODRŽIVIJE PRAKSE

Sve duhovne i vjerske zajednice održavaju skupove za svoje vjernike i članove zajednice koji se okupljaju kako bi sudjelovali u bogoštovlju, slavlju i podršci jednih drugima u vremenima poteškoća. Neka od uobičajenih

muslimanskih okupljanja uključuju molitvu petkom (džuma), ramazan i okončanje posta (iftare), okupljanja za dva Bajrama (*Eid-ul-Fitr* i *Eid-ul-Adha*), mevludske proslave (proslava rođenja poslanika Muhammeda, a.s.), ukop (dženaza), rođenja (akika) i vjenčanja. Sva ova okupljanja su potencijalni načini utjecaja na kulturne promjene i angažiranje zajednice podršci ekološkim praksama.

Nusproizvod Maslowljeve piramide hijerarhije potreba je piramida “Buyerarchy of Needs” (kupovnih potreba) Sarah Lazarovic. Na dnu ove piramide je najpoticajnija i ekološki prihvatljiva ideja, a to je ‘iskoristiti ono što imaš’. U islamskoj duhovnosti je to slično konceptu *rida* (prihvatanja) – musliman nastoji biti zadovoljan onim što i gdje ga je ili što ju je Bog postavio. Sljedeće razine u birokratskim potrepama uključuje posuđivanje, zamjenu, kupnju rabljene robe u trgovinama, a kada sve navedeno ne ide, onda kupiti.

(Pogledajte sliku ispod).

Kupovne potrebe
(uz ispriku Maslow-u)

Kako bi smanjili ugljični otisak kao vjerske zajednice i zajednice vjere, možemo razmišljati o tome kako možemo početi modelirati i podržati koncepte kao što je kupovna arhitektura potreba. Ovi pojmovi i načini postojanja toliko su moćni i učinkoviti za okoliš da je tajlandski nacionalni ekonomski razvoj zabranio budističke redovnike iz učenja o zadovoljstvu

(Payne, 1998., str.50). Kao da su oni koji održavaju ovo potrošačko društvo vrlo svjesni ideja koje će ga izazvati i razbiti. Pristaje i priliči vjerskim akterima da se više uključe u ovu ‘borbu’ za brigu o planetu vraćajući se osnovama vjerskih vrijednosti i duhovnosti.

Pitanja koja vjerske i duhovne zajednice mogu postaviti uključuju: jesmo li to učinili praksom u našoj zajednici za naše članove da posuđuju jedni od drugih? Kad imamo okupljanja, je li u redu da nekome kažemo: “Možete li donijeti pet dodatnih tanjura na okupljanje jer imam veliko okupljanje i ne želim koristiti potrošni materijal?”

Jesmo li stvorili kulturu koja potiče ‘zamjenu’? Možemo li, kao vjerske zajednice, održavati zajednice gdje se kućanski odjevni predmeti mijenjaju? Kroz ovu praksu zamjene, eto psihološkog osjećaja dobivanja nečeg novog – a istovremeno je vrlo ekološki prihvatljivo. Ovo šalje signal ljudima da kupuju rabljenu robu ili iz rabljenih trgovina, iznajmljuju, posuđuju ili prodaju rabljeni namještaj i odjeću u vjerskim ustanovama.

Na vjerskim okupljanjima, obredima i slavljinama koja pomažu formiranju osjećaja zajedništva, postoji potreba za uključivanjem ekološkog razmišljanja. Brakovi su obično vrlo složeni, izvor su prekomjernog trošenja i put za očitovanje prethodno raspravljanih duhovnih bolesti. Je li moguće poticati velika okupljanja, ali ih zadržati jednostavnim? Umjesto obroka od deset sljedova s četiri mesne stavke, mogu li obroci biti jednostavniji? Spomenuti pojmovi o razmetljivosti i uobraženosti, ili pak ponosu, zahtijevaju pozornost kao što mogu mnoga vjerska okupljanja postati prilikama za ljude da nadmaše jedni druge u funkcijama. Kao takve, to su avenije gdje duhovne i vjerske zajednice mogu početi postavljati, i nadamo se, prijeći na novu normu i standard.

Što se tiče parkirališta kod džamija i vjerskih centara, što su različiti načini olakšavanja i poticanja različitih načina prijevoza? Postoje li načini da se ljudi zajednički voze? Ima li stalaka za bicikle? Može li se lobirati za više autobuskih stanica u blizini džamija?

Ramazan je fantastično vrijeme prepuno brojnih okupljanja za okončanje posta (iftāri) i dolazak u džamije na noćne namaze (molitve). Ipak je to vrijeme suzdržavanja od hrane i vode i ponekad to nažalost postane vrijeme ekscesa, što je apsolutna suprotnost od onoga na što Kur'an poziva. Je li moguće imati iftare bez mesa s vremena na vrijeme? Mogu li postojati pumpe za vodu koje se mogu ponovno puniti umjesto da se dijele plastične boce s vodom? Postoji li područje za kompostiranje (skladištenja) otpada od hrane? Postoje li savezi s bankama hrane i skloništima gdje dodatna hrana sa okupljanja može pomoći mještanima zajednica?

Je li moguće izazvati zajednicu da smanji upotrebu uređaja i s vremena na vrijeme izaći iz mreže kako bi omogućili više razmišljanja? Mogu li postojati zajednički krovni vrtovi ili prostori posvećeni uzgoju povrća? Kako džamije sudjeluju u lokalnim inicijativama rješavanja nesigurnosti hrane?

Povijesno gledano, uzgoj vrtova i arhitektonsko uključivanje fontana, kao i povezanost s prirodom bili su ključni doprinos muslimana svijetu (Campbell & Boyington, 2018). Nadalje, dok se Poslanik, a.s., slavi po ljudima, slavio ga je i prirodni svijet. Postoje izvještaji o devama koje mu plaću (Sunan Abu Dawud 2539) i drveću koje plače i koje je on utješio (Sahih Buhari 3583); tj. imao je prisni odnos prema životinjskom i prirodnom svijetu.

Lijep primjer muslimanske vjerske zajednice koja namjerno postavlja održivost Zemlje kao prioritet, jeste Centralna džamija u Cambridgeu. Sa svoje web stranice, džamija se zalaže za održivost. Njezin napredni ekološki dizajn daje joj gotovo nultu emisiju stopu otiska ugljika. Odaje počast prirodnom obliku s održivim drvenim svodom i podsjeća posjetitelje na našu povezanost s prirodom. Neke od karakteristika uključuju korištenje drva, krovna svjetla dopunjena niskoenergetskim led žaruljama s punom fotografijom grade naponske ćelije na krovu koje pomažu u stvaranju obnovljivih energija iz sunčeve svjetlosti. Također je dobro izolirana korištenjem visoko učinkovite dizalice topline, kao i podzemnim parkingom gdje se sakuplja kišnica. Dostupni su stalci za bicikle i zajednički vrt je cijelo vrijeme otvoren za javnost.

ZAKLJUČAK

Kroz višestruki pristup razumijevanju islamskog svjetonazora, kako ontologije tako i duhovnosti, muslimani imaju mnogo toga ponuditi u promicanju i unapređenju održivosti planeta. Moguće je sebe vidjeti kao borca, angažiranog u borbi protiv nižeg sopstva, što je sinonim za eko-ratnika. Osiguravanjem da te neobuzdane želje i strasti ne postanu pretjerane, natečajne, i da ne izazovu želju da se dokaže vlastita vrijednost stjecanjem materijalnih dobara, ne samo da se približavamo njihovoj svrsi na zemlji i poznavanju Stvoritelja, već također pomaže planeti i prirodnom svijetu. Kada vjerske zajednice mogu postaviti standard, odnosno model i dati prioritet ekološkim inicijativama, promjena u svijesti o prioritetima će se dogoditi. Kao što je predloženo u ovom članku i kako je ilustrirano putem muslimanske Centralne džamije u Cambridgeu, spajanje vjere i okoliša pruža ogroman potencijal milijardama ljudi diljem svijeta koji se pripisuju vjerskim i duhovnim tradicijama.

REFERENCE

- The Quran*, M.A.S Abdul Haleem, Oxford: Oxford University Press, 2016. www.sunnah.com.
- al-Ghazali. (2011). *Minhaj al-'Abidin ila Jannati Rabbi 'l-'Alamin*, The Path of the Worshipful Servants to the Garden of the Lord of All the Worlds. (M. Holland, Trans.) Al Baz Publishing.
- Awaad, R., Elsayed, D., Ali, S., & Abid, A. (2020). Islamic Psychology: A Portrait of its Historical Origins and Contributions. In: *“Applying Islamic Principles to Clinical Mental Health Care: Introducing Traditionally Integrated Psychotherapy”*, Chapter 3, pp. 69-95.
- Boff, L. (1997). *Cry of the Earth, Cry of the Poor*. Orbis.
- Briere, J. N & Scott, C. (2015). *Principles of trauma therapy: A Guide to Symptoms, Evaluation, and Treatment*. (2nd ed). Sage Publications.
- Campbell, J. W. P., & Boyington, A. (2018). Fountains and water: The development of the hydraulic technology of display in Islamic gardens 700–1700 CE. In: *Studies in the History of Gardens & Designed Landscapes*, 38(3), 247–267.
- Cambridge Central Mosque. *Environment*. Retrieved July 10, 2022, <https://cambridgecentralmosque.org/environment/>.
- Dekake, M. Renovatio: The Journal of Zaytuna College. (2018, March 27). *How Faith Influences Environmental Ethics* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=stGZLNhQ0FY>.
- Jha, Y. (2022). *Fitrah Revisited: A Systematic Analysis* (Unpublished Manuscript). Cambridge Muslim College.

- Jha, Y. (2022). *Applying the Fiṭrah to Developmental Psychology*. Cambridge Muslim College.
- Jha, Y. (2022). *Buddhist Ontology and Mindfulness Based Therapies: An Islamic perspective*. Cambridge Muslim College.
- Jusoff, K. & Abu Samah, A. S. (2011). *Environmental Sustainability: What Islam Propagates*. World Applied Sciences Journal 12 (Special Issue on Creating a Knowledge Based Society): 46-53, ISSN 1818-495212.
- Keshavarzi, H., & Nsour, R. (2020). Behavioral (*Nafsāni*) Psychotherapy Character Development and Reformation. In: "Applying Islamic Principles to Clinical Mental Health Care: Introducing Traditional Islamically Integrated Psychotherapy", Chapter 9, 236-265.
- Lazarovic, S. Live Green-ish. *The Buyerarchy of Needs a More Intentional Approach to Consumption*. Retrieved July 2022. <https://www.livegreenish.com/the-buyerarchy-of-needs-a-more-intentional-approach-to-consumption/>.
- Majeed, K. & Latif, Y. S. (2020). Forty Green Hadith: *Sayings of the Prophet Mubammad (saws) on Environmental Justice & Sustainability*. <https://cambridgecentralmosque.org/wp-content/uploads/2021/09/forty-green-hadith.pdf> McKay, J.E. (Editor) 2013. Integrating Religion within Conservation: Islamic Beliefs and Sumatran Forest Management. Durrell Institute of Conservation and Ecology, University of Kent, UK.
- Menahem, S., & Love, M. (2013). *Forgiveness in Psychotherapy: The Key to Healing: Forgiveness*. Journal of Clinical Psychology, 69(8), 829–835.
- Miri, J. S. (2021). *Communities in Dialogue: Assessing Islam's Historical Openness in Diversity of Thought in Islamic Psychology*. (Unpublished Manuscript)
- Moberg, D. (1998). The Sweatshop Quandary: Corporate Responsibility on the Global Frontier; Edited by Pamela Varley [Review of *The Sweatshop Quandary: Corporate Responsibility on the Global Frontier*; Edited by Pamela Varley]. Working USA, 2(4), 88–. Wiley Subscription Services, Inc.
- Mohamed, Y. (1996). *Fitrah: The Islamic Concept of Human Nature*. Ta-Ha Publishers Ltd.
- Payne, R. K. (2010). *How Much Is Enough: Buddhism, Consumerism, and the Human Environment*. Wisdom Publications.
- Rothman, A., & Coyle, A. (2018). Toward a Framework for Islamic Psychology and Psychotherapy: An Islamic Model of the Soul. *Journal of Religion and Health*, 57:1731–1744.
- Rothman, A., & Coyle, A. (2020). Conceptualizing an Islamic psychotherapy: A grounded theory study. *Spirituality in Clinical Practice*, 7(3), 197–213.
- Sabry, M. W., & Vohra, A. (2013). Role of Islam in management of psychiatric disorders. *Indian J Psychiatry*. Jan; 55(Suppl 2): S205 S214.
- Sahota, A. (2014). *Sustainability: how the cosmetics industry is greening up*.
- Wiley Yusuf, H. (2012). Purification of the heart: Signs, Symptoms and Cures of the Spiritual Diseases of the Heath. *Translation and Commentary of Imam al-Mawlud's Matharat al-Qulub*. Sandala Inc.

GESHE TASHI TSERING

Ranjivost i održivost planeta Zemlje

Pozdrav izvrsnim govornicima i organizatorima ovog skupa, te svima koji sudjeluju u ovom vrlo važnom i povijesnom virtualnom okupljanju. Osjećam se vrlo počašćenim i skromnim što sam ovdje da kažem nekoliko riječi s budističkog gledišta o ekologiji i, posebno, ranjivosti i održivosti našeg svijeta. Budući da sam lijen čovjek, ispričavam se što nemam lijepih prezentacija ili slajdova za pokazati vam, međutim, jednostavno ću slijediti staru tradiciju verbalnog izlaganja. Gledište prethodnih govornika ima veliki zajednički značaj s budističkom perspektivom, posebice prezentacija gospođe Fatime koja se dotakla islamskog gledišta onoga što je rečeno u Kur'anu, kao i praktičnih načina očuvanja okoliša za nadolazeće generacije tijekom svadbenih svečanosti i drugih okupljanja. Jako puno joj zahvaljujem na lijepoj prezentaciji.

Prvi dio mog izlaganja na temu naše ekološke ranjivosti i održivosti s budističke teorijske tačke gledišta odnosi se na ono što je Buddha mnogo puta podučavao svoje sljedbenike. Na sanskrtu je izraz *Pratitya-samudpada*, što se prevodi na engleski kao ovisno porijeklo ili ovisno nastajanje, ili kako je to jedan od ranijih budističkih profesora nazvao “nastanak” ili nešto približno tome. To je ono što je Buddha učio svoje sljedbenike više puta, da sve stvari i događaji u vanjskom ili unutarnjem svijetu, velike ili male, svemir, naš planet, naš kontinent, naš dom ili u smislu živih bića - ja

sam, moja obitelj, moja zajednica, moji zemljaci, moji sugrađani, muškarci i žene, sedam i pol milijardi ljudskih bića uključujući sva živa stvorenja - nastanak, nastanak svih nas, svih stvari, i njihovo kontinuirano postojanje ovise jedno o drugome. Moje radosti, sreće i ispunjenja, kao i moje tuge, tuge i sve poteškoće nastaju i doživljavaju se zbog mnogih različitih faktora. To je isto za sva ostala živa bića; a neke od ovih faktora - veliki su dok su neki mali. Primjerice, prije dva desetljeća, postojao je članak koji su napisali znanstvenici/ekolozi za okoliš koji govori o tome kako leptiri mašući krilima negdje u brazilskoj amazonskoj šumi imaju utjecaj na drugu stranu kontinenta. Iako je leptir koji maše krilima vrlo malo djelovanje, ima utjecaj vrlo daleko.

S obzirom na tu međuovisnost, Buddha i kasniji budistički učitelji naučili su svoje sljedbenike da naša individualna zbirka radnji bude fizička, verbalna ili mentalna i ne samo da ima utjecaj na sebe nego i na zajednicu, kao i na druge šire zajednice, oboje interno i eksterno, pri čemu je potonje okruženje. U tome smislu, naša je ekologija vrlo ranjiva jer živa bića, posebno, ljudska bića koja žive na ovom planetu, provode mnoge aktivnosti 24 sata dnevno koje nisu od pomoći našoj ekologiji i okruženju, kao što su podijelili neki od prethodnih govornika. Međutim, to ne znači da mi, ljudska bića, uvijek radimo stvari koje su destruktivne. Imamo sposobnost raditi i djelovati konstruktivno, ne samo za vlastitu dobrobit ili dobrobit naše uže obitelji, ali i za dobrobit zajednice u kojoj živimo. Ekologija je ranjiva samo kada ljudska bića djeluju na destruktivan način. Sa islamskog gledišta, pojam je *nafs*; dok s budističke tačke gledišta, izraz koji se koristi je nevolja ili zabluda. Slično popisu atributa gospođe Fatime, to jest neograničenih očekivanja, arogancije, potrošnje i umišljenosti, oni su također navedeni u Buddhinim učenjima. Kao što je Buddha objasnio konceptom *dukkhe*, patnje živih bića i tuge koje proizlaze nisu bez razloga. Oni dolaze od uzroka i uvjeta, a oni nisu uvijek vanjski; zapravo, glavni uzrok leži u nama samima. Dug popis nezdravih mentalnih stanja dat je u budističkoj literaturi, s popisima nevolja ili zabluda -- ili možemo upotrijebiti izraz

“nesretne misli ili emocije” - baš kao što je navedeno u objašnjenju gospođe Fatime o *nafsu*.

Kada djelujemo pojedinačno i kolektivno, s pohlepom, ljutnjom i neznanjem, a također i s nedostatkom zadovoljstva, sve te radnje spadaju u kategoriju destruktivnih radnji, koje će izazvati bol i patnje za sebe, svoju obitelj, svoju zajednicu i društvo općenito. Ove radnje su također štetne za uništenje ekologije i okoliša, budući da je okoliš, po prirodi, promjenjiv. Budističkim pojmovima ta se promjenjivost naziva nepostojanost gdje su elementi okoline (toplina i voda) podložne promjenama. Ako uzrokuje prekomjerno uništavanje, što rezultira promjenom u ekologiji i okolišu, onda niko ne može zaustaviti katastrofu jer je to njezina priroda. Zakon prirode je da kada se stvaraju uzroci i uvjeti za bilo koji događaj ili aktivnost i naknadno dođe do kraja, rezultat je definitivn. Stoga, u razumijevanju i osvještavanju ranjivosti naše ekologije, mi ljudska bića trebamo podići svijest o ovom zakonu prirode u sebi i u svim našim zajednicama. Međutim, ova potreba za podizanjem svijesti ne može biti samo obaveza napravljena na razini zajednice. U Škotskoj je održan veliki sastanak na vrhu kako zaustaviti globalno zatopljenje prošlog septembra. Iako je nekih osamdeset zemalja sudjelovalo, glavne radnje treba provesti na individualnoj razini, kao što je gospođa Fatima istaknula. Primjeri za predanost na razini pojedinca u zajednici praktični su pristupi koji se mogu uzeti na ceremonijama vjenčanja i drugim jednostavnim radnjama poput posuđivanje i dijeljenje stvari. Da bi se to postiglo, spušta se našem duševnom stanju kao drugoj strani *nafsa*; mudrost da upotrijebimo budistički termin, razumijevanje da sve stvari i događaji jesu ovisno nastali, ovisno nastali u prirodi, i da ništa nije statično. Upravo je ta mudrost od velike pomoći. Međutim, ta mudrost mora biti podržana srcem, ili da upotrijebim daljnji budistički termin, vješt看 sredstvom.

I to me dovodi do održivosti, što je moja druga tema – *skillful* (vješto) znači naše razumijevanje i svijest o drugim živim bićima, o svim živim bićima, na koja trebamo obratiti brižnu pozornost u svim našim radnjama, a

ne namjerno nanošenje štete ili boli. Termin koji se koristi je obuzdavanje ili suzdržavanje i to su vrlo korisna mentalna stanja. S ovim u vezi, postoji izraz protuotrov. Jer, ako su pohlepa i neznanje korijen naših problema, što je onda rješenje? Rješenje je da podignemo svijest i njegujemo razumijevanje blagostanja drugih živih bića kako bi se zamijenile te nevolje. Neki raniji budistički govornici su govorili o tome da moraju zamijeniti egoistični ili egocentrični stav; gospođa Fatima je navela oholost, ponos i umišljenost, koji su također uključeni u budistički skup destruktivnih emocija koje treba zamijeniti. Kako bismo se pravilno nosili s tim nezdravim mentalnim stanjima, rješenja i protuotrovi moraju ležati u nama, a ne oslanjati se na nešto izvana ili izvanjski prema nama samima. Zbog toga razumijevanje doborbiti drugih bića, razvijanje sposobnosti razumijevanja tuđe patnje i sposobnost izražavanja suosjećanja i ljubavi toliko su važni, jer su ovo protuotrovi koji su nam potrebni da zamijenimo tegobe od kojih patimo, kao što je naša pohlepa, naša snažna vezanost za stvari i događaje, naše nezadovoljstvo posjedovanjem samo malo imovine, malo odjeće i stalno kupovanje sve više stvari za sebe. Sve to prikazuje našu usredočenost i nedostatak zadovoljstva za stvari koje posjedujemo.

Kad je Buddha poučavao u Bodhgayi, za vrijeme svog prvog učenja blizu Varanasija, poručio je svojim pratiteljima kakav stil života trebaju slijediti prije nastave glavnog predmeta. Stil života je poznat kao stil života srednjeg puta, odnosno ne prepuštati se osjetilnim užicima niti zanemarivati osnovne potrepeštine, već živjeti unutar tih granica. Predavanja su bila održana prije više od 2500 godina, ali upute za takav način života i dalje su iznimno relevantne. Puno govorimo o konzumerizmu u dvadeset i prvom stoljeću, jer je njegov utjecaj invazivan. Ipak, trenutno živim u samostanu u Indiji, a doživio sam konzumerizam nakon što sam živio u Londonu gotovo 25 godina okružen i bombardiran reklamama. Postoje ogromni panoi gdje god voziš. Danas su, međutim, jumbo plakati nadvladani društvenim mrežama kojima smo svi stalno podložni.

Dakle, za vjerske i duhovne sljedbenike, trebali bismo slijediti upute o tome kako živjeti naše živote srednjim putem, a to znači ne ropski slijedeći konzumerizam, ali i ne zanemarujući osnovne potrebe za hranom, skloništem i lijekovima. Ako mi to možemo, onda naša ekologija može biti održiva. I to uvelike ovisi o nama, posebno ljudskim bićima, iako unatoč tome postoje milijarde drugih živih vrsta na ovoj planeti. Ljudska populacija je oko 7,5 milijardi. Ipak, u usporedbi s drugim živim bićima taj broj nije tako velik. Međutim, naš način života i stvari koje konzumiramo nisu održivi, niti su okolišno i ekološki prihvatljivi. Prekrasna plava planeta na kojoj sada živimo također je nepostojana, jer je podložna promjenama, pozitivnim ili negativnim, destruktivnim ili konstruktivnim. Dakle, među milijardu živih vrsta, mi ljudska bića imamo veliku ulogu, što trenutno ne provodimo dobro. Živjeli smo mnogo više destruktivnim nego konstruktivnim načinom života.

Kako onda možemo uzeti lijepa učenja islama, budizma i drugih religija nevjernicima, tri ili četiri milijarde nevjernika? Kako im možemo prenijeti ta duboka učenja? Mi trebamo podijeliti ove islamske i budističke doprinose svijetu. Zato se Njegova Svetost 14. Dalaj Lama toliko trudi da podijeli neka od ovih nevjerojatnih učenja, razumijevanja ovisnosti nastanka, njegovanje ljubavi i suosjećanja prema čovječanstvu i živim bićima, sa svijetom. I mi možemo igrati ulogu u tom nastojanju, razvijajući načine prenošenja ovih učenja na sveučilišta, fakultete, srednje i osnovne škole, kao i dječje vrtiće. Nadamo se da ćemo moći pružiti pravo obrazovanje na svim razinama, od djece do mladića, tako da će smatrati prirodnim činiti dobre stvari. Ovo je nešto što bismo mi kao vjerske vođe, znanstvenici i učitelji trebali promisliti. Ne bismo trebali zadržati ova lijepa učenja i poruke za sebe, već ih podijeliti s drugima za blago koje uživamo i koje ne bi trebalo služiti samo za naše održanje, već za dijeljenje s drugima širom svijeta. Ovo je nešto vrlo važno za nas što moramo uzeti u obzir, a ovakva vrsta okupljanja vrlo su korisna u slijedećem ovog cilja. Iako izrazi koje koristimo i naše osnove mogu biti različite po tome što budizam ne uključuje vjerovanje

u izvanjskog Stvoritelju, sve nastaje ovisno. Osim toga, sva učenja su vrlo slična; a to znači da imamo zajedničko tlo na kojem možemo prenijeti sve te duboke poruke drugima.

NOR FARIDAH ABDUL MANAF & WAN OMAR FADHLI

Važnost zaštite okoliša i ekološka pismenost: islamska perspektiva

SAŽETAK

Ovaj rad će se osvrnuti na važnost okoliša i ekološkog opismenjavanja iz islamske perspektive kao i edukacijsku perspektivu. Također će se osvrnuti na prošle i sadašnje prakse u muslimananskim većinskim zemljama ili zajednicama u Aziji (Malezija, Indonezija), Iranu, Africi (Južna Afrika, Zanzibar i Tanzanija) i Ujedinjenom Kraljevstvu.

Područja koja izazivaju zabrinutost uključuju kako se može usaditi ekološka pismenost među našom omladinom i javnošću općenito, a kako bismo zaštitili naš okoliš i naš planet.

Ključne riječi: *okoliš i ekološka pismenost, okoliš i muslimani u Aziji, muslimani u Africi, muslimani u Ujedinjenom Kraljevstvu, ekološko opismenjavanje i mladi.*

UVOD

Studij o okolišu i ekologiji nikada nije bio toliko važan kao što je to danas dok se suočavamo sa svim vrstama kriza zbog lošeg upravljanja prirodom. Prema Abdullahu i drugima (2017.), priroda ili na malajskom, *alam*, potječe od latinske riječi *natura* što znači rođenje. Drugim riječima, priroda

se odnosi na svijet kakav je bio na početku. Merriam Websterov rječnik navodi da je riječ okoliš iz srednjovjekovne francuske riječi “environ” znači “okolo”. Kao takva, riječ okolina, u svom najosnovnijem značenju, je “ono što okružuje”. To također se može prevesti kao okruženje. Za ekologiju, rječnik je definira kao granu znanosti koja se bavi međusobnim odnosom organizama i njihove okoline.

ZAŠTO JE EKOLOŠKA PISMENOST VAŽNA?

Bez sumnje, jedini planet na kojem se može živjeti je bolestan. Dakle, važno je da naučimo kako se brinuti za ovaj bolesni planet. Ekološka pismenost je vjerojatno jednako važna kao i drugi oblici pismenosti poput financijske pismenosti, zdravstvene pismenosti, pravna pismenosti, digitalne pismenosti. Iz islamske perspektive, briga o ekosustavu je odgovornost ili amanet (*amanah*) čovječanstva na osnovu njihovog položaja kao Allahovog predstavnika na zemlji. Allah u suri el-Bekare (2: 30) kaže:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَأْكُولًا
يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَمَنْ نَسَبَحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالُوا إِنَّا نَعْلَمُ مَا
لَا تَعْلَمُونَ

“A kada Gospodar tvoj reče melekim: ‘Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!’ – oni rekoše: ‘Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv proljevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo’. On reče: ‘Ja znam ono što vi ne znate’”

Za održavanje reda i ravnoteže u prirodi potrebno je da vlada ekološka pismenost kao dio njihove obveze na zemlji koja treba biti ispunjena.

ŠTO JE EKOLOŠKA PISMENOST?

Prema McBrideu i ostalima (2013.) u njegovom članku „Eniromentalna pismenost, ekološka pismenost, ekolipismenost: Što mislimo i kako smo stigli ovdje?“, svjetska pismenost nije postojala sve do kasnih 1800-ih i mnogo je puta prethodila u Oxfordskom rječniku engleskog jezika riječ

nepismenost. Tada se često koristila riječ pismenost koja se odnosi na sposobnost čitanja i pisanja, ali sada definicija je proširena uključivanjem ljudskih i političkih prava nakon prve industrijske revolucije. Stoga trenutni rječnici (npr. Merriam Webster, Oxford English Dictionary) općenito pružaju dvije definicije pismenosti: (1) sposobnost čitanja i pisanja i (2) znanje ili sposobnost u određenom području ili područjima (McBride i sur., 2013.).

Postoje razlike između environmentalne (okolišne) i ekološke pismenosti. Dok prva spaja studije o vrijednostima s okolišem, potonja je znanstvena studija o ekološkim pitanjima urađenim na znanstvene načine poput korištenja metoda promatranja i eksperimentiranja.

Ipak, obje studije općenito imaju za cilj proučavanje i očuvanje dobra u prirodi. Dakle, jednostavno možemo prihvatiti definiciju ekološke pismenosti koju daju gornji moderni rječnici i Balgopal & Wallace (2009) kao „nečije shvaćanje ne samo ekoloških pojmova, već i njegovog ili njezinog mjesta u ekosustavu”.

Takvu definiciju mnogi prihvaćaju kao širu definiciju ekološke pismenosti koja sažima definicije ekološke i okolišne svijesti. Osoba koja ima takvu pismenost bit će sposobna pokazati višedimenzionalnu pismenost pri donošenju odluka o ponašanju utemeljenom na razumijevanju ekoloških pojmova (Une & Bybee, 1994., kako citiraju Balgopal & Wallace, 2009.). Uz ovo, uz dobro i široko razumijevanje ekoloških pojmova, tj. budući da je ekološki pismena, ta bi se osoba trebala moći odmaknuti i razmatriti svoje mjesto u ekosustavu na pravilan način (Orr, 1992. kako navode Balgopal & Wallace, 2009).

Ukratko, razumijevanje i poštivanje ekosustava će na kraju dovesti do održivih odnosa između ljudskih zajednica i prirodnog okruženja.

ISLAMSKA PERSPEKTIVA EKOLOŠKE PISMENOSTI

Ovaj dio će ispitati ekološku pismenost iz islamske perspektive gledajući kur'anske i hadiske izvore kao i neke misli muslimanskih intelektualaca i

filozofa. Prvo ćemo pogledati što je Seyyed Hossein Nasr rekao u vezi s važnosti brige za okoliš ili prirodu.

Prof. dr. Seyyed Hossein Nasr

Seyyed Hossein Nasr (1990.) definirao je prirodu kao sažimanje okoliša i ekološkog zdravlja te da općenito ima svoju božansku povezanost koja se ne može odvojiti od materijalnog i fizičkog svijeta na koji se suvremeni čovjek često fokusira. Drugim riječima, ima svoju metafizičku vezu gdje bi se priroda trebala pojaviti kao cijenjena tema na koju čovjek treba obratiti pažnju, a ne dominirati njome, kako se uči u učenjima kršćanstva, budizma i islama. Ova učenja suvremeni čovjek često zanemaruje. Također, čovjek bi trebao djelovati kao čuvar prirode i surađivati s njom, a ne dominirati njome kako bi ispunio svoje materijalne želje. Ovo podrazumijeva potrebu da se konjugira s metafizičkom vezom ili drugim riječima, ovo treba razumjeti izvan materijalnih studija koje se samo usredotočuju na fizičke stvari. Suvremeni čovjek danas stavlja veliki naglasak na odvajanje studije metafizike od znanosti. Dakle, čovjek radi toga ne osjeća odgovornost prema prirodi što se inače ne bi dogodilo da je naučio metafizičko znanje poput religije. Ovaj autor rada drži da će pouzdanje u religiju stvoriti sklad kao i potrebnu ravnotežu između čovjeka i prirode. Seyyed Hossein Nasr vjeruje da je: “sklad između čovjeka i prirode uništen, činjenica koju većina ljudi priznaje. Ali ne shvataju da je ta neravnoteža posljedica razaranja harmonije između čovjeka i Boga (Nasr, 1990).

Slijede misli Syeda Muhammada Naquiba al Attasa u u vezi s potrebom osjetljivosti na okoliš:

Dr. Syed Muhammad Naquib al-Attas

Svjetski poznati učenjak islamske filozofije, prof. Syed Muhammad Naquib al-Attas (2001.) također je izrazio istu zabrinutost u vezi s brigom za okruženje. Naglasio je da je priroda dio kozmosa (svijeta), što znači suprotno od kaosa. To znači da kosmos ili priroda, kao dio kozmosa, ima svoj sustav i ravnotežu koji su u skladu sa Allahovom voljom. Naglasio je da je

sekularizacija, koja započela u Europi, poremetila ravnotežu prirode s gubitkom edeba, odgoja (*adab*). Gubitak edeba odnosi se na situaciju u kojoj priroda nije poštovana niti pravilno shvaćena u skladu sa Šerijatom (Vjerazakonom). Kada se to dogodi, dolazi do neravnoteže. Prema al-Attasu, tri najveća elementa u procesu sekularizacije dovode do korupcije znanja i gubitak edeba, što rezultira razočaranjem naravi, desakralizacijom politike i osudom vrijednosti. U njegovoj knjizi *Islam i sekularizam* (Islam and Secularism, 1993.), al-Attas je to objasnio da 'rasčaravanje prirode' znači oslobađanje prirode od njezinih religioznih prizvuka, uključujući i Boga, tako da čovjek ne mora poštovati prirodu kao božanski entitet i stoga slobodno može djelovati dominirajući njome.

Drugi element, 'desakralizacija politike', znači ukidanje sakralnog legitimiranja političke moći i autoriteta koji dopušta otvorene promjene i političkih i društvenih aspekata (bez božanske presude). Treći element odnosi se na stvaranje svih vrijednosti koje će biti relativne, bilo na božanskoj osnovi ili iz kulturnih kreacija. Ovo dovodi do suvremenog čovjeka koji je u stanju osloboditi budućnost putem otvorenih promjena i evolucijskog procesa. Kao takve, buduće vrijednosti ovisit će o čovjekovim stajalištima i vjerovanju i promjenjiva na temelju vremena, za razliku od islamskih vrijednosti koje proizlaze iz božanskih pravila koja su utvrđena u njegovim temeljnim učenjima da vode čovječanstvo.

U odnosu na temu ovog rada, proces rasčaravanja prirode znači odvajanje prirode od bilo kojeg svetog ili božanskog elementa. Ovo je dovelo do toga da se čovječanstvo modernog doba osjeća slobodnim iskorištavati prirodu prema svojim hirovima i maštanjima. Kao takva, postoje neka iskrivljenja u načinu na koji se treba nositi s okolinom u kojoj moderni čovjek misli da može dominirati prirodom, dok u islamu, čovjek bi se prema prirodi trebao odnositi kao dijelu svoje dužnosti da ispuni svoju svrhu života koja je biti dobar halifa (upravitelj) na zemlji.

IZ ISKUSTVA POSLANIKA I NJEGOVIH ASHABA

Postoji toliko dokaza učenja i pravila u islamu koji iznose na vidjelo ekološku svijest, brigu i odgovornosti u prvi plan među njegovim sljedbenicima. Što se tiče Poslanika i ashaba, ekološka briga uvijek je bila dio amalgamiranih vrijednosti u njihovoj svakodnevnoj praksi, kao znak božanskog odnosa kako se priroda ima poštovati prije nego da je predmet kojim čovjek može jednostavno dominirati.

Gledajući ogromnu hadisku literaturu o ekološkoj kao i okolišnoj svijesti, može se shvatiti iz drugačije perspektive to kako su kako Poslanik (a.s.) i njegovi ashabi (drugovi) poticali vrijednosti koje treba prakticirati kao dio muslimanskog karaktera. Na primjer, Poslanik (s.a.w.s.), jednom je rekao da, „ako neki musliman posadi drvo ili posije njivu, a čovjek, ptica ili životinja jede s nje, to će mu se računati kao milostinja” (Buhari & Muslim). Drugi hadis kaže: „ako nastupi kijametski dan a bilo ko od vas bude imao sadnicu u ruci, neka je zasadi” (Buhari). Oba hadisa pokazuju važnost očuvanja ekološki čistog okoliša i stoga, čak i kada se blizu smrti i ima se prilika posaditi drvo, potiče se da se to učini radi buduće generacije.

Osim pažnje koja se posvećuje drveću, također je važna i briga za životinje istaknuta u islamskom učenju. Poslanik (s.a.w.s.) je pričao o čovjeku koji je za vrijeme putovanja osjetio veliku žeđ, naišao na bunar. Sišao je u isti, ugasio žeđ i izašao van. U međuvremenu je vidio psa kako dahće i liže blato zbog pretjerane žeđi. Rekao je u sebi: “Ovaj pas pati od žeđi kao što sam i ja.” Pa je ponovno sišao u bunar i napunio svoju cipelu vodom i pustio psa da to pije. Allah je bio zadovoljan njime zbog tog djela i oprostio mu. Ljudi sa Allahovim Poslanikom (s.a.w.s.) su kazali: “O, Allahov Poslaniče! Ima li nagrada za nas u služenju životinjama?” Poslanik (s.a.w.s.) reče: “Da, postoji nagrada za služenje svakoj životinji (živom biću)” (Hadis prenosi Buhari).

Desetljećima kasnije, tokom ere ashaba, striktno su se pridržavali učenja islama u svakom njihovom mogućem djelovanju. Zabilježeno je da je Abu Bakr, za vrijeme dok je bio prvi halifa, uputio vojnike da ne ozlijeđuju žene, djecu i nemoćne kad idu u rat u Siriji. Uz to, istaknuo je kako ne bi

smjeli štetiti životinje, uništiti usjeve ili posjeći drveće čak ni u ratu (M. Khalid, 2002).

Osim toga, četvrti kalif, Ali Ebi Talib, za vrijeme svoje vladavine savjetovao je čovjeka koji je povratio napuštenu zemlju govoreći: “Rado je uživajte, sve dok ste dobročinitelj, a ne pljačkaš, kultivator, a ne razarač”. Sve nas to uvjerava u važnost održavanje ekoloških vrijednosti koje su odavno poticane u islamu već od njegovog osnutka.

PROŠLE I SADAŠNJE PRAKSE U ISLAMU I U MUSLIMANSKIM ZEMLJAMA

U ovom odjeljku raspravljat će se o studijskim slučajevima i primjerima iz šest zemalja u pogledu prošlih i sadašnjih praksi u islamu i muslimanskim zemljama i zajednicama u pogledu brige za okoliš.

Malezija

Malezija je jedna od modernih muslimanskih zemalja koja je pokazala mnoga nastojanja da se poveća razina svijesti o ekološkoj pismenosti u njezinom društvu. Unatoč većini pokreta ekološke svijesti kojim dominiraju moderne zapadne zemlje, neki su malezijski napori hvalevrijedni i vrijedni spomena.

Prilagođeni nastavni plan i program u Nacionalnom kurikulumu obrazovanja

Jedan od napora je uvođenje kurikuluma zelenog obrazovanja koji uključuje mnogo različitih kolegija. Malezija je, primjerice, zacrtala mnoge nacionalne obrazovne planove koji mapiraju put njezinog obrazovnog sustava uključujući provedbu ekološki utemeljenog obrazovanja (Norddin & Jandra, 2017).

Na nacionalnoj razini izrađen je Nacionalni kurikulum obrazovanja prilagođen uključivanju zelene tehnologije i okolišne brige u svom modulu da se podudara s nacionalnim ciljevima Zelene tehnološke politike (*Dasar Teknologi Hijau*) od 2009. (Norddin & Jandra, 2017). Kroz njega su

mnoge od tih zelenih vrijednosti implementirane kao građanske vrijednosti u školskom kurikulumu. Politika je također bila namijenjena poticanju visokoškolskih ustanova da pruže podršku ekološkim istraživanjima. Od 10. malezijskog plana (*Rancangan Malaysia Ke-10*), nacrt je jasno iskazao da se od lokalnih institucija očekuje proširenje istraživanja, razvoja i inovacije za uključivanje zelene tehnologije prema komercijalizaciji relevantnih metoda.

Kasnije u 11. malezijskom planu, nacrt je dodatno proširio cilj poticanjem lokalnih sveučilišta na suradnju s raznim industrijama na zelenoj tehnologiji. U 12. malezijskom planu, potaknuta su sveučilišta da ovu temu iznesu na globalnu pozornicu (Norddin i Jandra, 2017.).

Ovo pokazuje da Malezija ozbiljno promiče ekološku svijest kao dio svog nacionalnog kurikuluma u svim zemljama od 2009. godine.

Kurs islamskih financija

U određenim specifičnim tečajevima poput islamskih financija, neki su uključili vrijednosti ekološke svijesti u svoj nastavni plan i program po kojem će poučavati sveučilišta. Kao primjer, nastava o zelenom financiranju je sada uvedena u mnoge tečajeve islamskih financija u Maleziji i Indoneziji. U Maleziji je tečaj islamskih financija o zelenom sukuku također predavan na Međunarodnom islamskom sveučilištu Malezija (IIUM), između ostalih. Zbog toga je 2017. prvi zeleni sukuk ikada ulaganje ili ulaganje u sukuk temeljeno na okolišu vrijednom 250 RM milijuna koji je potekao od Tadau Energy, Malezija 27. srpnja 2017. godine.

Svrha investicije u zeleni sukuk bila je privući ulagače koji su zainteresirani za ulaganje u projekte koji se pridržavaju okolišnih i ekoloških razloga i zakona. Tečaj o zelenom financiranju čini se da su potaknuli razvoj zelenih ulaganja. Ipak, ima mnogo izazova (Keshminder et al., 2021.).

Ciljevi održivog razvoja (SDG) na sveučilištima

Međunarodno islamsko sveučilište Malezije (IIUM) napravilo je napor usvajanja ekološki prihvatljivog okruženja unutar svoje ustanove od njegovog ranog osnivanja 1980-ih. Uvod slogana ‘Taman Ilmu dan Budi’ (Vrt znanja i vrline) po trećem rektoru IIUM-a, profesor emeritus Tan Sri dr. Kamal Hassanu, nije samo težio tome da IIUM postane institucija znanja nego također da bude izgrađen na temelju prirode prijateljskog okoliša u smislu arhitekture koja spaja fizički vrt s apstraktnim elementima poput vrline i znanja (Eid & Rokis, 2020).

Prema Eidu i Rokisu (2020.), IIUM namjerava napraviti kombinaciju prirodnog, intelektualnog i duhovnog svijeta kao svoju pokretačku snagu. Tako su, kao dio napora, mnoge prirodne scene pažljivo obrađivane kako bi osnažile stanovnike obrazovnih instituta s intelektualnom kreativnošću i ustrajnošću. Nadalje, kampus ima „modernu islamsku arhitekturu i nalazi se u šumi kroz koju teče rijeka, a rasprostire se drveće i cvijeće okolo” (Eid & Rokis, 2020.).

Posljednjih godina, islamski kampus je dodatno napredovao svoje zelene inicijative uvođenjem Sejahtera Academic Framework (SAF) koji nastoje povezati i integrirati različite elemente znanja i baviti se fizičkim i duhovnim aspektima ljudskog razvoja (Sanusi, 2021.). Tako spojeni širi elementi, ne fokusiraju se samo na ekološke aspekte, već se fokusiraju i na duhovnu povezanost koju treba poštovati kada se radi o prirodi.

Zahvaljujući nepopustljivim naporima sveučilišta, islamsko sveučilište je napravilo historiju u julu 2020. kao prvo sveučilište u Maleziji koje je primilo Međunarodnu nagradu Green Gown za najbolju održivu 2020. godine u kategoriji institucije – zelenu inicijativu u postizanju SDG-a, ali usklađenu sa *maqāsid al-sharī‘ah*.

Sveučilište, pod upravom šestog rektora, prof. emeritusa Tan Sri Dato’ Dzulkifli Abdul Razaka, postavio je zelenu inicijativu kao prioritet kako bi se predvodili drugi u postizanju održivih razvojnih ciljeva (SDG) koji su već usklađeni s islamskom nastavom.

NVO: Malezijska organizacija za mirno okruženje (GRASS Malezija)

Od brojnih NVO pokreta koji imaju za cilj širenje ekološke svijesti u Maleziji, Laskar Alam je onaj koji je utjecao na mnoge nevladine organizacije da usvoje vrijednosti temeljene na zelenilu u društvu. U suštini, to je organizacija za osposobljavanje koja ima za cilj razviti skupinu ekoloških aktivista koji imaju karakteristike *ulul albāb*-a (ljudi razlučivanja).

Sudizajniran je panelom raznih ekoloških organizacija: Rimba i Pertubuhan Alam Sekitar Sejahtera Malezija (GRASS Malezija), Međunarodni institut naprednih islamskih studija (IAIS), Odjel za sociologiju i antropologiju, Međunarodno islamsko sveučilište u Maleziji (SOCA IIUM), i Treniranje studenstke aktivnosti i Razvojni centar, Sveučilište Selangor (COMNET UNISEL).

Postoje četiri razine u ovom modulu od tri glavna dijela: (1) teologija okoliša, (2) znanost o održivosti i (3) ekološki moral s dodatnim vještinama prikladnim za svaku razinu.

Indonezija

Indonezija je još jedna većinski muslimanska zemlja koja odlično obraća pozornost na pitanja okoliša. Vjerska tijela u zemlji igraju aktivnu ulogu u obrazovanju svojih ljudi o ekološkoj pismenosti. Ovo uključuje ulogu koju imaju pesantreni.

Ekološki kurikulum u Pesantrenu

Jedinstveno u Indoneziji, uloga pesantrena ili škole islamske tradicije igra veliku ulogu u promicanju ekološke pismenosti unutar njezinog društva (Nisa i drugi, 2017). Pesantren je vrsta vjerske škole koja se fokusira na vjersko obrazovanje poput učenja Kur'ana i njegovog pamćenja. Međutim, obrazovni mediji obično se temelje na tradicionalnim, a u posljednje vrijeme mnogi moderni elementi prakticiraju se kao jedan od načina držanja u korak s modernim društvima.

Vlada Indonezije je, preko Ministarstva okoliša, potpisala Memorandum o razumijevanju (MoU) u suradnji sa Ministarstvom vjera za

pokretanje programa koji kombiniraju *Tahfidh al-Qur'an* (proces memoriranja Kur'ana) s brigom o okolišu u nastavnom planu i programu. Takav pesantren se sada naziva Eko-Pesantren Tahfidh al-Kur'an. Primjeri ove vrste pesantrena može se naći u Penggingu, Boyolali i mnogim drugim mjestima diljem Indonezije. Nastavni plan i program uključuje učenje i poučavanje vjeronauka i općeg znanja, učenje napamet Kur'ana, te aktivnosti podizanja svijesti o okolišu (Nisa i ostali, 2017).

Metoda koja se koristi za materijalizaciju takvog napora – kombiniranje oba podučavanja vjerskog i općeg znanja, učenja Kur'ana napamet s aktivnostima podizanja svijesti o okolišu – jeste kroz korištenje posebno projektirane arhitektonske metode. Takva se metoda naziva ekološki arhitektonski pristup koji može prikazati ekološke tematske aktivnosti koje promovira Eco-Pesantren Tahfidh al-Qur'an.

Nisa i ostali, (2017.) nadalje navode da nekoliko primjetnih zelenih projekata u pesantrenu uključuju sljedeće:

- i. Vrtovi na svakom slobodnom zemljištu oko zgrada. Zemlja je potpuno iskorištena ili kao sjena kad pada kiša ili kao vrtovi gdje se učenici mogu družiti.
- ii. Vertikalni vrt. To je vrt između blokova koji pruža zaštitu od sunčeve svjetlosti i uljepšava blokove svojom estetikom zelenila.
- iii. Barijera. Biljke i drveće koriste se kao barijere između nogostupa, zgrada i sl. Djeluje i kao upijač vode za vrijeme kiše da reducira i smanji zamagljenost.
- iv. Krovni vrt. Izgrađen je u glavnoj zgradi i hostelima. Svrha je hlađenje zgrade i poboljšanje kvalitete zraka.
- v. Vrt i farma. Svrha je poticanje samostalne poljoprivrede. Nekoliko korištenih metoda su poput zelenog smještaja, hidroponije, aeroponike i vinogradarstva koji su posvuda postavljeni.

Sudjelovanje vjerskog vijeća u naporima za očuvanje okoliša

Osim toga, suradnja između Majelis Ulama Indonesia (MUI) kroz svoj Lembaga Pemuliaan Lingkungan Hidup & Sumber Daya Alam (LPLHSDA) s Pusat Pengajian Islam (PPI) Universitas Nasional, te nekoliko drugih nevladinih organizacija jednako tako su osnovane.

Kroz tako intenzivnu suradnju, indonezijsko Ulemansko vijeće (Majelis Ulama Indonesia) izdalo je posebnu fetvu MUI broj 04 u 2014. godini u pogledu očuvanja prirodnih staništa i ugroženosti životinja kako bi se osigurala ravnoteža unutar ekosustava (Lembaga Pemuliaan Lingkungan Hidup & Sumber Daya Alam Majelis Ulama Indonezija, 2019).

Cilj je bio stvoriti svijest o islamskoj ekološkoj pismenosti kao i naglašavanje važnosti očuvanja ugroženih životinja koje traže utočište u indonezijskom prirodnom tropskom ekosustavu. Kao takav, MUI je izjavila da se nada da bi islamska okružna vijeća posebno ona s bogatim prirodnim ekosustavima i ugroženim životinjama poput tigrova, nosoroga, orangutana i slonova, mogla usvojiti i proširiti fetve koje su oni izdali (Lembaga Pemuliaan Lingkungan Hidup & Sumber Daya Alam Majelis Ulama Indonezija, 2019).

Iran

Krajnji zapad na Bliskom istoku, Zelena fronta Irana (Jabheh-ye Sabz-e Iran), nevladina organizacija za zaštitu okoliša (ENGEO) pokrenula je napore traženja spajanja islamskog učenja koje koristi kur'anske ajete i hadise za promicanje zelene poruke i brige za okoliš (Mohamed, 2013).

Fokus je više na ulozi imama, koji je poglavar džamije ili u zajedničkoj molitvi, kako bi utjecali na muslimansku zajednicu da se pozabavi ekološkim pitanjima. Cilj je podizanje ekološke svijesti među ovim imamima koji kasnije mogu poučiti društvo pomoću ajeta Kur'ana i hadisa. Budući da imami imaju utjecaja kao oni koji su u svojim zajednicama, bilo bi lahko obrazovati svoje ljude ekološkim problemima i potrebama (Mohamed, 2013.).

Muslimanske zajednice u Ujedinjenom Kraljevstvu

Također je važno učiti od muslimanskih zajednica u bogatim zemljama na Zapadu. Pribjegavaju li vjerske institucije da podučavaju ekološku pismenost među svojim stanovništvom?

Uloga džamija u širenju ekološke svijesti i opismenjavanju nastavlja biti glavni dio unutar muslimanskih društava na Zapadu, uključujući Cambridge, Ujedinjeno Kraljevstvo. Takvi zeleni naponi kroz islamsku nastavu izvode muslimanske zajednice u Velikoj Britaniji. Prema (Aburawa, 2010.), povijesni sveučilišni grad Cambridge je uložio svoje napore u razvoj eko-džamije korištenjem dizalice topline, konzervacijske tehnologije i zelenih krovova, što će omogućiti gotovo nultu količinu ugljičnog otiska za očuvanje okoliša.

Mekteb, koji se također naziva kur'anska ili džamijska škola, u Velikoj Britaniji pruža osnovno obrazovanje muslimanskoj zajednici i često je pridodan džamijama. Ovi mektebi, dok se uče vjerske vrijednosti, posredno spominju brigu za okoliš i ljubav prema prirodi u svom nastavnom planu i programu. (Mohamed, 2013.).

Projekt islamskog i građanskog obrazovanja (ICE)

Uz ovo, projekt islamsko i građansko obrazovanje (ICE) u Ujedinjenom Kraljevstvu je pripremio modul građanstva za muslimanske škole koji uključuje islamsko vodstvo u svim aspektima. Izvorno je bio modul o državljanstvu za muslimane koji žive u Velikoj Britaniji, kako bi ih obavijestio da nema kontradikcije između dobrih muslimana i dobrih građana UK u isto vrijeme. Modul, koji je sponzoriran od strane vlade i pokrenut 2009. godine, sada se predaje u stotinama medresa u zemlji (Cherti & Bradley, 2011).

Kako je cilj pronaći sličnosti između dobrih vrijednosti u islamu koje namjerava vlada, uključujući ekološke vrijednosti, modul sada uključuje 'Islam i okoliš' kao bilješke za učitelje i aktivnosti za poučavanje učenika uz aktivnosti i praćenje na različitim temama o zelenim projektima (Mohamed, 2013.).

Južna Afrika

Kao i većina zemalja koje se bave potrebom za ekološkom pismenošću, muslimani u Južnoj Africi posvećuju veliku pažnju svojoj omladini. Imaju posebno osmišljen program pod nazivom Youth Environment Schools (YES).

YES sudjeluje u mnogim zelenim programima uključujući godišnje natjecanje u ozelenjavanju među muslimanskim školama za poticanje mladih na brigu za okoliš.

Primjeri aktivnosti u inicijativi su sadnja stabala i hrana za vrtlarstvo u siromašnim zajednicama i susjednim školama.

Zanzibar i Tanzanija

Ove dvije afričke zemlje koje su pokrenule mnogo ekoloških projekata, uključujući projekt Misali Environmental Ethics. Projekt je eko-islamska inicijativa koja se temelji na brojnim suradnjama s nekoliko međunarodnih organizacija za zaštitu okoliša kako bi oslovlili očuvanje okoliša kroz vjersku etiku. Inicijativa je pomogla u organiziranju mnogih programa temeljenih na ekološkom opismenjavanju te će se postaviti kao kurikulum za programe ekološke svijesti u vjerskim školama u dvije zemlje. Primjer knjige korištene u školskom kurikulumu je *Guidebook for Islamic Environmental Education / Priručnik za islamsko obrazovanje o prirodnoj čovjekovoj sredini* (Mohamed, 2013).

Sljedeći odjeljak razmatra neke od načina poučavanja ekološke pismenosti među našom omladinom i javnošću općenito.

Razmatra neke od metoda koje ima skupina ekoloških učitelja koristiti u stvaranju svijesti i ljubavi prema okolišu. U knjizi pod naslovom *Ecoliterate: How Educators are Cultivating Emotional, Social and Ecological Intelligence / Ekopismen: kako edukatori kultiviraju emocionalnu, društvenu i ekološku inteligenciju* Daniela Golemana, Lise Bennett i Zenobia Barlowa iz Centra za ekopismenost (2012.), opisali su 5 koraka u poučavanju ekološke pismenost male djece. Tih 5 koraka su:

(1) Razviti empatiju za sve oblike života

Mnogi su istraživači otkrili da ljudi koji su ekološki pismeni imaju tendenciju imati više suosjećanja prema drugim oblicima života. Takva sposobnost da se razvije empatija omogućit će osobi da se on/ona dobro prilagodi u široj zajednici, uključujući empatiju prema životinjama i biljkama. Budući da svi organizmi, uključujući ljude, dijele iste zajedničke potrebe – zrak, vodu, hranu i prostor – mijenjajući njihovu perspektivu o tome kako su i na koje sve načine životi povezani jedni s drugima, oblikovat će njihovu prirodnu osjetljivost prema ljudima pri donošenju bilo kakvih odluka koje uključuju ekologiju.

Ostali koraci uključuju:

- a. Učenicima se mogu pokazati knjige s ilustracijama
- b. Uz pomoć videa (mačka/pas) gdje životinje pate
- c. Kroz “izravan kontakt s drugim živim bićima” (2012), kao npr. držanjem živih biljaka i životinja u učionici; izletima u prirodu, zoološke vrtove, botaničke vrtove
- d. Pretvaranje učionice u oceansko stanište, potpuno razvijeni koralji, meduze, morski psi leopardi, hobotnice i roniaci dubokog mora - akvarij se može postaviti. Ako ne prave životinje, ono barem simboli sa slike se mogu staviti u učionicu.

(2) Prihvatiti održivost kao praksu zajednice

- a. Poučavanje treba uključiti susret sa stvarnim svijetom
- b. Učenicima se može dati zadatak da naprave neki jednostavni zajednički rad poput skupljanja plastičnog smeća s ceste/morske plaže.

(3) Učiniti nevidljivo vidljivim

- a. Kako bismo istaknuli dugoročni ljudski utjecaja na klimu, moramo pokazati učenicima činjenice, statistike i dokumentarce o tome kako ljudi remete ekosustav.

- b. Možemo koristiti fenomenalne web alate, kao što je Google Earth, omogućiti učenicima virtualno “putovanje” i promatranje krajolika drugih regija i zemalja.
- c. Putem web stranica društvenih mreža (Facebook, Instagram itd.), studenti također mogu izravno komunicirati s građanima udaljenih područjima i iz prve ruke saznati što drugi doživljavaju.

(4) Predvidjeti neželjene posljedice

- a. Učenicima se mogu dati videoigre ili igre zagonetke da pokažu kako jedna mala nenamjerna radnja može imati negativan utjecaj na cijelu igru/slagalicu.
- b. Može ih se naučiti kako jednostavne svakodnevne radnje poput korištenja dodatne vode, plastične vrećice itd. mogu utjecati na okoliš.

(5) Razumjeti kako priroda održava život

- a. Naučite ih da “uzimaju samo ono što im je potrebno [iz prirode] i prilagoditi svoje ponašanje u vremenima procvata ili propasti”. Da bismo to učinili, može im dati zadatak da bilježe sve što jedu i popiju u sedam dana. Nakon toga usporediti podatke svih učenika da im pokažemo koliko uzimamo od prirode samo za hranu.
- b. Na nastavu se može pozvati ekopismenac ili ekolog i podijeliti s njima kako voditi uravnotežen život s prirodom. (str. 32-33)

ZAKLJUČAK

Imamo samo jedan planet za život. To je božansko povjerenje koje nam je dano da se brinemo za njega. Uništavanje prirode odražava naše vlastite veze s Bogom, s prirodom i našim međusobnim poštovanjem. Put naprijed je da poučavamo mlade ekološkoj pismenosti i vjerskoj svijesti u odnosu prema tome koji mora biti uključen. Svijet u kojem je Bog odsutan hoće biti kaotičan.

REFERENCE

- Abdullah, A., Tunggak, B., Muhtar, A., & Samian, A. L. (2017). *Analisis Perbandingan Mengenai Konsep Khilafah Fi'l-Ard dan Fabam Penguasaan ke Atas Alam (Dominion Over Nature)*. 125-132.
- Aburawa, A. (2010). *Cambridge to build Europe's first eco-mosque*. Green Prophet.
- Al-Attas, S. M. N. (1993). *Islam and Secularism* (First). International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC).
- Al-Attas, S. M. N. (2001). *Risalah Untuk Kaum Muslimin*. Institut Antarabangsa Pemikiran dan Tamadun Islam (ISTAC).
- Balgopal, M. M., & Wallace, A. M. (2009). Decisions and Dilemmas: Using Writing to Learn Activities to Increase Ecological Literacy. *The Journal of Environmental Education*, 40(3), 13–26.
- Cherti, M., & Bradley, L. (2011). *Inside Madrasa: Undersanding and ENgaging With British-Muslim Faith Supplementary Schools* (Issue November).
https://www.ippr.org/files/images/media/files/publication/2011/11/inside-madrasas_Nov2011_8301.pdf?noredirect=1
- Eid, I. M., & Rokis, R. (2020). The Garden of Knowledge and Virtue: A Tale of Necessity and Duty (Taman Ilmu dan Budi: Suatu Keperluan dan Kewajipan). *Journal of Islam in Asia*, 17(4), 401-423.
- Goleman, D., Bennett, L., & Barlow, Z. (2012). *Ecoliterate: How Educators are Cultivating Emotional, Social and Ecological Intelligence* (1st ed.). Jossey-Bass.
- Keshminder, J. S., Abdullah, M. S., & Mardi, M. (2021). Green sukuk – Malaysia surviving the bumpy road: performance, challenges and reconciled issuance framework. *Qualitative Research in Financial Markets, ahead-of-p*(ahead-of-print).
- Lembaga Pemuliaan Lingkungan Hidup & Sumber Daya Alam Majelis Ulama Indonesia. (2019). *Pelestarian Satwa langka Untuk Keseimbangan Ekosistem*.
- M Khalid, F. (2002). Islam and the Environment. In P. Timmerman (Ed.), *Encyclopedia of Global Environmental Change* (Vol. 5, pp. 332–339). Springer Berlin Heidelberg.
- McBride, B. B., Brewer, C. A., Berkowitz, A. R., & Borrie, W. T. (2013). Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: What do we mean and how did we get here? *Ecosphere*, 4(5).
- Mohamed, N. (2013). Islamic Education, Eco-ethics and Community. *Studies in Philosophy and Education*, 32(6), 315–328.
- Nasr, S. H. (1990). Man And Nature The Spiritual Crisis in Modern Man. In *Unwin Paperbacks*.
- Nisa, L. B., Setyaningsih, W., & Yuliasro, H. (2017). Eko-Pesantren Tahfidzul Qur'an Dengan Pendekatan Arsitektur Ekologi Di Boyolali. *Arsitektura*, 15(1), 238.
- Norddin, M. F., & Jandra, M. (2017). Pendidikan teknologi hijau, dimensi ibadah dalam kehidupan pelajar dan mahasiswa Malaysia. *Green Religion, Science And Technology: Prospect and Challenge for Sustainable Life*, 306.
- Sanusi, Z. A. (2021). Whole Institutional Transformation for a Sustainable University: The Case of Humanising Education at IIUM. In *Institute of Strategic and International Studies*.

DAVID LOY

Što ćemo učiniti? Budistički odgovor

Ekološka kriza je najveći izazov s kojim se čovječanstvo ikada susrelo. Što budizam nudi što nam može pomoći da razumijemo i odgovorimo na nju?

Sjećam se dvije Chan (Zen) priče. Jedan redovnik upita svog učitelja: “Što da radimo kada dođu teška vremena?” Učitelj mu je odgovorio: “Dobro došli!” Budistički put nije izbjegavanje teškog vremena. Riječ je o učenju kako se nositi s teškim vremenima.

Drugi učenik je pitao chan učitelja Yunmena: “Što je plod cjeloživotne prakse?” Yunmen: “Reagiranje na odgovarajući način.” To je divan odgovor. Naš put nije nadilaženje ove stvarnosti ili bježanje od svijeta, već učenje kako biti prisutan i odgovoriti na njega kakva god situacija da se pojavi. Međutim, kako odgovoriti primjereno na tako ogromnu krizu, najveću ikada?

Budistička učenja nam ne govore što da radimo kao odgovor na ekološki izazov, ali imaju puno toga za reći o tome kako to učiniti.

Gautama Buddha živio je prije oko 2400 godina na današnjem sjeveroistoku Indije. Tijekom sljedećeg tisućljeća budizam se proširio većim dijelom Azije, stvarajući interakciju i razvoj s lokalnim kulturama, pretpostavljajući raznolikost oblika. Nijedan od tih oblika nije bio moderan, globalan, niti se suprotstavljao ekološkoj katastrofi koja je prijetila propašću civilizacije i, možda čak i izumiranjem ljudi. Buddha je kazao da je ono što je podučavao

bila *dukkha* (patnja) i kako je okončati, međutim, tradicija kako je razvijana shvatila je *dukkhu* kao u osnovi individualni problem, zbog vlastitog psihičkog stanja i prošle karme. *Dukkha* uzrokovana eko-krizom nikada nije oslovljena, jer se to pitanje nikada nije pojavilo. Možemo pogledati stotine budističkih tekstova, ali nijedan od njih ne može nam kazati o tome što bismo trebali učiniti.

Najveći izazov čovječanstva ujedno je i najveći izazov budizma. S obzirom na pozadinu, nije iznenađujuće da budizam ne može savjetovati o tome što konkretno učiniti u vezi s tim. Zapravo, možda i najveća opasnost za današnji budizam je uvjerenje da predmoderne verzije budističkog učenja i prakse ostaju dovoljni, posebno uvjerenje da je put samo traganje za našim osobnim oslobođenjem iz ovog nereda. Srećom, tradicionalni budistički naglasak na nepostojanosti i nesupstancijalnosti potiče kreativniji odgovor. Naša briga u provođenju budističkih načela kolektivne vrste *dukkhe* koji nas danas izazivaju jeste kako ostati vjeran tradiciji.

Prema Zajedničkoj izjavi učitelja dharme o klimatskim poremećajima / Dharma Teachers Collaborative Statement About Climate Disruption (<https://oneearthsangha.org/articles/statement-on-klimatski-poremećaj/>), potrebne su tri vrste djelovanja: osobno, kolektivno i sustavno. Osobno, moramo obuzdati svoj konzumerizam i postati štedljiviji kad su u pitanju resursi, posebno smanjenje našeg individualnog ugljičnog otiska. Kolektivno, moramo voditi dijalog s prijateljima, susjedima i širom zajednicom o ozbiljnosti naše situacije, što će, nadamo se, dovesti do koordiniranih akcija. Ovo se posebno odnosi na budističke organizacije. Od tri dragulja, moderni budisti imaju mnogo buddha (učitelja) i dharmu (učenja), ali su često manjkavi u sanghi (praksi zajednice). U dharmu centrima slušamo predavanja učitelja, i možda osobno nakratko sretnemo učitelja. Međutim, fokus mora biti na grupnoj meditaciji u tišini, ili zajedno pjevati, s možda nekim neslužbenim razgovorom uz čaj na kraju. To nije dovoljno da razvijemo vrstu veza u zajednici potrebnu za budućnost. U teškim vremenima,

najvažnija stvar neće biti hrana koju možda imamo u zalihama u podrumu, već da smo dio ljubavi zajednice čiji su članovi spremni biti tu jedni za druge.

Treća vrsta akcije na koju poziva Izjava o suradnji je strukturalna: moramo raditi na održivijim alternativama u institucijama koje su odgovorne za politike koje pustoše Zemlju.

Iznad svega, moramo zamijeniti rasipne političke, društvene i ekonomske sustave s novim paradigmatama koje su pogodnije za čovjekov procvat i sklad između čovječanstva i zemlje. U ovome ne trebamo se bojati biti politički angažirani, ne misleći da ćemo “okaljati” našu duhovnu praksu. Ako do promjene uopće dođe, moramo se suprotstaviti moćnim interesima za fosilna goriva koji se infiltriraju u dvorane moći; moramo vršiti pritisak na naše izabrane predstavnike da slijede poziv moralnog integriteta i stazu znanosti, a ne poziv izvršnih direktora i trag dogme.

Iako budistička učenja ne govore mnogo o zlu samom po sebi, ponekad se opisuju “tri otrova” pohlepe, loše volje i zablude kao tri korijena zla. Kada je ono što je učinjeno motivirano nekim ili svakim od njih (tri imaju tendenciju da se međusobno pojačavaju), radnje postaju nezdrave i imaju tendenciju da rezultiraju *dukkhom*. To je važan uvid o tome kako individualne motivacije i namjere funkcioniraju, te šire implikacije tri otrova također mogu djelovati zajedno.

Danas ne samo da imamo puno moćnije tehnologije nego u Budhdino vrijeme, imamo i moćnije institucije, koje djeluju prema vlastitoj logici i motivaciji – zapravo, oni preuzimaju vlastiti život. Budistički naglasak na motivaciji stoga pruža osebnju perspektivu na neke od naših najvažnijih društvenih problema i društvenih struktura. Ekološka kriza se nastavlja pogoršavati jer naš sadašnji ekonomski sustav institucionalizira pohlepu, militarizam institucionalizira zlu volju, a korporativni mediji institucionaliziraju konzumerističke zablude koje podržavaju druga dva.

Glavni doprinosi budizma našem društvenom i ekološkom angažmanu su smjernice koje Theravada i Mahayana tradicije nude. Iako su ta načela obično bila shvaćena u osobnim terminima primjenjivim na pojedinačne

prakse i buđenje, mudrost koju oni utjelovljuju spremno se primjenjuje na više kolektivne vrste angažirane prakse i društvene transformacije koje su potrebne danas. Unutar Theravade, pet pravila i četiri “duhovna prebivališta” (*brahmavihare*) su najrelevantnije. Tradicija Mahayane ističe put bodhisattve, uključujući i šest savršenstva, te princip djelovanja bez vezanosti za rezultate, što se često zanemaruje.

PRAVILA

Tradicionalnih pet pravila ili “pravila obuke” Pali kanona su suzdržati se od ubijanja živih bića (ponekad shvaćeno kao neozljeđivanje živih bića), uzimanje onoga što se ne daje, nedolično seksualno ponašanje, nepravilan govor i opojne tvari koje otupljuju um (kao alkohol ili rekreativne droge). Važno je razumjeti da ove nisu “ne smiješ” zapovijedi. Umjesto toga, oni su zavjeti koje mi ne zavjetujemo Buddhi ili bilo kome drugom već samima sebi. Ovi zavjeti su uzeti s uvjerenjem da neživjeti u skladu s tim načelima jest štetno ne samo za nas same nego i za druge, uključujući druge vrste i samu Zemlju. Thich Nhat Hanh ih je nazvao “savjesnost treninga” i zamjenjuje uobičajeno “preuzimam propis suzdržati se od ubijanja živih bića” itd., s “poduzimam tečaj treniranja za apstinenciju...” Naglasak na treningu izbjegava perfekcionizam dopuštanjem neizbježnih nedostataka. Zavjet glasi: “Zavjetujem se da ću nastaviti raditi najbolje što mogu; kad prekršim propis, ne upuštam se u samookrivljavanje, već brišem prašinu sa sebe i pokušavam ponovno”. Kao i obično u budizmu, iskrenost je najvažnija stvar.

Danas je teško previdjeti društvene i ekološke implikacije ovih propisa.

Ne ubijati živa bića tradicionalno je zabranjeno biti vojnik, mesar ili ribar. Međutim, u ovo vrijeme masovnih vrsta izumiranja, to podrazumijeva smanjenje našeg sudjelovanja u procesima koji doprinose nanošenju štete drugim živim bićima. Kažem “smanjenje” jer u tako kompliciranom svjetском gospodarstvu gotovo je nemoguće izbjeći neku uključenost. Palmino ulje, na primjer, nalazi se u mnogim proizvodima koje većina nas koristi svakodnevno; dolazi iz golemih monokulturnih plantaža zasađenih nakon

čiste sječe autohtonih tropskih šuma, sječe koja uništava zelene ekosustave međusobno ovisnih biljaka i životinja. Iako neke od tih proizvoda možemo zamijeniti zdravijim nadomjestcima, potraga da se postane potpuno čist, koji je slobodan od bilo kojeg sudjelovanje u eksploatatorskom ekonomskom sustavu, nema kraja i u konačnici je neprestana i razvlašćujuća. Postoje važnije stvari na koje se treba fokusirati, kao što je kritiziranje korporacija koje su najodgovornije za promicanje takve čiste sječe.

Jednostavniji i izravniji odgovor na prvu zapovijed je smanjiti našu konzumaciju životinjskih proizvoda. Prema palijskom kanonu, Buddha nije bio vegetarijanac: redovnici su bili prosjaci, ovisni o hrani koja im je ponuđena, pa je zabranio jesti meso samo ako su znali ili sumnjali da je zaklano posebno za njih. Današnji masovni tvornički uzgoj govedine, svinjetine, piletine i sve više ribe, ne samo da uključuje nesagledivu patnju za životinje već ima velike ekološke implikacije. Planine od izmeta zagađuju zalihe vode, a preživači ispuštaju značajne količine metana. Milijuni hektara potrebni su za uzgoj sve potrebne stočne hrane, neučinkovit proces koji nas na kraju osigurava s izvorima proteina koji su često nezdravi zbog upotrebe pesticida i drugih kemikalija. Bez obzira postaje li se ili ne potpuno vegetarijanski, važno je smanjiti naš “otisak hrane”.

Ne uzeti ono što nije dano je šire od našeg uobičajenog shvaćanja od “ne ukradi”. Danas više nije prihvatljivo vjerovati da zemlja postoji isključivo za dobrobit jedne vrste. “Posjedujemo” je samo u smislu da imamo moć da je iskoristavamo. Cijeli naš gospodarski sustav se temelji na uzimanju onoga što nam nije dano, jer korporativna globalizacija pretvara u robu cijelu zemlju i sva njezina stvorenja u “prirodne resurse” za dobrobit naše vrste. Ova ekološka kriza nas tjera da shvatimo da zemlja ne pripada nama, već da radije mi pripadamo zemlji.

Nikakvo nedolično seksualno ponašanje ponekad se definira kao “seks koji uzrokuje bol drugima”. U današnje doba to ne uključuje samo

svakodnevni seksualni život zlostavljanja već i važne kolektivne dimenzije – najočitije kao rastuća međunarodna seks trgovina ljudima koja iskorištava ranjive žene i djecu. S obzirom na to da svi imamo istu “prazninu”, priroda Buddhe podrazumijeva protivljenje svim oblicima diskriminacije zasnovanim na spolu, posebice patrijarhalnih društvenih struktura koje čuvaju žene u podređenim položajima. Ironično, ovo je također ozbiljan i ustanovljen problem za budističke institucije, koje su često patrijarhalne.

Nijedan neprikladan govor ne uključuje suzdržavanje od oštrog jezika i trača. Tu spada i najveći problem, a to je laganje. Danas, zahvaljujući internetu, obmana u obliku “lažnih vijesti” ima veliku važnost političke implikacije. Međutim, institucionalizirana prijevara nije nova utoliko što su mediji svo ovo vrijeme koristili svoj golemi utjecaj ne da informiraju i educiraju, nego da manipuliraju radi svoje istinske namjere, odnosno dobiti od oglašavanja – uključujući marketing političkih kandidata. Uz to, naša pažnja je neprestano preusmjerena infotainment sustavom i spektaklima koje pružaju sport i skandali sa slavnim osobama.

Nikakva štetna opojna sredstva tradicionalno se ne fokusiraju na alkohol, iako jest očito primjenjivo na mnoge druge legalne i ilegalne droge. Danas, međutim, što je to opojno sredstvo koje nam više zamagljuje um od “nikad dosta” konzumerizma kojim manipuliraju rastom opsjednuti ekonomski sustav koji treba zadržati proizvodna tržišta za robu koju proizvodi? Thich Nhat Hanh ovu zapovijed shvaća kao “ne zloupotrebi stvari koje izazivaju zabludu”, što može uključivati televiziju, društvene medije, mobitele, među ostalim tehnološkim uređajima. Osim očitih dobrobiti, proizvodi od minijturnih silikonskih čipova pružaju više mogućnosti za odvratanje pažnje sobom bilo kada i bilo gdje. Takva nas smetenost sprječava da gledamo gore i promatramo kako naši postupci utječu na zemlju i njezine stanovnike. Međutim, to više nije problem pošto čudo suvremene

nam tehnologije pruža druge načine realizacije, to jest, podcastove ili glazbene videozapise.

Nijedno od ovih pravila nije isključivo budističko. Mnogo je onih koji znaju malo ili nimalo o budizmu, a ipak nastoje živjeti u skladu s njih većinu ili svima njima. Mahatma Gandhi u Indiji i Desmond Tutu u Južnoj Africi očiti su i inspirativni primjeri. Ovo sugerira da ovo nisu načela koja su izrazito budistička nego način življenja koje promiču i mnoga druga duhovna učenja, uključujući i islam. Bilo da se identificiramo kao budisti ili ne, pokušavajući utjeloviti ove zapovijedi potičemo sličnu transformaciju: čovjek postaje manje zaokupljen sobom i više angažiran, kako se osjećaj odvojenosti između vlastitog blagostanja i blagostanja svijeta smanjuje.

BOŽANSKA STANIŠTA

Uz pet pravila na koja se potiču svi budisti da ih slijede, Gautama je preporučio četiri *brahmavihare* ili “božanske prebivališta”, također poznata kao četiri uzvišena stanja: *metta* je obično prevedeno kao ljubazna dobrota, *karuna* je suosjećanje za patnje drugih, *mudita* je empatična radost koja dijeli sreću drugih, a *upekkha* je nepokolebljiva staloznenost. Zovu se božanska prebivališta jer vas “vode u srce stvarnosti. U određenom smislu, ti si u raju. Vi prakticirate tu ljubavnu dobrotu; pogledaš svakoga s tim očima suosjećanja, radosti i smirenosti, i nemaš kamo drugdje otići, jer si kod kuće.” (Joanna Macy)

Dok su propisi negativne radnje koje treba izbjegavati – „suzdržite se od činjenja ovoga” – ova božanska prebivališta su pozitivne karakteristične osobine koje treba razvijati. Još jednom, iako je tradicionalni fokus na transformaciji pojedinca, postoje i velike posljedice za društveni i ekološki angažman. Uzevši zajedno, sve ovo što treba i što ne treba jest toliko važno jer pruža stabilan i snažan temelj za vrste duhovnog aktivizma koji su potrebni danas.

Pali izraz *metta* izveden je iz sanskrtskih korijena koji su izvorno značili prijateljski, privržen, dobronamjeren, s dobrom voljom. Na mjestu uobičajenog prijevoda “ljubaznost”, više volim nešto poput “osnovno

prijateljstvo” ili “dobra volja”, što bolje opisuje predispoziciju ili osnovni stav s kojim se susreću ljudi. Ovo već jesu važne implikacije za aktivizam. Umjesto da pridemo onima koji nam se opiru (“dobrim ljudima”) kao neprijateljima (“lošim ljudima”) koji će biti poraženi, ulazimo u situacije koje su otvorene za mogućnosti koje nisu isključene takvim dualističkim označavanjem.

Karuna suosjećanje je jedna od najvažnijih vrlina u budističkoj tradiciji i usporedivo samo s *prajnom*, to je “viša mudrost” ili prosvjetljenje. Suosjećanje - doslovno znači “patiti sa” - jest bitna osobina koju treba razviti u našoj praksi i izraziti u našim životima. Nismo ravnodušni prema onome što drugi osjećaju jer mi ne osjećamo odvojeno od njih. Kao što je *dukkha* tradicionalno bila shvaćeno u individualnim terminima - zbog vlastite karme i psihičkog stanja – naglasak je obično bio na osobnom poučavanju. Izazov za današnji budizam je povezivanje suosjećanja sa strukturalnim uzrocima društvene i ekološke *dukkhe*.

Mudita je sreća koju osjećamo u dobrobiti drugih. Umjesto “patnje uz” suosjećanje, s kojom se “uživa”, poput majke koja se naslađuje radošćima svoga djeteta. Ova osobina nadopunjuje *karunu*, što inače može nadjačati našu sposobnost suosjećanja. Unatoč ogromne količine patnje u svijetu, to ne znači da ne bismo trebali biti veseli. Zapravo, ako naš odnos sa svijetom nije izvor sreće, naša sposobnost da oslovimo tu patnju će sama trpiti. Među drugim stvarima, provođenje vremena u prirodnom svijetu, komunikacija s neljudskim stanovnicima, te cijeneći spokoj i ljepotu prirode mogu nas motivirati i osnažiti da radimo za njezinu dobrobit.

Upekkha, smirenost ili “ujednačenost”, doslovno znači “gledati preko”, vidjeti, a da vas ono što se vidi ne uhvati. Općenito, to je sposobnost da nas ne uznemirava ono što nam se događa, kako doživljavamo osam peripetija života: dobitak i gubitak, pohvalu i pokudu, zadovoljstvo i bol, slavu i loš glas. Prema Gilu Fronsдалu, staloženost “jeste temelj mudrosti i slobode i zaštitnik suosjećanja i ljubavi. Dok neki mogu misliti da je staloženost suhoparna neutralnost ili hladna povučenoost, zrela staloženost proizvodi

saj i toplinu bića. Buddha je opisao um ispunjen staloženošću kao ‘obilan, uzvišen, neizmjeran, bez neprijateljstva i bez zle volje’”.

Kao što to sugerira, za staloženost se može reći da je kruna i vrhunac ostala tri uzvišena stanja. Prva tri, ukoliko je nepovezano sa staloženošću i uvidom, može nestati zbog nedostatka stabilizirajućeg faktora... To je čvrst i uravnotežen karakter osobe koja izolirane vrline plete u organsku i skladnu cjelinu, unutar koje svaka pojedina kvaliteta pokazuje svoje najbolje očitovanje i izbjegava zamke svojih slabosti. I to je sama funkcija smirenosti, način na koji doprinosi idealnom odnosu između sva četiri uzvišena stanja. (Nyanaponika Thera)

Bez staloženosti, teško je izbjeći “sagorijevanje” - postajanje toliko frustriranim i ljutitim da čovjek odustane u očaju. Primjetite, međutim, kako se Nyanaponika povezuje s uvidom. Staloženost nije samo karakterna crta koju meditacija razvija; ona postaje utemeljena u spoznaji o prirodi nečijeg uma. Drugim riječima, to je karakteristično za buđenje. U pojmovima Mahayane, to je aspekt *shunyata*: u mjeri u kojoj je nečija prava priroda “prazna” od bilo kakvog fiksnog oblika, u konačnici ništa se ne smije poremetiti. Ovo ima važne implikacije za put bodhisattve, kao što ćemo vidjeti.

Međutim, prije nego što se okrenemo tome, postoji još jedno božansko prebivalište koje mislim da zaslužuje biti pridodano tradicionalnim četirima *brahmaviharama*. Možda je to već implicitno u drugimima, ali čak i tako, zaslužuje više priznanje, jer “zahvalnost nije samo najveća vrlina, nego roditelj svih ostalih» (Ciceron).

Prema Dalaj Lami: “korišteni svake dobrote leže u uvažavanju zahvalnosti”, ali trebalo mi je dosta vremena da cijenim važnost tog uvažavanja. Naravno, dobro je biti zahvalan, međutim, koja je svrha naglašavanja nečeg tako očitog? Naposljetku sam shvatio nešto što nije bilo očito, barem meni: zahvalnost nije samo nešto što osjećate, već transformativna praksa. “Dan kad sam stekao naviku svjesnog izgovaranja riječi ‘hvala’ osjećao sam da sam dobio čarobni štapić sposoban transformirati sve” (Omraam Mikhael Aivanhov).

U *Metta Sutti* Buddha preporučuje *metta* praksu. U jednoj popularnoj verziji praktičar zrači *metta* (“neka sva bića budu sigurna i sretna”) u svim smjerovima, počevši od sebe – “mogu li biti siguran i sretan” – a zatim proširuje fokus na obitelj i prijatelje, zatim poznanike, pa ljude koji nam se ne sviđaju, i konačno sva bića u svemiru. Kao što budistički učitelji vole isticati vani, onaj tko ima najviše koristi od ove prakse je osoba koja čini to jer pročišćava naše motivacije, a time i naše načine koji se odnose na druge ljude.

Isto se događa s prakticiranjem zahvalnosti. Postoje dva aspekta zahvalnosti: uvažavanje nečega i zahvalnost usmjerena na izvor ili uzrok. Kao što obično razmišljamo o svim stvarima, možemo biti zahvalni za to, dva se aspekta stapaju i postaju aspekt našeg karaktera. Prema Jamesu Barazu, koji predaje *dharmu* tečajeve o radosti buđenja, psihološke studije pokazuju da se depresivni ljudi popravljaju kada završe svaki dan zapisivanjem deset stvari, zahvalni su na tome što se dogodilo tog dana.

U takvim vježbama praksa i njen plod postaju jedna te ista stvar. Ova praksa još je važnija jer nas konzumerizam ne potiče da budemo zahvalni. Zapravo, ohrabreni smo da ne budemo zahvalni: konzumerizam uključuje nezadovoljstvo, jer ako su ljudi zadovoljni onim što imaju, tada će biti manje zabrinuti za dobivanje više. Ali zašto je više uvijek bolje ako nikad ne može biti dovoljno? “Ako čovjek nije zahvalan za ono što ima, vjerojatno neće biti zahvalan za ono što će dobiti” (Frank A. Clark).

Zahvalan sam za način na koji je kršćanski mistik Meister Eckhart to rekao: ako je jedina molitva koju izgovorite u svom životu hvala, to će biti dovoljno.

NOVI BODHISATTVA PUT

Mahayana budizam razvio je novi koncept budističke prakse: *put bodhisattve*. Danas se sve više percipira od strane suvremenih budista na nesektaški način kao inspirativni arhetip koji utjelovljuje novu viziju ljudske mogućnosti – konkretno, alternativa neobuzdanom, samozaokupljenom individualizmu, uključujući svaki pristup budističkoj praksi koja se skrbi

samo o vlastitom osobnom buđenju. Shvaćen u više društvenom i ekološki angažiranom načinu kao onaj koji je spreman uhvatiti se u koštac s kolektivnim i institucionalnim uzrocima *dukkhe*, bodhisattva je upravo duhovna paradigma koja nam je danas potrebna.

Doktrinarno, bodhisattva je Buddha u obuci koji slijedi primjer Gautama Buddhe, ali s oštrim zaokretom. Prema *Lankavatara Sutri*, bodhisattva “položio je veliki zavjet: ‘Neću ući u konačnu nirvanu prije no što su sva bića oslobođena.’ On [ili ona] ne ostvaruje najviše oslobođenje za sebe kao što ne može prepustiti druga bića njihovoj sudbini. Rekao je: ‘Moram voditi sva bića do oslobođenja. Ostat ću ovdje do kraja, makar i zbog jedne žive duše.’”

Ovo određenje pretpostavlja da “konačna nirvana” uključuje potpuno izumiranje bez ikakvog ponovnog rađanja, u kojem slučaju više nema tko pomoći bilo tkome drugom, kao što se navodno dogodilo Gautami na njezovoj *parinibbani*. Međutim, postoji i drugi način da shvatimo krajnji cilj, tj. *apratiṣhita-nirvana*, “netrajna nirvana” (ili “nirvana nestalnog mjesta”) koji niti napušta samsaru niti traži nirvanu. Umjesto da se osjećate zaglavljani u jednom ili da se pokušavate ugasiti u drugom, naglasak je na svjesnosti bez hvatanja koje je slobodno od svakog oblika privrženosti.

Međutim, da li će svaki zavjet pomoći svim bićima u pogledu vezanosti? Ne ukoliko je naše suosjećanje manifestacija nečeg dubljeg od nečijeg osjećaja sebe. Duhovna staloženost ne znači ravnodušnost prema onom što se događa u ovom svijetu. Zapravo, takva staloženost može biti posebno osnažujuća, kao što ćemo vidjeti.

U svakoj tradiciji, čini se da je duhovno putovanje predstavljeno na dva načina. Jedan je poput putovanja iz ovog neurednog, slomljenog, nesavršenog svijeta patnje, u sveto carstvo vječnog svjetla. Istodobno, unutar iste tradicije, duhovno putovanje također se doživljava i izražava kao da ide ravno u srce svijeta — u ovom svijetu patnje i slomljenosti i nesavršenosti - otkriti sveto... Ova vrsta oslobođenja ne vodi iz svijeta, već pravo u njega! To je oslobađanje u akciji. (Joanna Macy)

Prema klasičnoj formuli, postajemo bodhisattve – i smisao naših života radikalno se mijenja – kada određena težnja nastaje spontano negdje duboko u nama, iz mjesta izvan osobnog interesa jer je izvan našeg uobičajenog osjećaja sebe.

Budistički izraz za ovu težnju je *bodhicitta*, što se doslovno prevodi kao “buđenje uma” ili “um prosvjetljenja”. To je želja ili poriv koji se prirodno javlja, motiviran dubokim suosjećanjem, da se probudi ne samo za svoje dobro, već i za dobrobit svih osjećajnih bića. “Trebali bismo imati ovo [suosjećanje] iz dubine naših srca, kao da je tu prikovano. Takvo suosjećanje nije samo zainteresirano za nekoliko živih bića kao što su prijatelji i rođaci, već se proteže do granica kozmosa, u svim smjerovima i prema svim bića u svemiru” (Njegova Svetost Dalaj Lama).

Prema tradicionalnim opisima puta bodhisattve, nakon što se *bodhicitta* pomalja, usredotočujemo se na razvoj šest *paramita* (“najviša savršenstva”), što su karakterne osobine koje se kultiviraju i radnje koje se izvode na neegocentričan način.

Prva paramita, *dana*, doslovno znači “davanje” ili “velikodušnost”, ponekad se kaže da sadrži svih ostalih pet. Korespondira s zahvalnošću, što je način na koji se zahvalnost često izražava. U širem smislu pojam se shvaća kao uključivanje ljubaznosti otvorenog srca prema drugima, bez očekivanja ili želje za bilo kakvim povratom ili nagradom. Općenito gledano, ono što imam nije moje jer nema mene da to posjedujem.

Sila, što se može prevesti kao “vrlina”, “ispravno ponašanje” ili “disciplina”, uključuje etičke propise ranog budizma, kako je raspravljeno ranije. Naglasak nije na poslušnosti ili obvezi nego razvijanju samoobuzdavanja i veće svijesti o učincima vlastitog djelovanja.

Kshanti ili “strpljivost” znači izdržljivost koja se nikada ne vrijeđa ili izbjegava neugodnu situaciju. *Dhammapada* to opisuje kao “najveću strogost”. U ranom tekstu, Buddha potiče svoje sljedbenike da ne postanu puni mržnje ili da ne govore ljutito čak i ako su nečije udove pilili banditi.

Virya se različito prevodi kao “energija” ili “entuzijizam”, ili “stalni napor.” To uključuje izuzetnu ustrajnost ili marljivost: neodustajanje nikada u ostvarenju onoga što je korisno i izbjegavanje onoga što jest nezdravo. S obzirom na poteškoće i frustracije eko-aktivizma, kšanti i virya ističu se kao posebno važne vrline koje treba razvijati.

Dhyana ili “meditacija” odnosi se na kultiviranje mentalne koncentracije ili kontemplativne prakse, koje su obično neophodne kako bi se probudilo.

Prajna, što doslovno znači “najviše znanje”, jeste mudrost koja prati buđenje. Prema Mahayani to uključuje spoznaju da je sve *sbunya* ili “prazno” od sopstva, uključujući sebe.

Biti prazan od vlastitog bića znači shvatiti da nisam odvojen od tebe, u kojem slučaju moja dobrobit nije odvojena od tvoje. Kao što Shantideva kaže u svom *Vodiču Bodhisattvinom načinu života / Guide to the Bodhisattva's Way of Life*:

Oni koji žele brzo biti
 Utočište sebi i drugima,
 Treba napraviti izmjenu ‘ja’ i ‘drugi,’
 I tako prihvatiti sveto otajstvo.
 Sva radost koju svijet sadrži
 Došla je do želje za srećom drugima,
 Sva bijeda koju svijet sadrži
 Došla je kroz željenje zadovoljstva za sebe.

Mogu li ja biti liječnik i lijek
 I mogu li ja biti medicinska sestra
 Za sva bolesna bića na svijetu
 Dok svi ne ozdrave?

Međutim, što ako je sam svijet – Zemlja – u bijedi? Kako njegovati sva bolesna bića do izdravljenja ako je bolest postala epidemijskog karaktera?

U tom slučaju moramo učiniti više od liječenja simptoma. Moramo identificirati i riješiti glavni uzrok.

Propisi, četiri (ili pet) božanskih prebivališta i ovih šest savršenstava svi uključuju razvoj karakternih osobina koje su tradicionalno shvaćene u individualnim terminima, kao unaprjeđenje vlastitog duhovnog razvoja i kao pomoć u daljnjem duhovnom razvoju drugih. Za bodhisattvu, pomažanje drugima na njihovom duhovnom putu pokazalo se važnim dijelom vlastitog duhovnog sazrijevanja.

Međutim, danas su pitanja socijalne pravde i ekološke krize potaknuli širenje ideala bodhisattve. Tradicionalni budistički fokus na individualno buđenje i suosjećanje bio je logičan jer je bio u skladu s tradicionalnim fokusom na pojedinčevu *dukkha* – o patnji zbog vlastite karme i vlastitih putova na koji moj vlastiti um radi. Ali što ako nečija patnja nije uvijek posljedica nečeg što je učinio ili radi sada? Što je s ogromnim količinama kolektivne *dukkha* uzrokovane nekim društvenim strukturama? Kako bi se moglo konvencionalne koncepcije bodhisattva puta prilagoditi, učiniti budistička učenja relevantnijim za takve izazove?

ECOSATTVA PUT

Budističko učenje podrazumijeva da će prošireni i društveno angažiraniji bodhisattva put imati neka karakteristična obilježja. Za početak, budistički naglasak na međuovisnosti (“svi smo u ovome zajedno”) i zabludi (a ne zlu) podrazumijeva ne samo nenasilje (nasilje je obično samoporažavajuće) već politiku motiviranu ljubavlju i suosjećanjem (više nedualno) umjesto ljutnje (koja se dualizira između mi i oni). Korijen problema nije u tome što su bogati i moćni loši ljudi, već institucionaliziranim strukturama kolektivne pohlepe, te agresiju i zabludu treba transformirati. Buddhin pragmatizam i nedogmatizam (njegova su učenja splav koja nam pomaže preći rijeku samsare a ne dogmu “nositi na leđima”) i može pomoći da se presjeku ideološke svađe koje su toliko oslabile progresivna kretanja. I mahajanski naglasak na *upaya-kausalya*, ili “vještini u sredstvima”, odnosno sposobnosti prilagodbe i uspješnog reagiranja novim situacijama, u prvi plan stavlja važnost

kreativne mašte - neophodan atribut ako želimo sukonstruirati zdraviji način življenja zajedno na ovoj planeti.

Prepoznavanje važnosti društvenog angažmana veliki je korak za mnoge budiste koji su obično učeni da se usredotoče na svoj individualni duševni mir. S druge strane, oni predani društvenim akcijama imaju tendenciju da pate od frustracije, ljutnje, depresije, umora i izgaranja. Angažirani bodhisattva put pruža ono što svakom treba jer uključuje dvostruku praksu unutarnej i vanjskog, u kojoj se dvije strane ne samo da uravnotežuju nego se međusobno jačaju. Unatoč tome što je duboko angažiran, bodhisattva ostaje predan osobnoj praksi, što obično uključuje neki oblik redovite prakse kao što je meditacija. Meditacija ne njeguje samo stalozhenost nego i uvid u ono što ga podupire: svijest o toj "praznoj" dimenziji u kojoj nema bolji ili lošiji, ništa za dobiti ili izgubiti. Ta je perspektiva posebno važna u teškim vremenima, kada čovjek postane svladan veličinom zadatka. Iskustvenje, za budističke praktikante, jest privrženost toj dimenziji ("prijanjanja uz prazninu") i stoga postajanja ravnodušnim prema onome što se događa u svijetu. Problem, za aktiviste, s druge strane je nedostatak nepomućenog tla ili stabilna osnova za njihov život-djelo zbog odsustva kultivirane vedrine meditacijom. To slabi ono što oni mogu doprinijeti.

Kombinacija dviju vježbi omogućuje intenzivan angažman u cilju usmjerenog ponašanja s manje iscrpljenosti i izgaranja. Takav aktivizam također sprječava meditante da budu zaokupljeni isključivo svojim mentalnim stanjem i napretkom prema prosvjetljenju. U mjeri u kojoj je osjećaj odvojenosti kao osnovni problem, suosjećajna predanost dobrobiti drugih važan je dio rješenja. Stoga se ne smije baviti svjetskim problemima shvaćeno kao odvracanje pažnje od naše osobne duhovne prakse već kao njegov bitan dio. "Ljudi uvijek govore o praksi, praksa. Ono što želim znati jeste kada je nastup?" (Robert Thurman) Ispada da je izvedba – aktivizam – bitan dio naše prakse.

NEVEZANOST

Kultiviranje uvida i staloznenosti podržava ono što je najosobenije i snažno o duhovnom aktivizmu: bodhisattva *djeluje bez vezanosti za rezultate djelovanja*. Tibetanski *lojong* trening nudi klasičnu formulaciju ove vrste nevezanosti: “Napusti bilo kakvu nadu u ostvarenje. Nemoj se opterećivati time kakav ćeš biti u budućnosti, ostani u sadašnjem trenutku.” Mislim na “duhovni aktivizam”, a ne na budistički aktivizam jer je ovo načelo također bitan aspekt karma yoge u najvažnijem hinduističkom tekstu, *Bhagavad-giti*: “Vaše pravo je na rad, nikada na plodove. Nemojte biti niti motivirani plodovima djelovanja, niti skloni odustajanju od djelovanja.”

Međutim, djelovanje bez privrženosti lako se pogrešno shvati kao ono koje sugerira ležeran stav. “Da, naša lokalna elektroprivreda treba se prebaciti s ugljena na obnovljive izvore energije. Organizirali smo se i prosvjedovali za ovo dok je bilo dosta otpora. Jednostavno nije išlo. Ali to je u redu, jer ono što je važno su namjere iza naših postupaka, ne rezultati.” Taj pristup nikada neće donijeti promjene koje su neophodne, jer propušta poantu o tome što nevezanost stvarno znači.

Razmotrite, na primjer, razliku između maratona i trke na sto metara. Kad trčiš utrku na sto metara, jedino što je bitno je sprint do cilja što je brže moguće. Vi nemate vremena razmišljati o bilo čemu drugom. Međutim, ne možete trčati maraton na taj način, jer ćete se brzo iscrpiti. Umjesto toga, pratite stazu bez fiksiranja na ciljnu liniju. Ako trčite u pravom smjeru kojem ćete na kraju stići. Tijekom procesa, vi treba da se usredotočite na ovdje i sada, samo ovaj korak, samo ovaj korak... tamo je japanski izraz za to: *tada*, samo ovo!

Dharma prijatelji koji trče maratone kažu mi da ovakav stav može dovesti do “runner’s high”, kada trčanje postaje bez napora. Ovo je okus onoga što taoisti nazivaju *wei wu wei*, što doslovno znači “djelovanje neakcijski.” Kada se (osjećaj) sebe privremeno stopi, ili postane jedno, s onim što fizičko tijelo radi, nečiji uobičajeni osjećaj dualnosti nestaje, zajedno s ključnim naporom: um koji želi ili pokreće tijelo.

Ova vrsta nedjelovanja ne znači ne činiti ništa. Trkač ne odustaje i ne sjeda uz cestu s uvjerenjem da stvarno nema potrebe ići nigdje. Umjesto toga, nije vezan za trčanje jednako kao ni za razmišljanje o cilju. Ipak, on se približava cilju jer se upravo sada radi ono što je potrebno: Samo ovo!

To je jedan aspekt nevezanosti za rezultate djelovanja, ali postoji više uključenih. Iako je maraton duga utrka, prije ili kasnije dođe se do kraja i stane. Što je s stazom bez kraja, s zadatkom toliko teškim da se teško ne obeshrabriti? Kao npr. “spašavanje” svih živih bića u svemiru?

U chan i zen hramovima, praktičari recitiraju četiri “zavjeta bodhisattve” dnevno. Prvi je pomoći svim živim bićima da se probude: “Osjećajna bića su bezbrojna; Zavjetujem se da ću ih sve osloboditi”. Ako stvarno razumijemo što ova predanost uključuje, kako možemo izbjeći osjećaj preplavljenim? Zavjetujemo se da ćemo učiniti nešto što nikako ne može biti ostvareno. Je li to ludo?

To što se zavjet ne može ispuniti nije problem nego poanta. Pošto se ne može postići, ono što zavjet stvarno zahtijeva je preusmjeravanje smisla nečijeg života, od naše uobičajene samozaokupljenosti do primarne brige za dobrobit svih. Na svakodnevnoj razini, što postaje važan ne nedostižni cilj nego smjer nečijeg napora – smjer koji nas, u ovom slučaju, usmjerava bez pružanja bilo koje krajnje tačke. Što to znači o tome kako reagiramo na eko krizu? Netko tko je volontirao za posao koji se čini doslovno nemogućim se neće uplašiti izazova jer oni ponekad izgledaju gotovo beznadno.

Bez obzira na to koliko važan bio zadatak rada s drugima da se pokuša spasiti civilizaciju od samouništenja, to je ipak malo podskup onoga što se bodhisattva obvezao učiniti. Bez obzira na sve što se dogodi, nismo obeshrabreni – barem ne zadugo. Prvo trebamo nekoliko puta svjesno udahnuti prije nego što obrišemo prašinu i nastavimo s tim. To je zato što ovaj zavjet nadilazi bilo kakvu vezanost bilo kojem posebnom postignuću... ili porazu. Kad su naši napori uspješni, vrijeme je da prijedemo na sljedeću stvar. Kada je neuspješan, nastaviti ćemo pokušavati...beskonačno. Kad jednom spoznamo svoju nedualnost s drugim ljudima i ovim veličanstvenim

planetom koji se brine za nas, mi ne želimo raditi ništa drugo. To postaje naša strast i radost.

Osim toga, s obzirom na mogućnost da će naš trud biti uzaludan, sve je veći broj znanstvenika i aktivista koji postaju pesimistični. Zapravo, možda smo blizu tačke preokreta ili smo je već prošli. Teško je predvidjeti što će se dogoditi čak i kad ne izgleda dobro. Jednostavno ne znamo.

“Jednostavno ne znamo.” Hmmm... zvuči li poznato? nije li to nešto što naše kontemplativne prakse njeguju: “ne poznajem um”? To je prvo načelo Zen Peacemakers-a (druga dva nose svjedočenje radosti i patnje svijeta i poduzimanje radnji koje proizlaze iz ne-znanja i svjedočenja). Jedan od mojih zen učitelja, Robert Aitken, volio je reći da naš zadatak nije razjasniti tajnu već da razjasnimo misterij. Duhovni put nije razumjeti sve već biti otvoren za iskustvo svetog i tajanstveni svijet u kojem se sve mijenja bilo da mi to primijetimo ili ne. Bodhisattve pristupaju ovoj misteriji ne tako što je shvaćaju da bi se odmorili spokojno u njojzi, već u tome da su njime zauzete. Tako se manifestira nešto veće od njihovog ega.

Ova zadivljujuća misterija ne iscrpljuje, već osnažuje, budući da nas oslobađa dogmatizma i drugih fiksnih ideja o sebi i svijetu. Radimo najbolje što možemo kao odgovor na najbolje što znamo, iako nikad sa sigurnošću ne znamo što se događa ili je moguće. Odrastao sam u svijetu definiranom hladnim ratom između Zapada i bloka Sovjetskog Saveza, koji su svi uzimali zdravo za gotovo – sve dok se komunizam nije naglo urušio gotovo posvuda. Nešto slično dogodilo se s južnoafričkim apartheidom ubrzo nakon toga.

U nastavku uvijek možemo pronaći lanac uzroka koji otkrivaju da su ti događaji bili neizbježni. Ako uopće ne znamo što se događa sad, kako znamo što je moguće dok ne pokušamo?

Ovo ukazuje na najdublje značenje nevezanosti za rezultate. Naš zadatak je učiniti najbolje što možemo i ne znajući koje posljedice će biti - ne znajući hoće li naši napori donijeti neku ma kakvu razliku. Jesmo li već

prošli ekološke tačke upozorenja i civilizacije kakvu poznajemo? Ne znamo, i to je u redu.

Naravno, nadamo se da će naši napori uroditi plodom, ali u konačnici ipak jesu naš dar zemlji, koji se besplatno daje.

To uključuje biti motiviran nečim dubljim od nade. Joanna Macy je to dobro izrazila: “Smatram da uvjeravanje ljudi da ima nade, uključujući i mene, nije toliko korisno. U budizmu nema riječi za nadu. To bi se smatralo odvrćanjem pažnje od onoga što je pri ruci. To vas vodi iz sadašnjeg trenutka u nagađanja. Mislim da svi mi zaista možemo potvrditi gdje želimo usmjeriti našu pozornost. Posjedujem izbor: želim li odustati i prepustiti se velikom raspletu ili želim li se pridružiti onima koji rade za životnu budućnost? Pošto je ishod neizvjestan, moramo uživati radeći nešto uzbudljivo i korisno a da ne znamo sigurno hoćemo li uspjeti”.

Kako je rekao američki pisac Wendell Berry: “Nemamo pravo pitati hoćemo li uspjeti ili ne; jedino pitanje koje imamo pravo postaviti je o tome što je ispravno učiniti? Što ova Zemlja zahtijeva od nas ako želimo nastaviti živjeti na njoj?”

Ne znamo je li ono što radimo važno, ali znamo da jest važno da to činimo. “Neka vas ne uplaši ogromnost svjetske tuge. Ponašaj se pravedno, sada. Voli milost, sada. Sada hodaj ponizno. Nije vaša odgovornost završiti posao [*Tikkun olam*, iscjeljivanje svijeta], ali niste slobodni ni odustati od toga.” Rabina Tarfona poznata izreka je u židovskoj Mišni, a činjenica da se nalazi u još jednom vjerskom tekstu nije slučajnost. Djelovati bez vezanosti prema rezultatu je vrlo teško za većinu nas, možda nemoguće, osim ako netko ima neki duhovni temelj. Oni koji su predani aktivizmu trebaju strpljenje, ustrajnost, smirenost i uvid koji bodhisattva put njeguje, zajedno s drugim božanskim prebivalištima, osnovno prijateljstvo (*metta*) i radost u dobrobiti drugih. Osim toga, sve to treba biti utemeljeno u zahvalnosti za naše zajedničko vrijeme kao jedne od vrsta koje su stvorene i održavane na ovom čudesnom planetu.

Naravno, biti toliko nevezan za rezultate naših napora znači postaviti letvicu nerealno visokom. Nitko neće moći utjeloviti bodhisattvino dvostruko vježbanje u potpunosti; ništa više od bilo čije prakse od šest bodhisattvinih savršenstava uvijek će biti savršeno. I to je u redu također. Naš posao nije da budemo savršeni, već da radimo najbolje što možemo.

Zar zemlja danas ne poziva sve nas da postanemo bodhisattve/ecosattve?

TRI PROMATRANJA

Kao što je spomenuto na početku, ništa od navedenog ne govori nam što da radimo kao odgovor na ekološke izazove, već kako to učiniti. Pa kako odlučujemo što ćemo učiniti? Toliko je problema, toliko mogućnosti. Na što se trebam usredotočiti?

Budući da je svatko od nas drugačiji, a naše osobne situacije različite, ne mogu vam reći što biste vi (ili bilo tko drugi) trebali učiniti. Ali postoji način da sami saznate. Preporučujem sljedeća tri dijela kontemplacije.

Prvo, što imate za ponuditi? Razmotrite ne samo svoje vještine, obrazovanje i društveni kontekst, već i sva ograničenja poput dobi i zdravlja. Koliko ste slobodni? Vodite li računa o ljudima koji ovisie o vama? Jeste li u mirovini ili trebate zaraditi? Drugo, koje su dobre mogućnosti za vas? Koji su načini u čemu biste mogli napraviti razliku? Ovo bi moglo uključivati neko istraživanje.

Na kraju, i najvažnije, što vas steže u srcu? Kako ekološko pitanje vas poziva? Umjesto da djelujete iz straha ili ljutnje, važno je da ono što radimo bude izraz naše ljubavi prema zemlji i iz suosjećanja za svoje bližnje.

MUHAMMAD FAISAL BIN ABDUL AZIZ

*Uloga civilnih društava u održavanju ekološkog
zdravlja Zemlje: pristupi multireligijskih
nevladinih organizacija u Maleziji*

SAŽETAK

Suočavamo se sa smrtonosnim povećanjem pojave prirodnih katastrofa, kao izravne posljedice klimatskih promjena. Ova situacija zahtijeva da građani svijeta zajedno stanu u obranu okoliša za dobrobit naših budućih generacija. U Maleziji, uz njezinu raznolikost religija, posebni naponi među-religijskih nevladinih organizacija iz islamske i budističke tradicije, vitalni su u obrazovanju javnosti s obzirom na hitnost klimatskih promjena i očuvanje našeg planeta. Mladi su posebno zabrinuti problemima klimatskih promjena, i zato pokreti koji se temelje na mladima trebaju igrati vodeću ulogu u potrazi za klimatskom pravdom.

Ključne riječi: *klimatske promjene, okoliš, islam, budizam, mladi, organizacija civilnog društva, ABIM, PEKA, GRASS, Bangsa Malezija.*

UVOD

Kao kolektivna skupina vjerskih i prosvjetnih organizacija zabrinuta zbog klimatskih promjena i okoliša, Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM), Tibetanski budistički kulturni centar (TBCC), Theravada budističko vijeće Malezije (TBCM), Vajrayana Buddhist Council of Malesia (VBCM), Internacionalni Institut za islamsku misao i civilizaciju (ISTAC), i Međunarodni studenti islamske psihologije organizirali su “Islam i Buddhism Eco Dialogue” (IBED 2022) 15. i 16. januara/siječnja 2022.godine.

Program je bio manifestacija posvećenosti svjetske zajednice, posebno muslimana i budista, za zaštitu okoliša i zagovaranje klimatske pravednosti za održivost buduće generacije. Dijalog je imao za cilj:

- i. Nastaviti jačati napore u međureligijskom dijalogu na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini kako bi se poboljšalo razumijevanje između svjetske multireligijske i multietničke zajednice;
- ii. Poticati napore da zajedno zaštitimo okoliš kroz dijalog i suradnju među religijama kako bi se osiguralo da svijet bude educiran o važnosti zaštite okoliša na temelju njihovog vjerskog odgoja;
- iii. Širiti svijest o važnosti zaštite okoliša i rješavanja klimatskih promjena sa svim svjetskim čelnicima kako bi osigurali da su vladine politike u svijetu održive;
- iv. Braniti prava današnje generacije na kvalitetu života i kontinuirano se obvezivati na podizanje agende održivog življenja;
- v. Poticati razumijevanje da je odgovornost obrane ove zemlje zajednička i da bi sve strane trebale surađivati kako bi pronašle zajedničko rješenje.

KLIMATSKE PROMJENE

Pitanje klimatskih promjena nije novo. Zapravo, ovo je dugo optrajavajuće pitanje koje se tiče održivosti prirodnih resursa u svjetlu nekontrolirane ljudske pohlepe.

Zabrinutost zbog klimatskih promjena izrazile su i Ujedinjene nacije i glavni tajnik nacija (UN), António Guterres, komentirajući nalaze koje je

predstavio Međuvladin panel za klimatsku promjenu (IPCC), koji je između ostalog naveo da bi sve strane trebale hitno poduzeti nekoliko mjera za kontrolu porasta temperature u svijetu.¹

U Maleziji, veliki i neočekivani katastrofalni incidenti kao što su bujične poplave i klizišta trebaju naglasiti važnost djelovanja o pitanjima veza-nim uz klimatske promjene.

Nažalost, te napore potkopava pohlepa, potraga za slijepim profitom, korupcija, zlouporaba moći i neetički monopoli. Ovo je ono što se događa kada profit stavimo iznad održivosti i opstanka budućih generacija.

Ta se pohlepa često očituje u raznim razvojnim projektima koji se provode bez pažljivog planiranja i rezultiraju opasnim zanemarivanjem okoli-ne. Na primjer, aktivnosti melioracije mora također utječu na struje i va-love, što dovodi do erozije i poplava kao što je uništavanje koralja i drugih staništa različitog morskog života.

Melioracija mora također utječe na obalna područja, uključujući mo-čvare mangrova. Kao takva, ova aktivnost remeti prirodne prehrambene lance za morski život. Ako se ovaj hranidbeni lanac prekine, to će uzrokovati manjak u broju riba, što će zauzvrat izravno utjecati na održivost u budućnosti izvora hrane.²

Melioracija mora je slična aktivnostima kao što su krčenje šuma i sječa, svih od kojih već osjećamo utjecaj na klimatske promjene. Nedavni primjer je šokantna objava indijske vlade da zaustavlja izvoz pšenice zbog vrućine koja je utjecala na uzgoj i žetvu jedne od glavnih svjetskih namirnica.³

1 Videoporuka glavnog tajnika o predavljanju trećeg izvješća IPCC-a. 4 April 2022 (<https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2022-0404/secretary-generals-vid-eo-message-the-launch-of-the-third-ipcc-report-scroll-down-for-languages>).

2 “Kesan-Kesan Penambakan Laut Di Malaysia” (The Effects of Sea Reclamation In Malaysia/Učinci melioracije mora u Maleziji) Sahabat Alam Malaysia (Friends of the Earth Malaysia/ Prijatelji Zemlje Malezije), Pulau Pinang, 2020., 10-17.

3 Zabrana izvoza pšenice: Ekstremni toplinski val u Indiji ima negativan učinak na sv-jetske ponude hrane. 16. maj 2022. (<https://timesofindia.indiatimes.com/business/india-business/wheat-export-ban-indias-extreme-heat-wave-is-having-ripple.effects-on-worlds-food-supply/articleshow/91594379.cms>).

Sada postoji zabrinutost oko održivosti kao i fluktuacije cijena svjetske ponude pšenice. Zabrinutost zbog utjecaja klimatskih promjena u poljoprivrednom i prehrambenom sektoru promatrala je UN Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO) u svom izvješću pod naslovom “Klimatske promjene i sigurnost hrane: rizici i odgovori” koji je predan 2015. godine.⁴

Ovi bi nam scenariji trebali otvoriti oči za proždrljivost materijalističkih težnji i svjetsku ekonomiju temeljenu na materijalnim dobitcima koji riskiraju dobrobit okoliša. Takva pohlepa rezultirala je ekstremom klimatske promjene. Srazložno tomu, organizacije civilnog društva poput ABIM-a dosljedne su u pozivanju vlasti i zajednice da se usredotoče na pitanje klimatskih promjena koje uzrokuju prirodne katastrofe.

Analiza Greenness Stimulus Index-a (GSI)⁵ koju su objavile Financiranje za Inicijative za bioraznolikost (F4B) važno je mjerilo za organizacije civilnog društva da ostanu dosljedne svojim zahtjevima. Prikazano je mjerilo u kojoj mjeri donesene politike pridonose poticanju održivog razvoja, očuvanja biološke raznolikosti i osiguravanja da postoji zaštita okoliša i klimatske pravednosti.

Analizom je utvrđeno da paketi poticaja, kako je priopćeno iz većina nacija, pokazuju neto negativan utjecaj na okoliš. Također je nađeno da je većina sredstava dodijeljena za inicijative koje su loše za okoliš, iako je bilo nekih znakova poboljšanja.

Ova GSI analiza trebala bi naglasiti da moramo intenzivirati naše obrazovne napore da se stvori osjećaj razumijevanja u vezi s okolišom, posebno kada je u vezi s gospodarskim razvojem. Mi trebamo prijeći s pukog gospodarskog razvoja i industrije temeljene na materijalima do održivog gospodarstva koje je ‘klimatki otporno’ i niske potrošnje ugljika.

4 Klimatske promjene i sigurnost hrane: rizici i odgovori. Hrana i Poljoprivredna organizacija Ujedinjenih naroda (FAO), Rim, 2015.

5 GSI 2020, (GreenStimulusIndex4thEdition[4].pdf (vivedeconomics.com)).

MALEZIJSKA OBVEZA PARIŠKOM SPORAZUMU

Tranzicija ekonomske politike zemlje prema održivom smjeru je u skladu s glavnim međunarodnim obvezama zemlje u rješavanju pitanja klimatskih promjena. Na primjer, Malezija je zemlja koja se obvezala na Pariški sporazum, koji je pristajanje na postizanje ugljične neutralnosti do 2050. godine.

Pariški sporazum ukratko postavlja referentni okvir za međunarodnu zajednicu za reguliranje porasta globalnih temperatura na ispod 2°C. Pariški sporazum 2050. godine također utvrđuje obvezu posebno za razvijene zemlje za kontrolu porasta globalne topline temperature na samo 1,5°C u budućnosti prije nego što dosegne neutralni ugljik do 2050. godine.⁶

Ovu predanost čvrsto je prepoznala vlada, na čelu s Premijer Dato' Sri Ismail Sabri Yaakob-om prilikom predstavljanja 12. malezijskog plana u parlamentu - uz obećanje da će Malezija "postati ugljično neutralna zemlja najranije do 2050. godine".⁷

Po ovom pitanju, među stavkama koje treba ponovno potvrditi je i poziv da vlada izda nalog o moratoriju za zaustavljanje sječe šuma, jer su šume najjeftiniji i najučinkovitiji način za postizanje ove obveze i rješavanje pitanja klimatskih promjena.

Ovo uključuje zahtjev da vlada države Selangor povuče degazetiranje sjevernog šumskog rezervata Kuala Langat (HSKLU) budući da je područje tresetno šumsko područje koje ima veliku ulogu u skladištenju velikih količina ugljika i neizravno pomaže u smanjenju trenutne količine ugljika u atmosferi.

Dakle, istraživanje i krčenje tresetne šume u svrhu razvoja će smanjiti broj prirodnih resursa koji igraju ulogu u uravnoteženju količine ugljika. Ovo će povećati količinu emisije ugljika u zraku.

6 The Paris Agreement, 12 December 2015, (<https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement>).

7 12th Malaysian Plan, ([ey-take5-twelfth-malaysia-plan-sector-highlights-oct2021.pdf](https://www.malaysia.gov.my/~/media/12th-malaysian-plan-sector-highlights-oct2021.pdf)).

Ova situacija značajno će utjecati na predanost Malezije na međunarodnoj razini kroz „Pariški sporazum“ za postizanje neutralnih ciljeva ugljika do 2050. godine.

NADLEŽNOST IZMEĐU FEDERACIJE I DRŽAVE

U rješavanju ovog važnog pitanja, najvažnije su ozbiljne i stalne rasprave između savezne i državne vlade. Prema Devetom prilogu Saveznog ustava, pitanja koja se odnose na zemljište, poljoprivredu i šumarstvo kategorizirana su Državnim popisom.

Međutim, to ne sprječava saveznu vladu da poduzme svaku radnju temeljenu na međusobnom razumijevanju između Savezne i Državne vlade. Na primjer, Savezna vlada provodi nalog o moratoriju na rudarenje boksita u državi Pahang putem Ministarstva zaštite okoliša, iako je zemljište pod državnom jurisdikcijom.

Stoga su ABIM i PEKA naglasili važnost provođenja plana održivosti koji se bilateralno donosi odozgo putem Savezne vlade i lokalno odozdo, tj. preko državne vlade. Može se provesti samo ako postoji potražnja građana iz svih segmenata u državama da se ovo pitanje uzme ozbiljno.

RELIGIJA KAO UJEDINJUJUĆI JEZIK PODRŽAVA PROGRAM ODRŽIVOG ŽIVLJENJA

Kako bi zajednica bila svjesna problema oko održivosti okoliša, religija igra važnu ulogu kao glavni medij obrazovanja zajednica u Maleziji. Ovo je zato što je Malezija zemlja u kojoj je većina stanovništva religiozna. Na temelju statistike malezijskog popisa stanovništva iz 2020. godine, Malezijaca je muslimana 20.610.060 (63,5%), budista 6.066.784 (18,7%), kršćana 2.941.049 (9,1%) i hindusa 1.969.471 (6,1%).⁸

Povijesno je poznato da su stanovnici jugoistočne Azije religiozni, kojima dominiraju islam i budizam. Obje religije također imaju golem utjecaj u

8 Department of Statistics Malaysia 2020, (Workbook: 1202 (dosm.gov.my)).

izgradnji stavova zajednice. Dakle, u borbi za ekološku održivost, religija je veza koja može ujediniti Malezijce u fokusu na hitne klimatske probleme.

ABIM, zajedno s koalicijom multivjerskih nevladinih organizacija nazvanih kao Grupa prijateljstva međureligijskih službi (FGIS), osnovala je Malezijsku međuvjersku mrežu za klimatske promjene (MICCN) kao platformu koja okuplja Malezijce različitih religija kako bi oslovili ekološka pitanja i klimatske izvanredne situacije.⁹

U zemlji koja se bori s problemima oko rase i religije, ABIM vidi pitanja klime i okoliša kao pitanja koja mogu ujediniti društvo koje je rasno i vjerski rascjepkanih linija.

Stoga su ABIM, GRASS i FGIS zajedno radili na organizaciji programa, dijaloga i kampanje za postizanje ovog cilja. Koncept međuvjerskog dijaloga u Maleziji danas više ne smije biti ritualan ili površan, već će se proširiti na praktične aspekte koji će donijeti dobro zemlji.

Jedan takav praktični aspekt je pitanje kako multireligijska zajednica može raditi skupa na temelju vjerske odgovornosti kako bismo osigurali održivost prirode radi našeg kvaliteta življenja.

U suradnji s kampanjom Greenfaith International koja je provela temu "Dan akcije svetih ljudi na svetoj Zemlji" 1. mart/ožujak 2021., ABIM, kroz Malezijsku međuvjersku mrežu klimatskih promjena (MICCN), zajedno s velikim vjerskim organizacijama kao što je Grupa prijateljstva međureligijskih službi (FGIS) i razne druge organizacije, zajednički su izrazile posvećenost zaštititi okoliša.

Predanost je također potaknuta Inicijativom ljubavi za Zemlju (LOVE) projekt koji smo provodili zajedno s Global Peace misijom Malezije (GPM) u državama Selangor, Melaka, Sabah, Perak i Pahang. Inicijativa LOVE odražava odlučnost podizanja svijesti o očuvanju okoliša u svakoj zajednici.

ABIM je također surađivao s Institutom islamskog razumijevanja Malezije (IKIM) kako bi istaknula ekološku prihvatljivost kao jedan od kriterija

⁹ Cosmopolitan Islam & The Forging of Bangsa Malaysia, (2021), Kuala Lumpur, ABIM, 35.

za halal certifikat. Ovo je bio način ohrabivanja muslimanske zajednice da se ozbiljno pozabavi pitanjem klimatskih promjena i očuvanja okoliša, posebice u području konzumerizma.

Ova kampanja neizravno je proširila značenje “halal i dobro” ili “*halalan tayyiban*” stvaranjem osjećaja razumijevanja ili osjetljivosti u zajednici prema održivosti i budućnosti Zemlje. Ta je svijest označila početak očuvanja i zaštite izvora hrane od uništavanja poduzetim aktivnostima od strane neodgovornih stranaka. Ovaj osjećaj razumijevanja može dovesti do promjene paradigme koja posebno utječe na stav muslimanske zajednice, da uzima zaozbiljno klimatske promjene i očuvanje okoliša.

Ova kampanja također je u skladu sa 17. načelom održivih razvojnih ciljeva koji potiču suradnju za razvoj industrija koje podržavaju održivi razvoj i očuvanje okoliša.

BRANA KLIMATSKE PRAVEDNOSTI KAO JEDNE OD VRIJEDNOSTI BANGSA MALEZIJE

Ovi naponi također su dio ABIM-ovog koncepta kozmopolitskog islama, gdje interakcija i međusobno razumijevanje u multireligijskom društvu su u središtu zajedničkog rada na zajedničkom poboljšanju kvalitete života.

U širem smislu, ovo su preduvjeti za rekonstrukciju jedne civilizacije. Ovo su priznali razni znanstvenici koji su proučavali razvoj multireligijske civilizacije u Aziji.

O diskursu u kozmopolitskom islamu naširoko su raspravljali Khairudin Al-Junied (2017., 2018.). Napisao je da je kozmopolitski islam oblik razmišljanja ukorijenjen u islamskim vrijednostima, odnosno svako od nas je odgovoran Bogu i ima odgovornost prema našim bližnjim ljudskim bićima. Kada budemo imali kozmopolitsku dušu islama, biti ćemo otvoreniji za različitost ljudskih pozadina i pridržavati se istinskih učenja islama. (Khairudin, 2018).

S obzirom na tu svijest, miran suživot između svih stranaka koje cijene različitost, te međusobno komuniciraju i uče jedna od druge, glavni je sastojak Bangsa Malaysia. Dakle, ABIM naglašava život koji jamči održivost

budućnosti generacija, što je jedna od najvažnijih vrijednosti Bangsa Malezije.¹⁰

Među znanstvenicima koji često raspravljaju o Bangsa Maleziji u globalnom kontekstu i etosu malajskog svijeta je Siddiq Fadzil (2012., 2016.). U gradnji karaktera nacije, potcrtao je „Različitost u okviru jedinstva” (Diversity in the Frame of the Unity) u formiranju same Bangsa Malezije. Bangsa Malaysia desetljećima je ostala nerealizirana jer je Vlada nikada nije shvaćala ozbiljno. (Siddiq, 2016.).

Iako postoji pesimizam, profesor Khoo Boo Teik (2021) kaže:

“Stoga je iznenađenje pronaći predsjednika Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM), Muhammad Faisal Abdul Aziza, koji je nedavno oživio koncept Bangsa Malezije. Osnovan 1971., ABIM, malajska kratica za muslimanski pokret mladih Malezije, odavno je poznat po svojem društvenom aktivizmu.” Khoo je također istaknuo da “u povezivanju te vizije “kozmpolitskog ABIM-a” Muhammad Faisal maštovito čuva multikulturalni svjetonazor koji nije stranac bogato raznolikoj kulturi Malezije”.¹¹

Treba uložiti više napora u afirmaciju koncepta “Bangsa Malezije” uz kozmpolitski islam. Izgradnja Bangsa Malaysia je proces stvaranja identiteta koji može spojiti građane različitog rasnog i vjerskog porijekla.

Izgradnja malezijskog identiteta nije proces koji razvodnjava kulturni identitet bilo koje etničke skupine. Umjesto toga, otkriva i razvijaju se zajedničke vrijednosti u različitim identitetima i pozadinama. Amartya Sen je u knjizi “Identitet i nasilje” (Identity & Violence) ukazao na to zajedništvo na temelju istih vrijednosti mogu rezultirati različitim rasama koje zazbiljuju i prihvataju ideje koje se jednako dijele.

U pogledu okoline to zajedništvo se može uspostaviti kroz svijest o zajedničkoj obnovi klimatske pravde. Kako bi se svladala klimatska hitna

10 A Vision for Muslim Cosmopolitan Reform Movement: Building Bonds to Rise Together / Vizija muslimanskog kozmpolitskog reformskog pokreta: izgradnja veza u ustanite zajedno, (2022), Kuala Lumpur, ABIM, 35.

11 Khoo Boo Teik, Cosmopolitanism and Multiculturalism: Reviving Bangsa Malaysia | FULCRUM.

situacija koje ugrožava ovu ekološku ravnotežu, potrebno je voditi izgradnju i provedbu relevantnih politika po elementima dobrog upravljanja.

Pariški je sporazum, primjerice, propisao da zemlje koje imaju ratificiran sporazum trebale bi izvještavati transparentno i otvoreno na temelju mjera poduzetih za rješavanje klimatskih promjena u skladu s ciljevima iz 2024. godine putem poboljšanog okvira mehanizma transparentnosti (ETF). Ovo jasno pokazuje potrebu za vladinom implementacijom kako bi se katalizirale socio-ekonomske promjene nužne za ispunjavanje ciljeva postavljenih u Pariškom sporazumu.¹²

Elementi dobrog upravljanja kao i praksa transparentnosti, integriteta i pouzdanog vodstva su među vrijednostima koje dijeli globalna zajednica.

Moramo biti optimistični u pogledu izgradnje nacije i stvaranja Bangsa Malaysia naglašavanjem vrijednosti koje mogu prihvatiti zajedništvo, te učiniti nas dostojanstvenom nacijom s integritetom koji odbacuje korupciju u cjelini.

ZAKLJUČAK: ULOGA ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA

Na temelju ove plemenite vizije, ABIM, PEKA Malaysia, GRASS i drugih ekoloških i viševjerskih nevladinih organizacija aktivno su uključene u održivost okoliša putem zajednički organiziranih aktivnosti i zalagalačke kampanje.

Važno je da ovaj napor zajednički predvodi muslimanska omladinska organizacije kao što je ABIM pošto je većina organizija mladih u Maleziji muslimanskog karaktera. U statistici koju je objavio Institut za istraživanje mladih (IYRES), 2019. godine, broj mladih Bumiputera bio je 20.759.300, najveći broj u usporedbi s kineskom omladinom – 6.908.000, indijskih mladih 2.110.700 i ostalih – 320.000.

Iako nisu svi mladi Bumiputera muslimani, demografija sugerira da muslimanska omladina treba igrati ključnu ulogu u oblikovanju narativne budućnosti zemlje.

12 The Paris Agreement: What is the Paris Agreement? / Pariški sporazum: Što je Pariški sporazum? (<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>) dilihat pada 18 Mei 2022.

Kulminacija kampanje zagovaranja ABIM-a i drugih civilnih društvenih organizacija bila je uručenje memoranduma Njegovom Veličanstvu Yang di-Pertuan Agong-u (YDPA) Al-Sultan Abdullah Ri'ayatuddin Al-Mustafa Billah Shah Ibni Almarhum Sultan Haji Ahmad Shah Al-Musta'in Billah. Memorandum je pozivao na intervenciju YDPA da potakne vladu uspostaviti plan ublažavanja za rješavanje problema bujičnih poplava i promjene klime odmah.

Poziv ABIM-a na temu klimatskih promjena do sada je dobio ogroman broj glasova i širok odgovor svih segmenata društva, a posebno mladih. Među važnim pokazateljima koji se mogu vidjeti je kada je promjena.org kampanja online peticije #HentiBalak, koju je pokrenuo ABIM, koja je uspjela dobiti preko 200 000 potpisnika unutar nekoliko tjedana.¹³

REFERENCE

- Sahabat Alam Malaysia. (2020). *Kesan-kesan Tambakan Laut Di Malaysia* (The Effects of Sea Reclamation In Malaysia). GSI 2020, (GreenStimulusIndex4thEdition[4].pdf, (vivedeconomics.com)).
- Muhammad Faisal Abdul Aziz. (2021). *Cosmopolitan Islam and The Forging of Bangsa Malaysia*.
- Muhammad Faisal Abdul Aziz. (2022). *A Vision for Muslim Cosmopolitan Reform Movement: Building Bonds to Rise Together*.
- Siddiq Fadzil. (2016). *Pembinaan Bangsa: Kepelbagaian Dalam Bingkai Kesatuan*. Institut Darul Ehsan.
- Siddiq Fadzil. (2012). *Islam dan Melayu: Martabat Umat dan Daulat Rakyat*. Akademi Kajian Ketamadunan.
- Khairudin Al-Junied. (2017). *Muslim Cosmopolitanism: Southeast Asian Islam in Comparative Perspective*. Edinburgh University Press.
- Khairudin Al-Junied. (2018). *Hamka and Islam Cosmopolitan Reform in the Malay World*. ISEAS.
- Khoo Boo Teik. (2021, February 8). *Cosmopolitanism and Multiculturalism: Reviving Bangsa Malaysia*. *Fulcrum*. <https://fulcrum.sg/cosmopolitanism-and-multiculturalism-reviving-bangsa-malaysia/>.

13 Change.Org “Henti Pembalakan & Kemusnahan Alam Sekarang” Petisyen <https://www.change.org/HentiBalak>.

REZA SHAH-KAZEMI

Duhovna ekologija: kur'anske perspektive

ZAVRŠNI UVODNI GOVOR

Ovaj članak će se pozabaviti krizom okoliša kako je definirana ajetima Kur'ana, s povremenim referencama na srodne perspektive iz budističkih tradicija. Ističe neke od načina na koje te dvije tradicije konvergiraju, 'zajedničku osnovu' koju bismo mogli nazvati 'duhovne ekologije'. Unutar obje tradicije može se razlučiti metafizička načela koja aludiraju na nužnost osobne i mistično orijentirane metodologije koja vodi naše napore da se pozabavimo na moralno odgovoran i metafizički realan način, tj. dublje duhovne uzroke suvremene ekološke krize koja pogađa naš svijet.

Islamski i budistički pristupi spajaju se u "mikrokozmičkom" razumijevanju uzroka i stoga pružaju odgovarajuće lijekove za ove krize. Ovo razmišljanje je radikalno unutarnja paradigma, utemeljena na uvjerenju da je temeljna preobrazba individualnih duša bitan preduvjet — *conditio sine qua non* — za početak discipline koja bi mogla zaslužiti naziv 'duhovne ekologije'. Disciplina koja je iskreno postignuta može, milošću Božijom, dovesti do konačnog rješenja kriza koje pogađaju naše duše, a ako Bog da i naš svijet. Jedno ne može a da ne utječe na drugo - jedna ključna premissa našeg uvjerenja je, kazano riječima Ramane Maharshi-ja: 'Vi ste svijet'.

Rješenje egzistencijalne krize duše ne može a da ne bude ništa drugo nego istobitno sa samom prirodom globalnog liječenja.

Sljedeći kurʼanski ajet nam daje temelj za to uvjerenje. On služi kao ključ koji otkriva, ili barem djelomično razotkriva, misterij odnosa između ljudske ‘reformacije’ duša i božanske ‘preobrazbe’ svijeta (sūrat al-Raʼd, “Grom”, 13:11):

“Allah neće izmijeniti jedan narod dok on sam sebe ne izmijeni”.

Prije nego nastavimo s našim argumentom, mudro je prvo istaknuti tehničko pitanje, to jest riječ prevedenu kao ‘promjena’ (*yughayyir*) koja obično označava promjenu u negativnom smislu, prema većini tradicionalnih komentatora Kurʼana. Međutim, to ne znači da se značenje ajeta mora ograničiti na ovu samu konotaciju. Baš kao što svaki ajet Kurʼana sadrži mnoštvo značenja, tako se svaka riječ može tumačiti na različite načine. Kao što Ibn ʼArabī kaže:

“Što se tiče Riječi Božje, kada se objavi u jezik određenog naroda, a kada oni koji ovim jezikom govore se razlikuju u pogledu toga što je Bog mislio pod određenom riječi ili skupinom riječi zbog raznolikosti mogućih značenja riječi, svaki od njih - koliko god njihova tumačenja bila različita - učinkovito sadrži ono što je Bog mislio, pod uvjetom da tumačenje ne odstupa od prihvaćenih značenja dotičnog jezika. Bog zna sva ta značenja, i ne postoji nijedan koji nije izraz onoga što je On htio reći ovoj konkretnoj osobi”.

Michel Chodkiewicz, koji je citirao ovaj odlomak od Ibn ʼArabija, dodaje ovo značajno pitanje: ‘S obzirom na izuzetno bogatu polisemiju arapskog rječnika, rigorozna vjernost slovu Objave ne isključuje već, naprotiv, podrazumijeva višestrukost tumačenja’.

Da se vratimo našem argumentu, duhovna reformacija duše je bitan, ali nedovoljan uvjet za globalnu transformaciju. Ona jeste nedovoljna zbog

kauzalnih modaliteta i vremenskih ritmova prema kojem božanska Milost 'odgovara' na naše duhovne napore. Ovo donosi globalno i makrokozmičko rješenje je ono je jednako i nepredvidivo i nepropisivo. Sljedeći ajet pojačava našu svijest kako o dubini krize koja se danas odvija oko nas i onoga što smo pozvani učiniti u odgovoru (Sūrat al-Rūm, Bizantinci, 30:41):

“Zbog onog što ljudi rade, pojavio se metež i na kopnu i na moru, da im On dā da iskuse kaznu zbog onoga što rade, ne bi li se popravili”.

Zanimljivo, nitko od nas danas živih ne može biti oslobođen od odgovornosti za 'korupciju' koja truje naš svijet - 'na kopnu i na moru'—čak i ako ova korupcija nije izravna posljedica našeg djelovanja. 'Zarada' naših predaka - njihova loša karma, kao što je to bilo—jest aspekt naše sudbine, a time i aspekt našeg karaktera, u skladu s ključnim principom muslimanskog ezoterizma: sudbina je karakter. Ovo je načelo formulirao u Perziji profesor Seyyed Hossein Nasr na sljedeći način: *sarnevēsht* ('sudbina', doslovno znači ono što je 'napisano na čelu') *bast seresbt* ('lik'). U gornjem stihu, rečeno nam je da Bog čini da 'kušamo' gorke plodove loše karme, ne samo prethodnih generacija, nego vlastite duše, s obzirom da sve što se događa u vanjskom svijetu je neizbježan dio naše sudbine, i sve o našoj sudbini svjedoči o nekoj dimenziji našeg karaktera.

Stih nam govori da je božanska svrha koja stoji iza našeg postojanja okusiti ove gorke plodove i da se trebamo 'vratiti' Bogu. Uzimajući ovaj imperativ u vezi s kur'anskim ajetom (13:11), možemo shvatiti da to znači da moramo uložiti svaki napor da se 'vratimo' Bogu ulažući iskrene napore da promijenimo stanje naših duša za ono što je bolje. Ovaj napor je neophodan uvjet za koji samo Milost može promijeniti naš svijet. Globalno iscjeljenje izazvano transformativnom Milošću je, dakle, povezano s našim nastojanjima – ne mehaničkim nego čudsnim. Kao takvi, naši napori da se promijenimo neće nužno privući čudo globalnog otkupljenja Milosti, ali može 'magnetizirati' tu Milost. Ako se dovoljan broj duša bavi duhovnom *praksom* ozbiljno, može se stvoriti 'kritična masa' i pokazati se Bogu

neodoljivima — čemu trebamo dodati tradicionalno upozorenje: *wa'llāhu a'lām* ('Bog zna najbolje').

Naglasak na 'Božjoj milosti' možda je izmamljen od našeg budističkog partnera. Tijekom dijaloga pitanje je da li ovo načelo ima ikakvog utjecaja na budistički svjetonazor. Zar 'Božija Milost' nije nešto ograničeno na islam i abrahamski/ibrahimovski monoteizam? Na to bismo odgovorili s Marcom Pallisom sasvim sigurno se može govoriti o njegovom postojanju u budizmu a što je nazvano 'milošću' u monoteističkim tradicijama.

U članku pod naslovom "Ima li mjesta za milost u budizmu", Pallis, poznati učenjak-praktičar tibetanskog budizma, prikazao je na nepobitan način da ono što se u kršćanskoj tradiciji naziva 'milost' bitno se ne razlikuje od milosrdne privlačnosti koje na živa bića djeluje kao prosvjetljenje, *nirvana*. Tvrdio je da ako se na površini čini kao da aspirant na državu nirvane je aktivni činitelj, a samo stanje je pasivni objekt — na koje je usmjerena težnja — tada u stvarnosti stanje iz prosvjetljenja je aktivni 'agent' gdje aktivno traži aspiranta, i štoviše potonjem daruje duhovnu energiju potrebnu za prevladavanje prepreke na putu prosvjetljenja.

Što se tiče islamske i budističke tradicije, glavna razlika između dva koncepta milosti (*baraka/ni'ma/fadl*, itd.) nalazi se u ovome: milost u islamu je data 's visine' od *Allaha*, Stvoritelja, 'Osobnog Boga'; dok *nirvāna* izvire iz 'duboke nutrine', kao vječni izljev iz epicentra, najdublje jezgre duše (njegova 'buddha-priroda', *buddhadhatu*). Međutim, kao što smo tvrdili u gornjoj spomenutoj knjizi, ova naizgled nepomirljiva razlika razriješena je metafizički, u mjeri u kojoj svaka od dvije perspektive može biti razabrana u grudima drugoga. Što se tiče islama, možemo razabrati 'budističku' perspektivu jer je Allah asimiliran sa svojom supra osobnom biti (*al-Dhāt*); a zatim se ova transcendentna Esencija božanstva shvaća kao ništa drugo do imanentna Bit ljudske duše. Dakle, sve što je darovano od Boga kao transcendentno 'Drugo' je također, po definiciji, emanacija od Boga iznutra, kao vlastito najdublje 'Sopstvo' — Bog kao *al-Bāṭin* ('Skriti').

Slično tome, u budizmu je Buddhino prosvjetljenje otkrilo činjenicu da je njegovo vlastito empirijsko jastvo iluzija da nema duše (*anattā*). Nemoguće je da izvor ovog prosvjetljenja bude empirijsko sopstvo, već nešto 'objektivno' i 'transcendentno' *vis-à-vis* tog sebe. Nepostojeće ja ne može otkriti nepostojanje sebe. Proces prosvjetljenja, odnosno 'otkrivanje' iluzorne prirode sebe, mora proizlaziti iz nečeg 'stvarnog', nečeg 'drugog' i nečeg "transcendentnog". Ukratko, to mora biti plod 'milosti Božije', kako god mi definirali te pojmove.

U ovoj raspravi, 'mehanizam' na djelu je onaj gdje Božija milost 'odgovara' na duhovne napore koje pojedinci ulažu da promijene stanje vlastitih duša nabolje. S duhovnog ekološkog gledišta, ovo je drugi način da se kaže da bi fokus naših napora da 'učinimo nešto' u vezi s ekološkom krizom trebao biti okrenut prvo prema unutra, a tek onda prema vani. Ovo nije poricanje važnosti vanjskih promjena načina života, potrošačkih navika, politike usmjerene na održivu energiju itd. Ove vanjske promjene samo će se baviti simptomima malaksalosti, i iako su pohvalni sami po sebi, učiniti će da se ne riješi glavni uzrok bolesti. Dok konzumerizam, ekstravagancija i rasipanje neposredni su uzroci krize okoliša, duhovna dezorijentiranost u podlozi ovih poroka zapravo je korijen ovih moralnih i psiholoških disfunkcija. Čista dijagnoza duhovnog korijena bolesti prvi je korak prema učinkovitom liječenju tog temeljnog uzroka unutar njega samog.

Suptilni neksus uzročno-posljedičnih odnosa između duhovne dezorijentiranosti Seyyed Hossein Nasr je izvrsno razložio ekološkim skrnavljenjem prije više od pola stoljeća od objavljivanja njegove pionirske knjige, *Čovjek i priroda: Duhovna kriza modernog čovjeka / Man and Nature: The Spiritual Crisis of Modern Man*, 1968. U ovoj knjizi, kognitivne disfunkcije koje uzrokuju ekološku krizu našeg vremena tačno su označene znanstvenom preciznošću i razrađene s duhovnom dubinom. Ovdje smo predstavljeni s nepobitnom dijagnozom bolesti iza "duhovne krize" u smislu povijesnih, znanstvenih i tehnoloških uzroka koji su sami ukorijenjeni u skrivenim premisama novih filozofija koje istiskuju svjetonazor

srednjovjekovnog kršćanstva, što je rezultiralo načinima mišljenja koji su dominirali renesansom, znanstvenom revolucijom i prosvjetiteljstvom. Zajedno s ovim nastajanjem filozofije znanosti bio je početak desakralizacije prirodnog okoliša, jedan od mnogih znakova duhovne poremećenosti koja se širila unutar kolektivne psihe u postsrednjovjekovnom razdoblju kršćanskog svijeta.

U isticanju gubitka 'kontemplativnog i simbolističkog duha' kao jednog od središnjih epistemoloških (i, implicitno, duhovnih) uzroka našoj trenutnoj nevolji, on nam pomaže uvidjeti važnost oživljavanja ovog duha, prije svega, unutar naših vlastitih duša:

Nedostatak osjećaja za transparentnost stvari, za bliskost sa prirodom kao kozmosom koji čovjeku prenosi smisao koji se tiče njega je zbog gubitka kontemplativnog i simbolističkog duha, koji vidi radije simbole, a ne činjenice, skoro nestanak gnoze shvaćene u njezinom pravom smislu kao sjedinjujućeg i iluminativnog znanja i njezine zamjene sentimentalnim misticizmom i postupnim zanemarivanjem apofatičke i metafizičke teologije u korist racionalne teologije sve su učinci istog događaja koji se dogodio u dušama ljudi.

ADAMOV PAD I SOTONSKI (ŠEJTANSKI) PONOS

Postoji jasan poziv na preokret ovog 'događaja' koji se dogodio u dušama naših predaka. Međutim, tu ne smijemo stati. Zapravo, trebamo se vratiti sve do pada naših roditelja, Adama i Eve (h. Adema, a. s., i h. Hawwe, r. a.), a kako bi cijenili taj njihov 'pad' iz edena (dženneta) ne kao jednostavno 'događaj' smješten u zoru stvaranja, već kako je Martin Lings (Abū Bakr Sirāj ad-Dīn) napisao:

Kada se kaže da je Adam (Adem, a. s.) istjeran iz rajskog vrta, značenje je da je čovjek općenito izgubio unutarnji raj Oka [sigurnosti, oko Srca], kao i raj vanjskog svijeta. Stanje

vanjskog svijeta čini ne samo da odgovara općem stanju ljudskih duša. Također, u određenom smislu ovisi o tom stanju, budući da je čovjek sam visoki svećenik vanjskog svijeta.

Govoreći da stanje vanjskog svijeta ovisi o 'općem stanju' ljudskih duša' vodi nas u srž teze koju iznosimo u ovom eseju. Izoštava naš fokus na odnosu između individualne reformacije duše i kolektivne transformacije svijeta. Čini se da jedno bez drugog ne ide, s obzirom na načine u kojem dinamičko djelovanje principa *tawhīd*-a ('slavljenje Jednog', a ne jednostavno 'biti Jedno') podrazumijeva da su sve ljudske duše integrirane, na najsuptilnijoj razini, u jednu dušu. U razgovoru s cijelim čovječanstvom, Bog kaže (Sūrat Luqmān, 31:28):

“Stvoriti sve vas i sve vas oživjeti isto je kao i stvoriti i oživjeti jednoga čovjeka” (*ka-nafsin wāḥida*)”.

Ovo ćemo detaljnije istražiti u odnosu na Adamov pad na Zemlju. Za sada treba uzeti u obzir da ćemo moći vidjeti više jasno što trebamo ispraviti u duši, u odnosu na ono što je pošlo krivo s dušama, ili s mentalitetom, onih čiji su pogledi na život, filozofiju i kulturu počeli dominirati razdobljem poznatim kao renesansa (15.-16. stoljeće). Jer, kod ovog krucijalnog vrhunca u povijesti je prijeđen užasan prag, tj. posijano je sjeme specifično modernističkog mentaliteta razornih posljedica koje će postati 'ekološki' očitim u narednim stoljećima.

Međutim, to ne znači da sve u renesansnom 'humanizmu' je bilo pogubno i štetno. Kao što je Nasr pokazao, mnoge filozofske struje činile su ovaj plimni val kulturnih preobrazbi u Europi u 15. i 16. stoljeću, uključujući pozitivne kao što je oživljavanje platonizma. Ipak, središnji argument ovog novog pogleda na kozmos bio je u tome da je čovjeka gledao 'kao neovisno zemaljsko biće koje više nije integrirano u ukupni kozmos vjere srednjovjekovnog kršćanstva... novi čovjek kojeg je zamislio humanizam nije više definiran njegovom ili njezinom vjerom u Boga i onostrani svijet'.

Frithjof Schuon je rječito opisao lažni osjećaj slobode izazvan ovom novom koncepcijom kozmosa:

U renesansi je čovjek počeo analizirati mentalne refleksije i psihičke reakcije i time se interesirati za ‘subjekt’ pola na štetu pola ‘objekta’; u postajanju ‘subjektivnim’ u ovom smislu, prestao je biti simbolist i postao racionalist, budući da je razum misleći ego...

Ovaj prijelaz iz objektivizma u subjektivizam odražava i na svoj način ponavlja Adamov pad i gubitak Raja; u gubljenju simbolističke i kontemplativne perspektive, utemeljene kako na neosobnu inteligenciju tako i na metafizičke transparentnosti stvari, čovjek je stekao lažno bogatstvo ega; svijet božanskih slika postao je svijetom riječi. U svim slučajevima ove vrste, nebo - ili nebo - je zatvoreno odozgo od nas, a da mi ne primijetimo tu činjenicu i otkrivamo kao kompenzaciju zemlju koja je dugo bila necijenjena, ili nam se barem tako čini, domovinu koja raširi ruke da dočeka svoju djecu i želi nas natjerati da zaboravimo sve izgubljene rajeve; to je zagrljaj Maya, pjesma sirena; Maya, umjesto da nas vodi, zatvara nas. Renesansa je mislila da je otkrila čovjeka, čijim se patetičnim konvulzijama divila; s gledišta laicizma u svim njegovim oblicima, čovjek kao takav postao je u svim namjerama i svrhamo dobra, i zemlja je također postala dobra i izgledala neizmerno bogata i neistražena; umjesto da se živi samo ‘napola’ napokon se moglo živjeti u potpunosti, biti u potpunosti čovjek i u potpunosti Zemlja; nitko više nije bio neka vrsta polu-anđela (meleka), palog i prognanog; netko je postao cijelo biće, ali silaznim putem.

Nietzsche je potvrdio upravo taj osjećaj ushićujućeg oslobođenja koji prati prividnu Božiju ‘smrt’:

Doista, mi filozofi i 'slobodni duhovi' osjećamo, kad čujemo vijest da je 'stari bog mrtav', kao da nam je nova zora zasjala; srce nam je preplavljeno zahvalnošću, čuđenjem, predosjećajima, očekivanjem. Napokon nam se horizont opet čini slobodnim, čak i ako ne bi trebao biti svijetao; konačno bi se naši brodovi mogli odvažiti ponovno izaći, odvažiti se suočiti se s bilo kakvom opasnošću; svaka odvažnost ljubitelju znanja ponovno je dopuštena; more, naše more, otvoreno je opet; možda još nikad nije bilo takve 'pučine!'

Ova vizija naizgled neograničenih horizonata, svjetova koji dozivaju da budu istraženi radi dominacije i iskorištavanja je na antipodi vizije tradicionalnih naroda. Razmislimo samo o implicitnoj filozofiji prirode koja slijedi viziju svijeta kao danog Crnog Elka, vrača Lakota Sijuksa:

Trebali bismo shvatiti da su sve stvari djelo velikog duha. Trebali bismo znati da je on unutar svih stvari, drveća, trave, rijeke, planine, četveronožne životinje i krilatih ljudi. I još važnije, trebali bismo shvati da je i on iznad svih tih stvari i svih onih naroda.

Ovaj pogled na prirodni svijet, spajanje imanencije (ili unutarnjeg Boga) s intuicijom transcendentnosti Boga, je ono u kojem štovanje svetosti djevičanske prirode odjekuje s usmjerenošću prema svom vrhovnom izvoru, odnosno Svetom (*al-Quddūs*). Čudo neizbježne božanske prisutnosti smatra se prodiranjem, oživljavanjem i prosvjetljivanjem prirodnog svijeta. Ova 'kontemplativna i simbolistička' perspektiva dio je onoga što Kur'an evocira u sljedećem ajetu: 'Mi ćemo im pružati dokaze Naše u prostranstvima svemirskim, a i u njima samim, dok im ne bude sasvim jasno da je Kur'an istina' (Sūrat Fuṣṣilat, 'Objašnjenje', 41: 53).

Ključna riječ ovdje je *āyāt* (množina od *āya*). Ova riječ je polivalentna, što znači znak, ajet svetog teksta, čudo, kao i fenomen koji postoji u svijetu i duši, kao što je jasno u ovom ajetu. Prema tome, svi fenomeni djevičanske

prirode mogu biti tumačeni, kao mnogi ajeti ‘kozmičkog’ spisa i znakova koji ukazuju na Boga pozivajući nas da ih kontempliramo, štujemo i asimiliramo unutar nas samih. Vanjski ‘znakovi’ Boga na horizontu ponovno se pridružuju onim unutarnjim unutar duše, gdje vanjsko otkrivenje izaziva unutarnja nadahnuća, teofanije ljepote, svetosti i veličanstvenosti ulivene u dušu bezgranične ljubavi, zahvalnu kontemplaciju i strahopoštovanje.

Ova ku’ranska perspektiva o korespondenciji između ‘znakova’ djevičanska prirode i ‘znakova’ unutar ljudske duše odzvanjaju šamanističkim ili iskonskim perspektivama najranijih religija, odnosno ono što je sačinjavalo ‘religiju’ u preaksijalnom dobu. Vidimo objektivno da postoje ‘znakovi’ u djevičanskoj prirodi, koji imaju toliko mnogo ciljeva ‘otkrivenja’ božanske Ljepote i simbola koji pozivaju da budu dešifrirani. Subjektivno, odgovarajući subjektivni ‘znakovi’ unutar duša su kontemplativne sposobnosti koje nam omogućuju dešifriranje tih simbola.

I naše kontemplativne sposobnosti i objektivni simboli su ukorijenjeni u istim arhetipovima božanske kreativnosti, koji su sami supra-manifestirani tragovi Božanskih Imena i Kvaliteta—dragulja ‘skrivenog blaga’ koje je ‘voljelo biti poznato’, prema poznatom *ḥadīth qudsī* (Božija izreka koju prenosi Poslanik): ‘Bio sam skriveno blago i volio sam da me se spozna.’ Martin Lings je to komentirao na sljedeći način: ‘Dakle, svemir i njegov sadržaji su stvoreni da bi se obznanio Stvoritelj i da bi se spoznalo da je dobro hvaliti ga; sredstvo da se to obznani jest da ga se reflektira ili zasjeni; a simbol je odraz ili sjena više stvarnosti’. Ovdje su relevantni sljedeći ajeti:

- ‘Zar ne znaš da Allaha hvale svi koji su na nebesima i na Zemlji, a i ptice širenjem krila svojih; svi znaju kako će Mu se moliti i kako će ga hvaliti.’ (Sūrat al-Nūr, ‘Svjetlost’, 24: 41).
- ‘Sve životinje koje po Zemlji hode i sve ptice koje na krilima svojim lete svjetovi su poput vas [*umam*, plural od *umma*]’ (Sūrat al-An‘ām, ‘Stoka’, 6: 38).
- ‘Gospodar tvoj je pčelu nadahnuo: “Pravi sebi kuće u brdima i u dubovima i u onome što naprave ljudi, zatim, hrani se svakovrsnim

plodovima, pa onda idi stazama Gospodara svoga, poslušno!’ (Sūrat al-Naḥl, ‘Pčela’, 16: 68–69).

Čak i skromna pčela prima oblik ‘otkrivenja’ (*wahy*) od Boga. Objava se u ovom ‘prirodnom’ kontekstu odnosi na onaj instinkt koji je neodoljiv svim neljudskim stvorenjima, tjerajući ih da nepogrešivo postupaju po prirodi kroz što mi, kao ljudska bića, moramo naučiti ‘nadnaravnim’ otkrivenjem. Učimo od svih ovih stvorenja da se mogu smatrati “nadahnutim” bićima, odnosno bićima nadahnutim njihovim Gospodarom da se ‘podlože’ njihovim ‘nadnaravno prirodnim’ poticajima vlastite intrinzične (nutarnje) prirode, njihove *fiṭre* (primordijalne prirode), koncept kojem ćemo se vratiti kasnije ispod.

Što se tiče kur'anskog ajeta (6:38), ako se svaka pojedinačna vrsta uzme kao *umma*, zajednica slična našoj ljudskoj zajednici, onda gubitak čak i jedne od njih nije samo zemaljska tragedija, već i kozmičko svetogrđe. Sve te ‘zajednice’, daleko od toga da su slučajni proizvodi biološke evolucije, nadahnjujuća su otkrivenja božanske kreativnosti. Naši grabežljivi apetiti, generirani neobuzdanim i hiperstimuliranim konzumerizmom, uništili su cijele ummete. Kao takvi, dobro bi bilo da se podsjetimo da je riječ *umma* povezana s riječi za ‘majka’ (*umm*), dakle, govorimo o majci Zemlji koja je ostala bez jednog od njezine djece.

VAPAJ ANĐELA (MELEKA)

Stoga nije iznenađenje pročitati u Kur'anu da Majka Zemlja plače kako slijedi (Sūrat al-Zilzāl, “Zemljotres”, 99: 1-8):

Kada se Zemlja najžešćim potresom svojim zatrese
i kada Zemlja izbaci terete svoje,
i čovjek uzvikne: “Šta joj je?!” –
toga Dana će ona vijesti svoje kazivati
jer će joj Gospodar tvoji narediti.

Tog Dana ljudi će se odvojeno pojaviti da im se pokažu djela njihova:
onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjeće ga,
a onaj ko bude uradio i koliko trun zla – vidjeće ga.

Ovo je doista potresno otkriće. Otkrivenje naše čak i neotuđive osobne odgovornosti za svaki djelić našeg djelovanja pred globalnim raspadom. Cijeli svijet se ruši oko nas, ali mi smo uzeti iz ove zastrašujuće vizije makrokozmičke apokalipse do pogubnog iskustva mikrokozmičkog razotkrivanja— prisjećajući se da je korijensko značenje apokalipse, upravo, ‘razotkrivanje’. Proces kojim svijet dolazi kraju ogleđa se u smrtnim mukama svakog pojedinca, dakle poslanička izreka: ‘tko god umre, njegovo je proživljenje počelo’ (*man māta qad qāmat qiyāmatubu*). Majka Zemlja je nadahnuta od svog Gospodara da nam ispriča, udarac za udarcem, njezinu tragičnu priču o ugnjetavanju, prije nego što to učinimo suočeni licem u lice sa svakom radnjom koju smo počinili. Sada otkrivajući njezinu dosad skrivenu anđeosku stvarnost, vidimo dosadašnje skrivene posljedice naših djela, na onaj Dan ‘kada su sve tajne otkrivene’ (*yawma tublā’s-sarā’ir*) (Sūrat al-Ṭāriq, ‘Danica’, 86: 9).

Naš duhovni ‘organski’ odnos s Majkom Zemljom donesen je kući sljedećim opažanjima Henryja Corbina. On nam to govori u zoroastrijskom ritualu 28. dana u mjesecu, kada se izgovara sljedeća formula: ‘Ovaj obred slavimo u čast Zemlje, koja je anđeo’. On nastavlja:

Suočiti se licem u lice sa Zemljom ne kao konglomeratom fizičke činjenice, već u osobi svog anđela je bitno psihički događaj koji se ne može ‘odviti’ ni u svijetu nepersonalnih apstraktnih pojmova, niti na planu pukih osjetilnih podataka. Zemlju treba percipirati ne osjetilima, već kroz iskonsku Sliku i, utoliko što ova Slika nosi značajke osobne figure, pokazat će se da ‘simbolizira’ samu Sliku o sebi koju *duša nosi u svojoj najunutarinjoj dubini*. [naglasak dodan].

Od šest arhanđela vrhovnog bića, Ahura Mazde, tri su muškog i tri ženska. Od potonjeg: ‘Spenta Armaiti (Isfandārmuz) ima, kao vlastitu hijerurgiju, Zemlju kao oblik postojanja čija je slika Mudrost, a žena, smatrana bićem svjetla’.

Ovdje nas Kur'an podsjeća da 'oni koji se dogovore da učine Zapovijed Božju' opisani su u liku ženskog anđela (meleka) energije. U sljedećem odlomku, sve četiri vrste bića— tumače se kao različite anđeoske moći - u ženskom su rodu:

Tako Mi onih koji čupaju grubo,
i onih koji vade blago, I onih koji plove brzo
pa naređenja izvršavaju žurno
i sređuju ono što nije sređeno... (*al-mudabbirāt amra*)
(Sūrat al-Nāzi'āt, 'Oni koji čupaju', 79: 1-5 [prijevod r. Besima Korkuta])

Podudarnost između zoroastrijanskog pogleda na Zemlju kao anđela (meleka) i ovaj kur'anski nagovještaj anđeoske ili svete ženske energije u odnosu prema Majci Zemlji i djevičanskoj prirodi obavlja svoje prirodne i nadnaravne funkcije koje postaju sve uvjerljivije u svjetlu sljedećeg Corbinovog opažanja:

Kada ... nađemo Suhrawardija pod imenom Isfandarmuz, Anđela zemlje i Sofije mazdaizma, nemamo poteškoće u prepoznavanju njezinih crta, budući da je čak i karakterističan naziv njezine funkcije prenesen iz mazdejskog obreda u islamski, neoplatonski kontekst Suhrawardija. Međutim, može se dogoditi da se više ne zove izrečeno, da se Figura s posve drugim imenom pojavljuje u sasvim drugom kontekstu, a da ipak još uvijek možemo identificirati iste značajke, isti gestalt... To je ženski arhandeo gornje nebeske Zemlje, koji preuzima rang i privilegije Božanske Sofije (ili Daene), kako je sugerirano da možemo percipirati, na razini svijeta *lābūt*, vječne stvarnosti blistave Fāṭime, kćeri Poslanika.

Drugim riječima, sofijski arhetip, ili sveta ženstvenost per se, je jedinstvena u svojoj suštinskoj stvarnosti, a višestruka u svojoj formalnoj manifestaciji. Važno je na ovom mjestu primijetiti da u ezoteričnoj tradiciji šiitskog islama, krajnji arhetip Fāṭime je božansko ime *al-Fāṭir*, 'Stvoritelj'.

Stoga ne čudi da Rumi kaže, u jednoj od svojih najhrabrijih ezoteričnih elipsa: ‘Žena je zraka Božija, nije ona (zemaljska) ljubljena; ona je stvoritelj (*khāliq*), možda bismo mogli reći da nije stvorena (*makblūq*)’. Frithjof Schuon pomaže nam da bolje intuiramo duboko neke od implikacija Rumi-jevog stiha, kao što je sljedeći odlomak koji povezuje božanski arhetip žens-
tvenosti s osobom Djevice Marije:

Božanska Mâyâ — ženstvenost *in divinis* — nije samo ona koja projektuje i stvara; to je također ono što privlači i oslobađa. Blažena Djevica kao *Sedes Sapientiae* personificira ovu milosrdnu Mudrost koja se spušta prema nama i koju mi također, znali mi to ili ne, nosimo u samoj svojoj biti; i to je upravo zahvaljujući ovoj potencijalnosti ili virtualnosti koju Mudrost spušta na nas. Imanentno sjedište Mudrosti je srce čovjeka.

Prije nego što nastavimo, zabilježimo rezonanciju (titranje) između osoba Maryam (Marije) i Fāṭime. U alfanumeričkom sustavu, numerička vrijednost slova koja čine ime Fāṭir identična je onoj u imenu ‘Maryam’: 290. Također, jedno od Fāṭiminih imena je al-Batūl ili ‘Djevica’. Razlog skretanja pažnje na arhetipski afinitet između dviju žena je njihova identifikacija s kvintesencijom (suštinom) iskonske ljudske prirode. Što se tiče Fāṭime, treba napomenuti da riječ za ovu suštinsku prirodu ljudskog bića je *fiṭra*, kako je gore navedeno. Nasuprot tome, Maryam (Marija) nije samo personifikacija te ‘milosrdne Mudrosti’ čije je ‘immanentno sjedište’ srce čovjeka – u gore navedenim riječima Schuona, već savršena personifikacija iskonske svetosti, prema Rūzbihānu Baqliju.

Ova se identifikacija može vidjeti u njegovom komentaru na ajet Kur’ana: ‘I spomeni Merjemu u Knjizi, kada se ona povukla od svog naroda u odaju koja gleda na istok.’ (Sūrat Maryam, ‘Marija’, 19:16). Baqlī komentira: ‘Pravi pokazatelj ovdje je da supstancija (*jawhar*) Maryame (Marije) jeste supstancija iskonske prirode ljudske svetosti (*fiṭrat al-quḍus*).’

Sada je vrijeme da ove arhetipske asocijacije povežemo s našim istraživanjem teme duhovne ekologije u Kur'anu. Prvo, hajde da citiramo ključni ajet koji opisuje ovu 'iskonsku prirodu' čovječanstva, *fiṭru*, čija su savršena utjelovljenja Maryam (Marija) i Fāṭima (Sūrat al-Rūm, "Rimljani", 30:30):

"Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik, vjeri, djelu Allahovom, prema kojoj je On ljude načinio, - ne treba da se mijenja Allahova vjera (*lā tabdīla li-khalqī Llāb*), jer to je prava vjera (*al-dīn al-qayyim*), ali većina ljudi to ne zna".

Ovaj ajet je bogat značenjem, na različitim razinama, ali za svrhu ovog eseja, trebalo bi biti dovoljno usredotočiti se na prividnu nepromjenjivost 'Božijeg stvaranja' i iskonske prirode ljudskog bića, napravljen na sliku Božiju (*fiṭra* je odraz *al-Fāṭira*). Potonje se poistovjećuje s 'trajno uspostavljenom religijom', ili jednostavno, religijom. Sada je pitanje kako bi 'Božije stvaranje', naizgled nepromjenjivo, postalo podložno užasnoj degradaciji koju mi svjedočimo u naše doba? Čovjek se uzdržava od eksplicitnog pozivanja na neki od užasnih načina na koje je i prirodni svijet i suštinska 'ljudska priroda' zapravo poremećena, iskrivljena i unakažena u naše doba.

Odgovor na ovo pitanje vodi nas do pada Adama (h. Adema, a. s.) i Eve (h. Hawwe, r. a.) iz rajskog vrta (dženneta), i tačnije, na ulogu Iblisa u njemu. Prvo, zapazimo proročko upozorenje koje je Iblīs dao u vezi s 'palim' čovječanstvom (Sūrat al-Nisā, 4: 119):

"I navodiću ih, sigurno, na stranputice, i primamljivaću ih, sigurno, lažnim nadama, i sigurno ću im zapovjediti pa će stoci uši rezati, i sigurno ću im narediti pa će stvorenja Allahova mijenjati! A onaj ko za zaštitnika šejtana prihvati, a ne Allaha, doista će propasti".

Ovo je jednostavno objašnjenje kako je Božije stvaranje zapravo 'fizički promijenjeno', iako njegova 'metafizička' bit ostaje nepromjenjiva. Da bismo razumjeli zašto su ljudska bića stvorena prijemčivim za sotonske (šejtanske) insinucije, sustavna i sve intenzivnija buđenja neumjerenih i

nezasitnih 'želja', moramo se vratiti na način na koji je praiskonski par prvi put izmamljen iz svoje rajske nevinosti od Iblīsa. Kad pogledamo ljudsku sramotu konstituiranim padom Adama i Eve u edenskom vrtu (džennetu), imamo na umu da je vrt i naš izvorni dom i naše konačno odredište. To je već samo po sebi 'ekološki' i naš iskonski 'grijež' roditelja koji se može čitati kao aluzija na najdublji uzrok naših suvremenih kriza, koje se ne mogu identificirati s nečim što se dogodilo u maglovitoj zori vremena, već sa uvijek prisutnim mogućnostima unutar ljudske duše.

Kurʿanski izvještaj o protjerivanju Adama i Have (h. Adema, a. s., i Hawwe, r. a.) iz dženneta se može promatrati kao beskrajno sugestivna drama predstavljanja upravo tih tendencija materijalizma, svjetovnosti, pohlepe i egoizma koji su nas doveli do ruba ove ekološke katastrofe. U središtu ove drame je sotonino (šejtanovo) zavođenje naših roditelja. Šapće im na uho: 'Hoćeš li da vam pokažem drvo besmrtnosti i carstvo koje neće nestati?' (Sūrat Ṭā-Hā, 20: 120). On im kaže da je to jedini razlog zašto im Bog zabranjuje jesti voće 'ovog drveta' 'da ne biste postali besmrtni ili meleki' (Sūrat al-Aʿrāf, "Bedemi", 7: 20). Adam i Eva su upali u ovu lukavo postavljenu zamku—i, kako se kaže, ostalo je povijest.

Ipak, Bog odmah prihvaća Ademovo pokajanje i nakon toga slijedi davanje iskupljujućeg otkrivenja — 'riječi' od Boga (Sūrat al-Baqara, 'Krava', 2:37) koje su vodile Adema i njegovo potomstvo ispravno. Međutim, ove božanske 'riječi' bit će podložne napadima demonskih 'šaputanja', mogućnostima egoističkih pretenzija i zlodjela koja će od sada zasjeniti ovo svjetlo božanskog nadahnuća i vodstva. Prvobitni čin 'neposluha' bio je ukoričen u ponosu, dok je želja da se odvoji Ademov ego besprijeekorna čistoća anđela i neusporedivo veličanstvo Božije. Ukratko, ta 'neposlušnost' bila je dramatična eksteriorizacija mogućnosti unutar ljudske duše da stavi svoj ego, svoju ograničenu osobnost mjesto Boga. Ovo nije ništa drugo nego ego koji traži svoju ontološku autonomiju, njegova želja da se sam oslobodi svojih ograničenja pojmovima, a ne u odnosu s onim što je uistinu slobodno od svega ograničenja—beskonačno. Drugim riječima, razgovaramo

s željom ega za stjecanjem suverene neovisnosti: 'Ne, ali čovjek biće je buntovno, utoliko što sebe smatra neovisnim' (*an ra'ābu'staghnā*) (Sūrat al-'Alaq, "Ugrušak", 96: 7). Značaj ove identifikacije temeljnog uzroka egoistične pobune je pojačan činjenicom da ovaj ajet dolazi odmah iza samog prvog ajeta koji je objavljen Poslaniku.

Kardinalni grijeh ponosa može se nazvati 'sotonskim' (šejtanskim) u smislu da:

1. Sotona (šejtan) se uvukao u njihove duše.
2. Upravo je ovaj porok spriječio sotonu (šejtana) da se pokloni Ade-mu, a. s.: 'Bolji sam od njega', kaže Bogu, 'mene si stvorio od vatre, a njega od ilovače' (Šād, 38:76).

Sad, reći da je krajnji uzrok naše ekološke krize ponos i da je najučinkovitiji način otklanjanja ovog uzroka da lišimo vlastite duše ove sotonističke tendencije, može zvučati kao pretjerano pojednostavljenje. Očigledna je jednostavnost da je to ono u što vjerujemo da 'duhovna ekologija' zahtijeva od nas, ako vjerujemo u kur'anski princip božanske pomoći koja odgovara na naše iskrene napore da transformiramo sebe, te da oživimo i obnovimo svoju iskonsku prirodu. Pošto smo osjetljivi na metafizičke stvarnosti, cijenit ćemo da jedan od najučinkovitijih načina na koje možemo pozitivno 'promijeniti stanja naših duša', te time magnetizirati milost globalnog iscjeljivanja, jeste prvo prepoznati elemente sotonskog ponosa unutar samog sebe, a zatim da se uključimo u ozbiljnu borbu protiv tih elemenata, i to u onome što je Poslanik nazvao 'najvećim džihadom'.

NAJVEĆI DŽIHĀD

Komentari Anande Coomaraswamyja u dva njegova najistaknutija metafizička eseja su dobro mjesto za početak ovog dijela rasprave:

Da u današnje vrijeme ljudi više ne uzimaju ni Boga ni sotonu ozbiljno, proizlazi iz činjenice da su počeli da misle o oboje samo objektivno, samo kao osobama izvanjskim njima

i za čije postojanje ne može biti pronađen adekvatan dokaz. Dakako, isto se, odnosi i na njihove pojmove odnosnih područja, raja i pakla, zamišljenim kao vremenu i mjestu ni sada ni ovdje.

Egomanija je dovela do pada Lucifera, koji bi bio ‘poput Svevišnjeg’ (Izaija, 14:14), misleći ‘Tko je kao ja na nebu ili Zemlji?’ (*Ṭabarī*, XXIV) i želeći sebe obogotvoriti (Augustin, *Quaestiones veteris et novi testamenti*, CXIII), ne ... odricanjem samosti, ali, kako kaže sveti Toma, “vrlinom vlastite naravi”, te ‘njegove vlastite moći’ (*Sum. Theol.* 1.63.3c). Svi smo mi, u većoj ili manjoj mjeri egomanijaci, te u istoj mjeri sljedbenici sotona (šejtana). Djela apostolska 5:36 govore o izvjesnom Teudi koji se ‘hvali da jest netko’.

Nekoliko ili nitko od ‘nas’ još nije kvalificiran da se napusti. Što se tiče Puta, može se gaziti korak po korak. Postoji intelektualna priprema, koja ne samo da priprema put do provjere (*sacchikiriyā*) već je za to neophodna. Sve dok volimo ‘naše’ sopstvo, i zamišljamo “samoodricanje” samo u smislu “altruizma”, ili pristajanja uz ideju ‘osobne’ besmrtnosti za sebe ili druge, još uvijek stojimo. Međutim, napravljen je dug korak, ukoliko smo barem naučili prihvatiti ideju ništavnosti sebe kao dobra, makako suprotno to moglo biti našoj ‘prirodnoj’ želji. Doktrina o našoj neodgojenosti je stoga upućena svima, u mjeri njihove sposobnosti, a nikako samo onima koji su već formalno napustili ime i porijeklo. Nije pozvan svetac, nego grješnik pokajati se za njegovo postojanje.

Coomaraswamyjevi uvidi jednako su intelektualno zapanjujući kao što su duhovno izazovni. Zaslužuju pažljivo razmišljanje, ali opet, u svrhu našeg eseja, moramo se usredotočiti na putanje iz kojih proizilazi samo jedan ili dva boda. Prvo, njegovo spominjanje onoga što je suprotno našoj ‘prirodnoj’ želji. Ova nam je želja postala druga priroda, kao palih bića. Upravo ta želja, kao *tanḥā* (sanskrt: *trṣṇā*), leži u srži Buddhinog prosvjetljenja o uzroku patnje, formulirana u smislu “četiri plemenite istine”. Slično tome, u Kur’anu je želja, *hawā*, koja se obožava kao lažni bog, žarište idolopoklonika

je obožavanje ega: ‘Kaži ti Meni, hoćeš li ti biti čuvar onome koji je svoju strast (*hawā*) za boga svoga uzeo?’ (Sūrat al-Furqān ‘Razlučivanje’, 25: 43; ponovljeno gotovo doslovno u Sūrat al-Jāthiya, “Oni koji kleče”, 45: 23). Nasuprot tome, kaže nam se da ‘A onome koji je pred dostojanstvom Gospodara svoga strepio i dušu od prohtjeva (*hawā*) uzdržao džennet će boravište biti sigurno’ (Sūrat al-Nāzi‘āt, ‘Oni koji čupaju’, 79: 40–41).

Ovo suprotstavljanje srca, intelekta ili duha vlastitij *hawā* je srž najvećeg džihada. Kur'anskim terminima, ovaj džihad počinje kada duh počne ‘optuživati’, ‘kriviti’ ili ‘predbacivati’ duši, to je, individualni, empirijski omotač individualizirane svijesti unutar koje se nalazi duh, ili bit svijesti. Na ovoj tački samosvijesti, kada postoji mrvica objektivnosti postignuta intelektom, srcem ili duhom vis-à-vis ‘drugosti’ od ega, duša se tada može okarakterizirati kao *al-nafs al-lawwāma*, ‘samopriekorna duša’ (Sūrat al-Qiyāma, ‘Smak svijeta’, 75: 2).

Trebali bismo obratiti posebnu pozornost na kontekst u kojem se ova referenca samooptužujućoj duši otkriva:

Kunem se Danom kada Smak svijeta nastupi
i kunem se dušom koja sebe kori.
Zar čovjek misli da kosti njegove nećemo sakupiti?
Hoćemo, Mi možemo stvoriti jagodice prsta njegovih ponovo.
Ali, čovjek hoće dok je živ da griješi
pa pita: “Kada će Smak svijeta biti?”
Kad se pogled od straha ukoči
i Mjesec pomrači
i Sunce i Mjesec spoje –
tog dana čovjek će povikati: “Kuda da se bježi?”
Nikuda! Utočišta nema.
Toga dana biće Gospodaru tvome prepušten,
toga dana čovjek će o onome što je pripremio, a što propustio obaviješten biti,
sam čovjek će protiv sebe svjedočiti,
uzalud će mu biti što će opravdanja svoja iznositi.

(Sūrat al-Qiyāma, ‘Smak svijeta’, 75:1-15, prijevod r. Besima Korkuta)

Sam Bog se prvo zaklinje Kijametskim danom, a potom samoprijekornom dušom. Čini se da aluzija ili nagovještaj (*ishāra*) ovdje taj da samoprijekorna duša izvodi:

1. za svoju dušu...
2. dobrovoljno ...
3. ovdje i sada;

— ono što će biti učinjeno:

1. svim dušama...
2. nehotice...
3. na Kijametskom danu.

U tom svjetlu cijenimo, možda dublje, implikacije poslaničke izreke: ‘Povedite računa prije nego što budete polagali račun’ (*ḥāsibū qabla an tuḥāsabū*).

Upravo tim ‘polaganjem računa’, odnosno samovrednovanjem, savjesni vjernik nagovještava, na svakodnevnoj bazi, čiji će račun biti uzet od Gospoda na Sudnjem danu (*Mālik Yawm al-Dīn*), neprestano se boreći protiv svojih egoističnih ili demonskih poticaja ili vlastite duše. Prisjetimo se ovdje da za Rumija ne postoji bitno razlika između duše i Iblisa – to su dva naziva za istu stvar. Ova demonska tvar egoistične koagulacije spominje se u Kur’anu kao “zapovijedanje zla” (*ammāra bi’l-sū*’).

Ova oznaka dolazi od poslanika Jusufa, a.s. (Josipa), koji je izgovorio sljedeće riječi nakon što je oslobođen svih optužbi protiv njega: ‘Ja ne pravdam sebe. Ta duša je sklona zlu — osim one kojoj se Gospodar moj smiluje’ (Sūrat Yūsuf, 12:53). Opet, kako bi cijenili duhovni značaj i psihološku suptilnost ovog određenja, potrebno je duboko meditirati nad kontekstom cijele pripovijesti. Međutim, za našu trenutnu svrhu moramo promijeniti raspravu do konačne stanice povratka duše Bogu, tj. postaje na kojoj bitka između samoprijekorne duše i duše koja zlo zapovijeda je pobijedena,

milošću Božjom, tako da se ‘mirnoj duši’ (*al-nafs al-muṭma’inna*) može obratiti Bog:

A ti, o dušo smirena,

Vrati se Gospodar suvome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan,

pa uđi među robove Moje,

i uđi u džennet Moj!

(Sūrat al-Fajr, ‘Zora’, 89: 27–30; prijevod r. Besima Korkuta)

SPASAVANJE SVIJETA: PRIZIVANJE IMENA

Za kraj ovog eseja, ukratko ćemo se pozabaviti ključnom metodikom disciplina kako to preporučuju Kur’an i Poslanik (a. s.), tj. vjernim pridržavanjem kojim se može dobiti bitka za dušu, kroz milost Božiju. Riječ za ‘mir’ koja označava dušu u gore navedenom citatu je *muṭma’inna*, koji kombinira ideje vedrine i sigurnosti. Kad bi netko morao izabrati jednu jedinu riječ da prenese ove dvije ideje zajedno, vjerojatno bi to bilo ‘osiguranje’. Ova riječ je ukorijenjena u ideji biti ‘siguran’, stoga je izvjesnost tamo gdje se netko umiruje, u stanje mira, do te mjere da je objekt u koji smo ‘sigurni’ Istina. Savršena spokojnost znači biti apsolutno siguran u transcendentnu Istinu. Podsjećamo na tri stupnja izvjesnosti (*yaqīn*) u sufijskoj tradiciji, odnosno doktrini izvjesnosti (*ilm al-yaqīn*), u usporedbi sa slušanjem o postojanju požara; oko sigurnosti (*‘ayn al-yaqīn*), u usporedbi sa stvarnim viđenjem vatre; stvarnost izvjesnosti (*ḥaqq al-yaqīn*), u usporedbi sa spaljivanjem u vatri.

Kur’an nam govori da kroz sjećanje Allaha (*dhikr Allāh*, spominjanje/sjećanje/zazivanje Boga) da se srca prevode ‘u mir’. Postavlja se retoričko pitanje: ‘Zar kroz zikrullah srca se ne smiruju (*a-lā bi-dhikri’Llāh taṭ-ma’innu’l-qulūb*)?’ (Sūrat al-Ra’d, “Grom”, 13: 28). Ovdje treba obratiti pažnju na upornost s kojom Kur’an preporučuje prakticiranje zikra:

Kazuj Knjigu koja ti se objavljuje i obavljaj molitvu, molitva, zaista, odvrća od razvrata i od svega što je ružno; zikrullah je najveća poslušnost! (Sūrat al-‘Ankabūt, ‘Pauk’, 29:45)

- Hvali ime Gospodara svoga Svevišnjeg (Sūrat al-A'lā, 'Svevišnji', 87: 1)
- I spominji ime Gospodara svoga ujutro i predveče (76: 25)
- I ujutro i naveče Ga veličajte (33: 42)
- Molite se ponizno u sebi Gospodaru svome (7: 55)
- I spominji Gospodara svoga ujutro i naveče u sebi, ponizno i sa strahopoštovanjem i ne podižući jako glas, i ne budi nemaran (7: 205)
- U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene, za one koji i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju... (3: 190-191).
- Zato se samo Meni klanjaj i molitvu obavljaj – da bih ti uvijek na umu bio (20:14).

Netko bi se mogao zapitati: "Kakve veze ima ova praksa zazivanja s 'duhovnom ekologijom'?" Na ovo pitanje može se odgovoriti pozivanjem na dvije 'eshatološke' izjave Poslanika, a.s.:

- Čas neće doći sve dok ima nekoga na zemlji koji govori *Allah, Allah*.
- Ako je Čas pred vama, a u ruci imate mladicu, nastavite saditi drvo.

'Kozmičko' razgranavanje metodičkog zazivanja Imena Boga se aludira u ove dvije izjave. Učinak ove duhovne djelatnosti, koja je najveći mogući čin pobožnosti, prema Kur'anu, može biti fizički neizračunljiv, ali jest ipak metafizički inteligibilan. Postoji suptilan odnos između našeg ibadeta – čija je suština sjećanje – i samog održavanja kozmosa, s obzirom da je svrha stvaranja svijeta i pojedinaca obdarenih inteligencijom i slobodom, jeste obožavanje Boga: 'Džinove i ljude sam stvorio samo zato da Mi se klanjaju' (Sūrat al-Dhāriyāt, 'Oni koji pušu', 51:56). Ipak postoji unutarnja veza koja je fizički neopipljiva, ali unatoč tomu, metafizički neporeciva između našeg skromnog i iskrenog nastupa radi kojeg smo stvoreni, s jedne, te očuvanja, uzdržavanja i obogaćivanja same kreacije, s druge strane.

Ako vjerujemo Poslaniku (a. s.) na riječ, naše zazivanje (imajte na umu da je on rekao riječ Allāh ne jednom nego dvaput, kao da aludira na redovito, ponavljajuće zazivanje Imena, a ne samo jedan poziv Bogu u pomoć) posjeduje kozmološki kao i eshatološki značaj. Moglo bi se gotovo reći da je ljudsko zazivanje jedan od ključnih instrumenata pomoću kojih meleki (anđeli) obavljaju svoju funkciju 'uređivanja' ili 'upravljanja' (*tadbīr*) stvarima kozmosa (vidi gore, raspravu o kur'anskom ajetu (79: 1-5). To ne implicira da takvo kozmičko upravljanje je nekako 'uzrokovano' ljudskom molitvom, samo što ovo drugo je jedan ključni kanal kroz koji se neprestano obnavljanja kreacija od strane Boga (*tajdīd al-khalq*), u svakom trenutku, ostvaruju. Ljudsko zazivanje i božansko ponovno stvaranje idu ruku pod ruku, izvođenje prvog je posljedica milosti drugoga. Podsjetimo se s tim u vezi čudesne priče u Rumijevoj *Mesnevi* (Mathnawī), o zazivaču (*dhākir*) koji je, izbezumljen sotonskom sugestijom da njegov zaziv (*dhikr*) nije bio od koristi, Bog mu nikad nije odgovorio, a kojeg je poučavao al-Khiḍr da je ispod svakog njegovog zazivanja Imena bilo mnoštvo Božjih odgovora: 'Evo me!'. Tako nas uči Rumi da smo sposobni zazvati Boga samo zato što je On prvi pozvao nas, tj. da je biti u mogućnosti prizvati Ime već posljedica milosti Božije.

Na ovom mjestu trebamo primijetiti da kada govorimo o ovoj kozmičkoj funkciji ljudske molitve općenito i zazivanja Imena Božijeg, konkretno, nema razlike, metafizički govoreći, u kojem objavljenim jezikom se zaziva Ime Božje. Ako je jezik na kojem su molitve formulirane potječe iz božanskog otkrivenja (a ne ljudske inovacije), ove molitve, obredi, rituali, inkantacije (čini) i zazivi svi sudjeluju u toj kozmičkoj funkciji održavanja. U sadašnjem međuvjerskom kontekstu, moramo obratiti pozornost na činjenicu da, u terminima Kur'ana, 'Ime' Boga nije ograničeno na arapski jezik. U nastavku je vrlo jasan odlomak, koji je prvo otkriće u vezi s dopuštanjem pribjegavanja ratovanju u samoodbrani (Sūrat al-Ḥajj, 'Hodočašće', 21: 39–40):

Dopušta se onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini – a Allah je, doista, kadar da ih pomogne -,
 Onima koji su ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani, samo zato što su govorili: “Gospodar naš je Allah!” A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje *Allahovo ime*.

Oni koji su se potpuno posvetili Bogu, bez obzira na religioznu tradiciju, a duhovno ih je transformirala Božija milost, mogu se nazvati ‘Božijim prijateljima’ (*awliyā’ Allāh*). Ti ‘prijatelji’ ili ‘bogougodnici’ opisani su u jednom od najvažnijih svetih izjava (*ḥadīth qudsī*) u kojima Bog govori jezikom Poslanika u prvom licu. Prvo, Bog upozorava na odmazdu protiv onih koji se bore protiv bilo kojeg od Njegovih prijatelja, onda postoji opis Njegovog ‘roba’ koji Mu se sve više približava kroz obvezne pobožnosti praćene opisom radikalne preobrazbe koju će Njegovu milost podariti robu koji tako marljivo prakticira dobrovoljne molitve (*nawāfil*; neobvezne molitve koje se izvode prema nečijoj slobodnoj volji, pri čemu je glavno zazivanje), da Bog počinje da ga voli: ‘Kad ga zavolim, postajem sluh kojim on čuje, pogled kojim on vidi, ruka kojom on udara, noga kojom on hoda’.

Poslanik (a. s.) za određene osobe ukazuje vrlo mističnim izrazima (često se naziva Abdāl, ili ‘zamjenicima’: kad jedan umre, drugi uzima njegovo mjesto) čijom prisutnošću Bog odvraća katastrofe od svijeta, i kroz koje stvorenja primaju hranu i piće. Moguće je promatrati opis ‘prijatelja’ preobražen ljubavlju prema Bogu, kroz potpunu posvećenost kvintesenciji (suštini) molitve, kao jednako tako opis ključne kvalitete—*walāya*, ‘prijateljstva’, ‘bogougodništva’, itd—kao one koji definiraju ove Abdāl.

Za našu sadašnju raspravu trebamo se zapitati: “Što ova uzvišena metafizička, kozmološka i eshatološka načela moraju učiniti s nama, koliko smo daleko od ovih bogougodnika preko kojih Bog čini Svoju čudesnu milost?” Jedan odgovor koji je proizašao iz razmišljanje o drugoj gore citiranoj Poslanikovo (a. s.) izreci je da se nastavi sa sadnjom stabla, čak i ako se vidi

da se Sudnji Dan približava. Odavde možemo shvatiti da moramo nastaviti ostvarenje naše dobre namjere, čak i ako se čini da je kraj blizu. Učinak naše dobre namjere, odnosno djela koja se prosuđuju prema namjeri, može beskonačno nadilaziti naše najluđe snove. To nije bitna zemaljska veličina naših djela, nego nebeska gravitacija naših namjera – ova nebeska gravitacija iskrene namjere može se shvatiti kao neka vrsta nečujnog, ali razumljivog poziva Bogu, ili radije kao što je gore spomenuto, odgovor na Božji već postojeći poziv upućen nama (2:186):

‘Kada te Moji robovi za Mene pitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli. Zato neka oni pozivu Mome udovolje i neka vjeruju u Mene, da bi bili na na pravom putu’.

Bog nam je obećao da će On sam izliti za nas ‘čisto’ vino’ kao nagradu, ne za naše postupke, već za naš trud, što je dokaz o iskrenosti naših dobrih namjera: ‘Na njima će biti odijela od tanke zelene svile, i od teške svile, nakićeni narukvicama od srebra, i daće im Gospodar njihov da piju čisto piće. “To vam je nagrada”; vaš trud je dostojan blagodarnosti!’ (*kāna sa’yukum mashkūran*) (Sūrat al-Insān, “Čovjek”, 76: 21-22). Slika ovdje dočarana je stvarna ‘alkemijska’ transformacija - ‘vodstvo’ zemaljskog djelovanja pretočeno je u ‘zlatu’ nebeskog vina, ‘eliksir’ je onaj dobrih namjera popraćen iskrenim naporima.

Citirajmo ovdje još neke ajete iz Kur’ana koji naglašavaju apsolutni imperativ težnje za dobrotom s iskreno motiviranim naporom:

- Dan kada se čovjek bude sjećao onoga što je radio (Sūrat al-Nāzi‘āt, ‘Oni koji čupaju’, 79: 35)
- I da je čovjekovo samo ono što on sam uradi, i da će se trud njegov sigurno iskazati (Sūrat al-Najm, ‘Zvijezda’, 53: 39–40)
- Trudom svojim zadovoljna – u džennetu izvanrednome (Sūrat al-Ghāshiyā, ‘Teška nevolja’, 88: 9–10)
- A onaj koji želi onaj svijet i trudi se da ga zasluži, a vjernik je, trud će mu hvale vrijedan biti (*kāna sa’yuhum mashkūran*). (Sūrat al-Isrā’, ‘Noćno putovanje’, 17: 19)

- Čas oživljenja će sigurno doći – od svakoga ga tajim -, kad će svaki čovjek prema trudu svome nagrađen ili kažnjen biti. (Sūrat Ṭā-Hā, 20: 15)

To nas vraća vrijednosti naših napora koji unatoč tome što jesu naizgled beznačajni u svjetovnim okvirima, mogu donijeti rajске plodove i fermentirati nebesko vino. S obzirom da je nepobitno da svi dobronamjerni napor i će svakako biti nagrađeni od Boga u džennetu (raju), moguće je da će ovi napor i uroditi čak i ‘nebeskim’ plodovima na ovom svijetu. A kada se dotični ‘napor’ očituje kroz *dhikr*, ‘najveći’ (akbar) čin predanog obožavanja, nebeske reperkusije (ili reperkusije božanske milosti koja reagira na ljudski *dhikr*) su nesagledive. Ovo gledište proizlazi iz sljedećeg ajeta i komentara Martina Lingsa:

Zar ne vidiš kako Allah navodi primjer – lijepa riječ kao lijepo drvo: korijen mu je čvrsto u zemlji, a grane prema nebu; ono plod svoj daje u svako doba koje Gospodar njegov odredi -, a Allah ljudima navodi primjere da bi pouku primili (Sūrat Ibrāhīm, ‘Abraham’, 14: 24–25).

Dr Lings komentirao je kako slijedi:

Ovo se može protumačiti: zaziv, i iznad svega Uzvišeno Ime koje je najbolje od dobrih riječi, nije jedan izričaj koji se vodoravno širi prema van u ovom svijetu da bi bio izgubljen u zraku, već vertikalni kontinuitet reperkusija kroz sva stanja postojanja.

Lings je nastavio primjećujući da se ‘vertikalni kontinuitet reperkusije’ može promatrati kao uzlazni pandan silasku ‘plodova’ zaziva dok dolaze s Neba na zemlju trajno ‘u svako godišnje doba’, uz ‘dopuštenje’, a to je milost Božija.

Zaključujemo ovaj esej s nekoliko zapažanja o kapacitetu zazivne molitve, *dhikr Allāh*, da dovede do ‘novog stvaranja’, uzimajući kao našeg vodiča jednog od najvećih majstora sufijske gnoze, šejha šazilijskog reda (Shād-hilī), Ibn Aṭā’illāh al-Iskandarī-ja (umro 1309.) (35: 15-17):

“O vjernici, vi trebate Allaha (*al-fuqarā’ ilā’Llāh*), a Allah je nezavisan i hvale dostojan.

Ako hoće, ukloniće vas i nova stvorenja dovesti,
To Allahu nije teško (*wa mā dhālīka 'alā'LLāhi bi-'azīz*)

Postoji aluzija (*ishāra*) na čudo 'novog stvaranja' koje nije 'teško' za Boga, kao što se vidi u ovom odlomku iz *Kitāb al-ḥikam* od Ibn 'Aṭā'illāha. Implicirana rekreacija duše je čudo koje je Bog učinio kao rezultat ponižne, ustrajne prakse zazivanja Njegovog Imena. Ova poniznost, strpljenje, ustrajnost i povjerenje su dokaz 'siromaštva' (*faqr*) koje karakterizira dušu zazivača:

Nemojte odustati od zazivanja jer ne osjećate Prisutnost Boga u njemu. Jer, tvoja zaboravnost zazivanja Njega je gora od tvojeg zaborava u zazivanju Njega. Možda će te odvesti od zaziva sa zaboravom (*ghafla*) do onoga s budnošću (*yaqāza*), i od onog s budnošću do onog s Božjom Prisutnošću (*ḥudūr*), i od onog s Božjom Prisutnošću do onog u kojem sve osim Prizvanog (*al-Madḥkūr*) je odsutno. 'I to Bogu nije teško' (*wa mā dhālīka 'alā'LLāhi bi-'azīz*).

REFERENCE

- Abū Bakr Sirāj ad-Dīn. (1996). *The Book of Certainty: The Sufi Doctrine of Faith, Vision and Gnosis*. op. cit., pp. 1–22.
- Abū Bakr Sirāj ad-Dīn. (1992). *The Book of Certainty: The Sufi Doctrine of Faith, Vision and Gnosis*. Cambridge.
- Abu Zakaria Mohiuddin Yahya Ibn Sharaf al-Nawawi. (2012). *An Nawawi's Forty Hadith* (E. Ibrahim and D. J. Davies, Trans.). Damascus.
- Ananda Coomaraswamy. (1978). Who is "Satan" and Where is "Hell"?. In R. E. Lipsey (Ed.). *Coomaraswamy, Volume 2: Selected Papers: Metaphysics*. (pp. 23). New Jersey.
- Friedrich Nietzsche. (1974). *The Gay Science* (W. Kaufman, Trans.). Vintage. (Original work published in 1887).
- Frithjof Schuon. (2005). *Light on the Ancient Worlds*. Book Corner.
- Frithjof Schuon. (2015). *In the Face of the Absolute*. World Wisdom.
- Henry Corbin. (1989). *Spiritual Body and Celestial Earth: From Mazdean Iran to Shi'ite Iran* (N. Pearson, Trans.). London: Princeton University Press.
- Holler, C. (Ed.). (2000). *The Black Elk Reader*. Syracuse University Press.
- Ibn Hanbal, *Musnad*, no.1249
- Jalaluddin Rumi. (2016). *The Mathnawi of Jalaluddin Rumi: Book 1: In Persian with English Translation* (R. A. Nicholson, Trans.). Createspace Independent Publishing Platform.
- Kristin Sands. (2006). *Sufi Commentaries on the Qur'an in Classical Islam*. Routledge.

- Marco Pallis. (2010). Is There Room for Grace in Buddhism?. In *A Buddhist Spectrum* (pp. 52-71). London: World Wisdom.
- Martin Lings. (2006). *Symbol & Archetype: A Study of the Meaning of Existence*. Louisville: Fons Vitae.
- Martin Lings. (2008). *What is Sufism?*. Book Corner.
- Michel Chodkiewicz. (1993). *An Ocean Without Shore - Ibn Arabi, the Book and the Law* (D. Streight, Trans.). Albany: State University of New York Press.
- Muslim, *Sahih*, no.148.
- Patrick Laude. (2016). *Apocalypse des Religions: Pathologies et dévoilements de la conscience religieuse contemporaine*. Paris: Editions L'Harmattan.
- Reza Shah-Kazemi. (2018). *Seeing God Everywhere: Qur'anic Perspectives on the Sanctity of Virgin Nature* (pp. 55–56). Cambridge.
- Seyyed Hossein Nasr. (1991). *Man and Nature: The Spiritual Crisis of Modern Man*. London: HarperCollins.
- Seyyed Hossein Nasr. (1989). Man, Pontifical and Promethean. In *Knowledge and the Sacred* (pp. 160-188). New York: State University of New York Press.
- Seyyed Hossein Nasr. (1996). *Religion and the Order of Nature*. Oxford University Press.
- William Blake. (1996). *Favorite Works of William Blake: Three Full Color Books*. Ware: Dover Publications.

Suradnici

GESHE DORJI DAMDUL

Poštovani Geshe Dorji Damdul trenutno je direktor Tibet House-a, New Delhi, Kulturni centar Njegove Svetosti Dalaj Lama. Stekao je svoju Geshe Lharampa diplomu (ekvivalent doktoratu) 2002. od Drepung Loseling Samostanskog sveučilišta. Godine 2003. godine Ured Njegove Svetosti Dalaj Lama poslao ga je na Sveučilište Cambridge, Engleska za studije engleskog jezika. Imenovan je službenim prevoditeljem Njegove Svetosti Dalaj Lama od 2005. godine. Godinama služi kao prevoditelj Njegove Svetosti Dalaj Lama i istodobno sudjeluje u pisanim prijevodima mnogih tekstova s tibetanskog na engleski kao što je “Mulamadyamikakarika” Arye Nagarjune (Temeljna mudrost srednjeg puta), Acharya Shantideva-ova “Bodhicaryavatara” (poglavlje mudrosti). Imenovan je ravnateljem Tibetske kuće, Kulturni centar H.H. Dalaj Lama, New Delhi u ožujku 2011. godine. Dok mu je dodijeljena odgovornost uprave Tibet House-om, također drži redovita predavanja u Tibet Houseu i na mnogim drugim mjestima, uključujući sveučilišta i institute. Mnogo putuje po Indiji i u inozemstvu, na mjesta kao što su Mumbai, SAD, UK i Singapur kako bi predavao budističku filozofiju, psihologiju, logiku i praksu.

**CHATSUMARN KABILSINGH
(IME REĐENJA BHIKKUNHI DR. DHAMMANANDA)**

Časna Bhikkunhi dr. Dhammananda je opatica samostana Songdhammakalyani u Bangkoku, hramu budističkih časnih sestara. Poštovana Dhammananda dobila je B. A. diplomu filozofije sa Visve Bharati Sveučilišta, Indija, magisterij religije sa Sveučilišta McMaster, Kanada, i doktorirala je budizam na Sveučilištu Magadh, Indija. Bila je profesor filozofije na Sveučilištu Thammasat u Bangkoku 27 godina. Napisala je mnoge knjige o suvremenim pitanjima azijskog budizma, mnoge su objavljene prije njezina zaređenja i pod njezinim su rođenim imenom, dr. Chatsumarn Kabilsingh. Ona piše i govori o problemima za koje se općenito misli da konstituiraju “društveno angažirani budizam” poput budizma i prirode ili ekologije ili ekoloških pitanja, budizma i siromaštva, feminizma i budizma, prostitucije (u Tajlandu) i budizma i obrazovanja (laičkog i monaškog). Zagrižena je borkinja za zaštitu okoliša, napisala je *A Cry for the Forest: Buddhist Perception of Nature. A new perspective for conservation education / Percepcija prirode. Nova perspektiva za očuvanje obrazovanja* (Wildlife Fund Thailand, 1987.) kako bi se istaknula važnost zaštite okruženja.

OSMAN BAKAR

Datuk Dr Osman Bakar, doktorirao islamsku filozofiju na Temple Sveučilištu u Philadelphiji (SAD) doskoro je bio nositelj katedre Al-Ghazalijeve Epistemologija i civilizacijske studije i obnova na ISTAC-IIUM, a sada je rektor ovog sveučilišnog centra. On je također emeritus profesor filozofije znanosti na Sveučilištu Malaya. Ranije je bio istaknuti profesor i direktor Sultan Omar ‘Ali Saifuddien centra za islamske studije (SOAS-CIS), Universiti Brunei Darussalam. Profesor Osman jednako tako ranije je bio predstojnik malezijske katedre za islam Jugoistočna Azija u centru Prince Talal al-Waleed za muslimansko i kršćansko razumijevanje, Sveučilište Georgetown, Washington DC i zamjenik potpredsjednika rektora (akademski i znanstveni) na Sveučilištu Malaya. Profesor Osman je autor i urednik 41 knjige i brojnih članaka o raznim temama i aspektima islamske

misli i civilizacije, posebno islamske znanosti i filozofije u kojoj je on vodeći autoritet. Njegove najpoznatije knjige su *Klasifikacija znanja u islamu* (Classification of Knowledge in Islam, 1992) i *Tewhid i nauka* (Tawhid and Science, 1992). Njegove posljednje knjige nose naslov *Al-Farabi: život, djela i značaj* (Al-Farabi: Life, Works and Significance, 2018.) (novo drugo izdanje) i *Kolonijalizam na malajskom arhipelagu: civilizacijski susreti* (eds) (Colonialism in the Malay Archipelago: Civilizational Encounters, 2020). Njegovi su spisi prevedeni na brojne jezike, uključujući arapski, turski, perzijski, kineski, bosanski, urdu, bengalski i španjolski. Proglašen je među 500 najutjecajnijih muslimana u svijetu 2009. godine. Počasni naziv Dato je dobio 1994. godine od sultana od Pahanga i Datuk od strane kralja 2000. godine.

FATIMA AHMAD

Fatima je suosnivačica International Student of Islamic Psychology. Diplomirala je psihologiju i pedagogiju na Sveučilištu York. Nadalje je stekla magisterij iz pastoralnih studija, s koledža Emmanuel na Sveučilištu u Torontu. Fatima je zaposlena s punim radnim vremenom kao odgojiteljica, radila je u osnovnoj okružnoj školi u Torontu. Fatima je redovni edukator koji radi više od dva desetljeća u Torontu. Također je bila voditeljica emisije Antiislamofobija, radionice za druge edukatore za promicanje inicijativa jednakosti na lokalnoj razini i diljem pokrajine Ontario. Fatima je i registrirani psihoterapeut s College of Registered Psychotherapists (CRPO) u Ontariju, koji nudi duhovno integriranu psihoterapiju. Završila je i obuku u islamskoj psihoterapiji Khalil centra Sveučilišta Ibn Khaldun, TIIP Tradicionalno integrirana islamska psihoterapija (razina 1). Kao suosnivač ISIP međunarodnih studenata islamske psihologije ona igra važnu ulogu u provođenju inicijativa za pomoć u normalizaciji polja islamske psihologije i globalnog širenja znanja. Fatima je studirala i islamske nauke u zemlji i inozemstvu i ima licencu (idžazu) za podučavanje učenja Kur'ana. Ona podučava muslimanske žene i djecu u širem području Toronta više od desetljeća.

SEYED JAMALUDDIN MIRI

Kao direktor i suosnivač ISIP - International Students of Islamic psihologije, Seyed Jamaluddin odigrao je stratešku ulogu u širenju i normaliziranju polja islamske psihologije na globalnoj razini. Kao savjetnik on radi i lokalno i globalno, koristeći svoju obuku i u zapadnjačkoj i islamskoj psihologiji. Osim što je savjetnik, on je i nasheed umjetnik, razvija pjesme i skladbe koje kombiniraju islamske nadahnute tekstove, s rapom i tradicionalnim bliskoistočnim/sjevernoafričkim ritmovima. Ispod možete vidjeti neke od njegovih drugih uloga iz životopisa: direktor/suosnivač ISIP - Međunarodni studenti islamske psihologije, suosnivač Instituta Al-Bal-khi islamskih psiholoških studija i istraživanja, suosnivač Shifaa instituta Skandinavija, suosnivač Futuwaa Academy of Sacred Manhood, suosnivač Nasheed Academy of Islamic Arts, ovlaštenu savjetnik (Švedska), studirao socijalnu psihologiju te industrijsku i organizacijsku psihologiju na Sveučilištu Lunds (Švedska), postdiplomska diploma iz islamske psihologije - Cambridge Muslim College (Velika Britanija), obučen u tradicionalnom islamu Integrirana psihoterapija (TIIP) razina 1 i 2 - Khalil centar/Ibn Haldun Sveučilište (SAD/Turska), gostujući predavač islamske psihologije - Međunarodno otvoreno sveučilište (IOU), urednik komisije - Beacon Books (UK). Trenutno na magistarskom studiju kliničke psihologije na Sveučilištu Lunds (Švedska). Predavač je i edukator islamske psihologije, dekolonijalne psihologije, alternativne pedagogije, temeljnog organiziranja, interkulturalnosti, strateške komunikacije, futuwaa, nasheed/poezija, tarbiyaa, sakralne umjetnosti itd. Ima prethodnog iskustva u radu s dramskom pedagogijom, kazalištem, kultura/umjetnost i mediji (voditelj/novinar).

GESHE TASHI TSERING

Časni opat Geshe Tashi Tsering imenovan je 91. opatom Sera Samostana Mey od strane Njegove Svetosti Dalaj Lame 2018. Prije toga bio je stalni učitelj u Jamyang Buddhist Center u Londonu 24 godine. Studirao je na monaškom sveučilištu Sera Mey u Indiji i diplomirao na Lharampa Geshe

studiju, ekvivalent doktoratu 1990. Potom je upisao Higher Tantric College još jednu godinu studija. Geshe Tashijeva karijera predavača je započela u Seri, a zatim je uslijedio samostan Kopan, Nepal, Gandhi Foundation College u Nagpuru, Indija, a zatim u Europi, isprva u Nalandi, samostan u Francuskoj, prije preseljenja u UK, gdje je bio stalni učitelj u Jamyang budističkom centru u Londonu od 1994. do 2018. Godine 2017., magistrirao je socijalnu antropologiju na Orijentalnoj školi i afričke studije (SOAS), London. Razvio je i predavao temelje budističke misli, dvogodišnji dopisni i kampus tečaj na osnovi tibetanskog budizma na engleskom. Geshe Tashi je u lipnju 2019. dodijeljena medalja Britanskog Carstva na popisu kraljičinih rođendanskih počasti za njegovo služenje budizmu u Velikoj Britaniji.

NOR FARIDAH ABDUL MANAF

Profesorica Nor Faridah Abdul Manaf je bivša zamjenica rektora Internacionalizacije i globalne mreže na Međunarodnom islamskom sveučilištu Malezija (IIUM). Predavala je englesku književnost na Internacionalnom islamskom sveučilištu u Maleziji (IIUM) 32 godine do umirovljenja u siječnju 2023. Puno je objavljivana u oblastima engleske književnosti, islama i ima objavljene članke o okolišu u lokalnim novinama. Prof. Faridah također je potpredsjednica a IMAN-a (NVO muslimanskih žena profesionalaca). Profesorica Faridah je također aktivna u međuvjerskim i međukulturalnim odnosima i sudjeluje u organizaciji konferencija u ovom području. Također je organizirala i suorganizirala događaje vezane uz okoliš i na IIUM-u gdje predaje (Svjetski dan zaštite okoliša, Riječni projekt, Sat za planet Zemlju, itd.) i u Koti Damansara gdje živi. Profesorica Faridah je Fulbrightov stipendist na Sveučilištu Cornell, New York 2007. i Mevlana gostujući znanstvenik na Sveučilištu Selcuk u Konyi, Turska 2018. Također je objavljivana bilingvalna kreativna spisateljica koja je osvojila neke nagrade za pisanje u Maleziji. Njezina knjige poezije, *The Art of Naming: A Muslim Woman's Journey / Umjetnost imenovanja: putovanje muslimanke* i *Putopisna poezija / Travel Poetry* je objavljena 2006., odnosno 2019.

godine. Njezin prvi povijesni roman o *Wanita Rawa Terakbir* objavljen je 2022. godine.

WAN OMAR FADHLI

Wan Omar Fadhli je islamski ekonomist i istraživač u islamskim studijama s Međunarodnog islamskog sveučilišta Malezija (IIUM). Diplomirao i magistrirao na IIUM-u, objavio je mnoge radove iz islamske književnosti, posebno u novinama, akademskim publikacijama i časopisima. Njegova stalna suradnja, kao i to da je student nekih od dobro poznatih islamskih mislioca poput prof. Datuk dr. Osman Bakar, prof. Mohamed Aslam Haneef, profesor emeritus Dato' Paduka dr. Mahmood Zuhdi Haji Abd Majid, prof. emeritus Tan Sri prof. dr. Mohd Kamal Hasan i prof. dr. Mabbid ali Muhammad al-Jarhi, dalo mu je kompetencije da radi unakrsne studije između islamske religije i drugih suvremenih pitanja u naporima da se proizvedu vrijedni uvidi za čitatelje. Također, veća mu je prednost da piše o takvim povezanim pitanjima između isprepletenosti modernog i islamskog znanja. Zagovornik je misije islamizacije znanja (IoK) u IIUM-u, koja nudi isprepletenost modernog i islamskog znanja. Također je bivši nositelj mnogih stipendija uključujući JPA, MARA i IIIT (International Institute of Islamic Thought), kao i dva puta dobitnik nagrade Sejahtera sa IIUM-a. U slobodno vrijeme također je aktivan pisac na društvenim mrežama i platformama poput Facebooka i LinkedIn-a kako bi podijelio svoja stajališta, uz nastojanje da se zajednice prosvijetle islamskim perspektivama suvremenih pitanja obrazovanja, okoliša, politike i gospodarstva. Također, ima veliko prethodno iskustvo u radu s mnogim korporativnim subjektima uključujući javnu banku, Kapital News i UNDP Malaysia koji sada čine njegove snažne vještine u akademskoj zajednici. Wan Omar Fadhli sada nastavlja svoju strast kao doktorand ekonomije koja pokriva i moderno i tradicionalno (*thurath*) poznavanje ekonomije na Međunarodnom islamskom sveučilištu u Maleziji (IIUM).

DAVID LOY

Dr David Loy je profesor budističke i komparativne filozofije. Njegov BA je s Carleton Collegea, Minnesota, SAD, a studirao je analitičku filozofiju na King's Collegeu Sveučilišta u Londonu, UK. Njegova magistarska diploma je sa Sveučilišta Hawai'i u Honoluluu, a doktorirao je na National Sveučilištu u Singapuru. David, plodan pisac i globalni proponent budizma je autor mnogih knjiga, uključujući *Ecodharma: budistička učenja za ekološke krize / Ecodharma: Buddhist Teachings for the Ecological Crisis* (Wisdom Publications, 2019), jedan je od utemeljivača novog centra Rocky Mountain Ecodharma Retreat, u blizini Bouldera, Colorado. David je posebno zainteresiran za socijalna i ekološka pitanja. Nedavno održani serijal predavanja je "Iscjeljujuća ekologija: Budistička perspektiva o eko-krizi" "Healing Ecology: A Buddhist Perspective on the Eco-crisis", u kojemu tvrdi da postoji važna paralela između onog što budizam kaže o našoj osobnoj nevolji te našem kolektivnom današnjem položaju u odnosu na ostatak biosfere.

MUHAMMAD FAISAL BIN ABDUL AZIZ

Gospodin Muhammad Faisal je predsjednik Muslimanskog omladinskog pokreta Malezije (ABIM). Studirao je pravo (LLB) i šerijat na Internationalnom islamskom Sveučilištu Malezija (IIUM) od 2006.-2011. Kasnije je magistrirao pravo (LLM) na Sveučilištu Mara Technology. Među njegovim strastima kao predsjednika ABIM-a je stalna suradnja s međuvjerskim organizacijama, zagovaranje reformske agende i ciljeva održivog razvoja. On je koordinator za projekt Bangsa Malaysia i Malaysian Interfaith Climate Change Network (MICCN). Također je autor knjige „Islam i Budućnost reformističke misli” (“Islam and the Future of Reformist Thought”) i “Kozmopolitski islam i kovanje Bangsa Malezija” (“Cosmopolitan Islam & The Forging of Bangsa Malaysia”).

REZA SHAH-KAZEMI

Reza Shah-Kazemi je autor i predavač u poljima komparativistike religija, islamske duhovnosti i proučavanje Kur'ana. Među njegovim djelima su „Putevi do transcendencije prema Šankari, Ibn Arabiju i Meisteru Eckhartu” (Paths to Transcendence according to Shankara, Ibn Arabi and Meister Eckhart, Bloomington, 2006.) i nagrađivana “Pravda i Sjećanje: predstavljanje duhovnosti Imama Alija” (Justice and Remembrance: Introducing the Spirituality of Imam Ali, London/New York, 2006). Trenutno je viši znanstveni suradnik na Institutu Ismailitskih studija, London. Autor je knjige “Zajednički temelj između islama i budizma” (Common Ground Between Islam and Buddhism), koja je objavljena 2010. godine, a za koju je predgovor knjige napisala Njegova Svetost Dalaj Lama.

POGOVOR PREVODITELJA

Islamski eko dijalog i pitanje interkulturalnih i transkulturalnih razmjena

Od pojave Seyyed Hussein Nasrovih¹ studija, koji je među prvima u svijetu progovorio o krizi prirodne čovjekove okoline 1960-ih godina, skrenuvši nam pozornost na potrebu zaštite i očuvanja prirode sukladno kur'anskoj ekologiji, tj. revitalizaciji teologije i filozofije prirode koja bi postavila limite na aplikaciju znanosti i tehnologije, odnosno uspostavu harmonije između čovjeka i prirode, ovakovrsni su stavovi napose iskazani u njegovom maestralnom djelu *The Encounter of Man and Nature: The Spiritual Crisis of Modern Man*,² koje je jednako tako prevedeno kod nas kao *Susret čovjeka i prirode – dubovna kriza modernog čovjeka*.³

-
- 1 Seyyed Hossein Nasr, profesor na George Washing University u Washingtonu D.C., vidjeti / <https://religion.columbian.gwu.edu/seyyed-nasr> & <https://gwu.academia.edu/SeyyedHosseinNasr>.
 - 2 Seyyed Hossein Nasr (1968). *The Encounter of Man and Nature. The Spiritual Crisis of Modern Man*, London: George Allen and Unwin str. 152. Online izdanje: Cambridge University Press: 24. oktobar 2008.
 - 3 Seyyed Hossein Nasr, *Susret čovjeka i prirode – dubovna kriza modernog čovjeka*, preveo Enes Karić, Sarajevo: El-Kalem, 2017. (treće izdanje), strana 267. Nasr ovo pitanje tretira kroz sedam poglavlja ovog djela, koja nose slijedeće naslove: 1. Problem; 2. Intelektualni i povijesni uzroci krize susreta modernog čovjeka i prirode; 3. Neki metafizički principi koji se tiču prirode; 4. Neke primjene na savremeno stanje; 5. Islam i kriza životne sredine; 6. Islam i problem moderne znanosti; 7. U potrazi za vječnom mudrošću.

Sada već preko 50 godina prinosa S. H. Nasra moramo pridodati i trajne doprinose njegovog, prvo Ph. D. kandidata, a potom i višedecenijskog prijatelja, profesora Osmana Bakara, ponovo izabranog rektora najstarijeg malezijskog sveučilišnog centra, University of Malaya, danas IIUM,⁴ budući da su obojica suglasni oko toga da bi se bilo u miru sa Zemljom, mora se biti u miru sa Nebesima.

Danas je od odsudne važnosti stvaranje dubljeg interdisciplinarnog razumijevanja ovih interakcija čovjeka sa prirodom u razviđanju duhovne krize modernog čovjeka i u tom smislu je neizmjerljivo važna za suvremeni islamski diskurs o islamskom eko dijalogu tek izašli editorijal Osmana Bakara i Azizan Baharuddin, *Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability / Islamsko-budistički eko dijalog (IBED). Primjena religije i znanosti na ekologiju i održivost.*⁵

Ovo je ujedno inicijativa i globalni poziv na akciju i ohrabrenje za više interkulturalni i transkulturalni dijalog o svjetskoj globalnoj ekološkoj krizi koja traje više od pola stoljeća i koja se produbljuje usprkos svim naporima i poduzimanjima. Ova knjiga ukazuje i nagovještava budućnost viševjerskih multikulturalnih, interkulturalnih i transkulturalnih pristupa

4 Prof. Emeritus Datuk Dr. Osman Bakar je od 23. Septembra 2024. godine novi sedmi rektor Internacionalnog islamskog univerziteta Malezije (IIUM). Vidjeti web-stranicu profesora Osmana Bakara - a voyage into the realm of the intellect: <https://profosmanbakar.org/about/>, Od njegovih radova o islamskoj ekologiji posebice bismo prispremili sljedeće:

Osman Bakar. 2023. "Introduction Speech" (pp. 1-5) & "Quranic Ecology: Key Ideas" (pp. 25-38). In: Osman Bakar and Azizan Baharuddin (Eds.), *Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability* (Kuala Lumpur: Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM), Vajrayana Buddhist Council of Malaysia (VBCM), Tibetan Buddhist Culture Centre of Malaysia (TBCC), Centre for Civilisational Dialogue (UMCCD). ISBN: 978-983-3070-57-2.

5 Osman Bakar and Azizan Baharuddin (2023) (Eds). *Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability* (Kuala Lumpur: Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM), Vajrayana Buddhist Council of Malaysia (VBCM), Tibetan Buddhist Culture Centre of Malaysia (TBCC), Centre for Civilisational Dialogue (UMCCD). ISBN: 978-983-3070-57-2.

obnovi ekološkog zdravlja plave planete Zemlje, ujedno nudeći trenutne inicijative i ciljeve održivog razvoja i dijeleći islamske i budističke doprinose svijetu, tj. duhovnu ekologiju vs. kozmičkog svetogrđa generiranog neobuzdanim i hiperintenziviranim konzumerizmom, tj. našim nepromišljenijim i suicidalnim smjerom pred globalnim raspadom uvjetovanim djelovanjem sebičnih egomanijaka i egomanijakalne svijesti u vrijeme kada se čovječanstvo ponovo okreće robovanju 'zlatnom teletu', tj. krupnom kapitalu internacionalnih korporacija.

Nažalost, knjiga ustvrđuje da je moderno obrazovanje dizajnirano tako da razvija mozak, ali ne i srce. Otuda, nužnost uvođenja programa za razvoj srca kao legitimnog dijela obrazovnog sustava gdje pod ovim ukazujem na temeljni uvjet namjesništva kao ekološke uloge, odnosno ekološke funkcije božanski providonosno određene čovjeku kao namjesniku/halifi Božijem na ovom plavom Planetu. U ovom smislu u Bosni i Hercegovini, usprkos svemu, ne pratimo trendove i ne nudimo programe izgradnje ovakovrsnih interkulturalnih i transkulturalnih kompetencija naših studenata i ne činimo ih pripravnim da se uhvate u koštac sa krizom svjetskih razmjera na sva tri ciklusa bolonjskog studija. Srazložno tomu, prijevod ove knjige je smjerni nastavak ljetos izašle knjige *The Bosnian and Herzegovinian Contribution to Transcultural Philosophy / Bosansko-hercegovački doprinos transkulturalnoj filozofiji*.⁶

O ovom poboravljenom principu odgovornosti je svojedobno u zapadnjačkoj tradiciji tako nadahnuto pisao Hans Jonas (1903.-1993.),⁷ gdje se radi o etičkoj koncepciji suvremenog njemačko-američkog filozofa židovskog porijekla i to na način jedne ekstremne kritičke analize moderne znanosti i njezine tehnologije uz imperativ odgovornosti u suočenju s transformativnom snagom tehnoloških procesa, a ovaj pokušaj jedne etike

6 Kahteran, Nevad (2024.). *The Bosnian and Herzegovinian Contribution to Transcultural Philosophy*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing (CSP), strana 201.

7 Jonas, Hans (1990.). *Princip odgovornost: pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju*, preveo Slobodan Novakov, Sarajevo: Veselin Masleša, 375 strana.

za tehnološku civilizaciju koja se srazložno tomu naziva i etikom odgovornosti i briganjem, skrbi ne samo za našu vlastitu dobrobit, već i generacije koje će doći iza nas.

Uz ovu knjigu, sjajna nadopuna ovoj briljantnoj analizi iz budističkog konteksta jesta Dalaj Lamina (Bstan-'dzin-rgya-mtsho, Dalai Lama XIV, 1935-) knjiga pod naslovom: *Etika za novi milenijum*,⁸ a u kojoj predočava moralni sustav univerzalne etike i ljudske sreće, utemeljene na univerzalnim principima koji su minimum standarda za sva vjerovanja, religiozna i sekularna, te probuđenje za novi unutarnji život u sve više međusobno povezanom i isprepletenom svijetu, a kako bi kreiralo novo globalno razumijevanje i novu globalnu etiku, a o čemu sam osobno imao prigodu slušati izravno na predavanju od njega prilikom posjete Zagrebu i Splitu u ljeto 2001. godine, a na službeni poziv Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu na kojemu sam tada bio gostujući profesor.⁹

Jednako tako, o razmjerama ove galopirajuće krize imali smo priliku svjedočiti prilikom dovođenja profesora Grahama Parksa na filozofski spimpozij koji sam suorganizirao sa kolegom Hrvojem Jurićem (29. dani Frane Petrića, Cres, 26. rujna – 2. listopada 2021. godine).¹⁰ Graham Parkes¹¹ je filozof-komparativista i jedan od patrijarha komparativne filozofije sa Sveučilišta-Hawai'i-Mānoa u Honolulu, USA, kasnije predavao u Irskoj, a u vrijeme dovođenja gostujući profesor na Univerzitetu u Beču. Njegova studija *How to Think about the Climate Crisis: A Philosophical Guide to*

8 Tenzin Gyatso, Dalai Lama (2001.). *Ethics for the new millennium*. New York: Riverhead Books; originalno izdanje (1999.). *Ancient Wisdom, Modern World: Ethics for the New Millennium* by Tenzin Gyatso, the Fourteenth Dalai Lama. Little, Brown and Company, United Kingdom.

9 Vidjeti: <https://ika.hkm.hr/novosti/dalaj-lama-u-hrvatskoj/>.

10 Vidjeti: <https://www.hrfd.hr/29-dani-frane-petrica-29th-days-of-frane-petric/>; kao i web-stranicu: <https://www.visitcres.hr/otok-cres/manifestacije-cres/cres-novost.aspx?apid=82>.

11 Vidjeti: <https://www.grahamparkes.net/>. Profesor Graham Parkes već četrdeset pet godina predaje filozofiju okoliša te azijsku i komparativnu misao, počevši na UC Santa Cruz, a kasnije na sveučilištima u Kini, Japanu i Europi.

*Saner Ways of Living / Kako razmišljati o klimatskoj krizi: filozofski vodič za zdravije načine življenja*¹² je minuciozna analiza negativnog utjecaja današnjeg čovjeka na prirodnu čovjekovu okolicu i devastirajuće učinke na prirodu napose u pogledu promjene klime i globalnog zatopljenja kao jednog od najvećih izazova s kojim se ljudski rod susreće danas.

Njegova knjiga predstavlja pasioniranu argumentaciju u svezi s klimatskim promjenama i seže ponad političkog, filozofskog i moralnog eurocentrizma koji uvelike karakterizira najveći broj rasprava u svezi s krizom prirodne čovjekove okolice i klimatskim promjenama, te potiče na izgradnju kulture koja uključuje ekološki način razmišljanja i kompetencije u ovoj oblasti u obrazovnim sustavima. Ovomu osobno pridodajem duhovnu ekologiju i uključenje i ostajanje na filozofsko-teološkim intersekcijama u radikalnoj transformaciji i destrukciji ekosustava našeg svijeta danas. Ovo napose nakon diskrepancija u pogledu postizanja ekonomije niskog ili nula procenata emisije ugljika nakon Pariškog sporazuma iz 2016. godine u našoj vlastitoj samodestrukciji kroz promjenu klime i uništenje prirodnog okoliša. Knjiga jednako tako ukazuje na druge, zdravije načine življenja umjesto slijedećeg dosadašnjeg suicidalnog kursa.

Nakon katastrofalnih poplava u Bosni i Hercegovini koje su se desile maja 2014. godine i to nakon padavina koje su prevazišle rekord zadnjih 120 godina, od kako se vrše mjerenja (tada je palo u nekim područjima Bosne i Hercegovine oko 150 l/m²), te su izlile rijeke Bosna, Drina, Sana, Sava, Vrbas, Krivaja i druge i poplavile brojna mjesta. Samo u razdoblju od 48 sati (13-14. maja 2014. godine) palo je u nekim područjima Bosne i Hercegovine rečenih 150 litara po kvadratnom metru. Ekstratropska ciklona je izlila količinu kiše koja je uobičajena za više od tri mjeseca, na Srbiju, Hrvatsku, i Bosnu i Hercegovinu. Nažalost, nismo ni tada, niti sada naučili lekciju o štetnom utjecaju intervencionizma čovjeka u prirodni okoliš.

I onda iznova, obilne padavine tokom noći s četvrtka na petak, u noći s 3. na 4. oktobar 2024. godine, prouzrokovale su strašne poplave u Bosni

12 (2020) London & New York, Bloomsbury Academic, 288 strana.

i Hercegovini. Najteže pogođena područja su bila Jablanica, Konjic, Kiseljak, Fojnica i Vareš. Zbog velikih bujica i odrona ugroženo je tada mnogobrojno stanovništvo, uz informacije da je bio veliki broj poginulih, povrijeđenih i nestalih osoba. Olujno nevrijeme praćeno kišom na području Mostara, Konjica i Jablanice prouzrokovalo je aktivaciju velikog broja klizišta, odrona na ceste i poplavljenog područja zbog izlijevanja velike količine vode iz rijeka i jezera, a najteže je bilo u Donjoj Jablanici od čega nam je još uvijek zima oko srca. Broj mrtvih u katastrofi koja je pogodila Bosnu i Hercegovinu je, prema nezvaničnim informacijama, ukupno 27, a 19 žrtava katastrofalnih poplava i klizišta samo u Donjoj Jablanici.

Dakle, nakon 10 godina BiH je opet potopljena: pitanje je jesmo li išta naučili iz 2014. godine? Ukupna šteta od poplave koja je u maju 2014. godine zahvatila BiH procjenjuje se na više od dvije milijarde KM. 21 osoba je tada smrtno stradala, a dvije se vode kao nestale. Oko milion i po stanovnika je pretrpjelo štetu ili je privremeno evakuirano. Među najteže pogođenim sredinama su naseljena mjesta u dolini Bosne – Žepče, Zavidovići, Maglaj i Doboj gdje su, uz poplave, velike štete nanijela klizišta koja su naknadno uslijedila. Štete su se, uz podršku domaćih vlasti i stranih partnera i donatora, godinama iza sanirale.

Međutim, dok se još uvijek zbrajaju štete ovogodišnjih, a nakon sramotnog dvomjesečnog prekida željezničke komunikacije u Donjoj Jablanici i pruge koja ostala visjeti tamo ravno dva mjeseca i još uvijek ne znamo kada će iznova profunkcionirati, kao grom iz vedra neba nas je pogodila najava novih mogućih apokaliptičkih slika unutar samog glavnog grada BiH, Sarajeva, tačnije Starog Grada i opasnosti klizišta koji prijete sa padina Trebevića. Brojna pitanjima nam se roje po glavi: Jesu li spriječeni nelegalna eksploatacija šljunka i pijeska iz riječnih korita, kao i kamenoloma? Da li je neko odgovarao zbog gradnje saobraćajnica bez adekvatne zaštite? Je li zabranjena gradnja kuća i višekatnica na mjestima za koje se zna da su podložna klizištima? Da li ima kontrole kod sječe šuma i bacanja granja u

rijeke i potoke? I tako dalje i tomu slična na koja vlast ne umije ponuditi valjane i transparentne odgovore.

Nažalost, postali smo robovi profita i želje za brzim bogaćenjem kroz unakazivanje krajolika majke Prirode i to sada dolazi na naplatu kao nacionalna sramota, a privredi prijete milijarde gubitaka. Samo usporedbe radi sa Fukushima-Daiichi (福島第一原子力発電所) nuklearke i katastrofe cunamija koji je pogodio Japan u martu 2011. godine, nestali kilometri puteva i željeznica su vraćeni za samo pet dana – sic! Hoćemo li samo brojati izgubljene živote i zbrajati milionske štete nakon novih poplava i klizišta, ili ćemo pak poduzeti nešto dok još uvijek ima vremena da se uhvatimo u koštac sa katastrofama u najavi dok su iznad lokaliteta “Curine njive-igralište” (dio Općine Istočni Stari Grad Sarajevo), lokalitet “Knjeginjac”, kao i Bistrički potok – Općina Stari Grad (Boguševac) te brojni drugi i dalje prisutne duboke pukotine?

Ključno pitanje nije samo kakvo je stanje na terenu, već kakvo je stanje u našim glavama i da li smo osposobili mlade generacije da zadobiju prijeko potrebite kompetencije za ekološku ulogu, kao i uključivanje ekološkog načina razmišljanja. Srazložno naprijed iznesenom, stavljamo ovaj prijevod ovog skrajnje inspirativnog djela, koje je nastalo kao plod online konferencije kao eko inicijativu u online formatu i to besplatno, jer nam je bitna diseminacija ideja i ekološko osvještavanje naših studenata, kao i promjena mentalnog sklopa i globalni poziv na akciju.

I na kraju no ne manje vrijedno, cilj nam je da se čitavo jato mladih istraživača na Filozofskom fakultetu UNSA osposobi u okolišnim i ekološkim studijama bez sektašenja u pogledu raznolikih prinosa, bilo istočnjačkih ili zapadnjačkih, ili pak onih filozofsko-teoloških, a sve na tragu izgradnje jedne nove etike odgovornosti koja će morati uključivati i interes generacija koje će tek doći i kojima moramo ostaviti u amanet/polog čist okoliš, čiste rijeke, planine, jezera i more. Ovaj Sanjanin unaprijed i s radošću pogleda na taj dan kada budemo imali prve doktorante upravo s ovakovrsnim interkulturalnim i transkulturalnim kompetencijama i koji će u

Bosni i Hercegovini razviti nove pristupe obnovi planete Zemlje s najvišim standardima, kao i trenutno postojeće inicijative i ciljeve održivog razvoja, a toga nema bez uključenja enviromentalnih (okolišnih) studija kao dijela modernog obrazovnog sustava na sva tri ciklusa bolonjskog studija.

Mojmilo, 25. 12. 2024. godine po Miladu
24. džumade-l-uhra 1446. hidžretske

TRANSLATOR'S AFTERWORD

Islamic Eco Dialogue and the Issue of Intercultural and Transcultural Exchanges

Since the appearance of Seyyed Hussein Nasr's studies,¹ who was among the first in the world to speak about the crisis of the natural human environment in the 1960s, drawing our attention to the need to protect and preserve nature in accordance with the Qur'anic ecology, i.e. revitalization of theology and philosophy of nature, which would set limits on the application of science and technology, i.e. the establishment of harmony between man and nature, such attitudes are especially expressed in his masterful work *The Encounter of Man and Nature: The Spiritual Crisis of Modern Man*,² which is also translated in our country as *Susret čovjeka i prirode – duhovna kriza modernog čovjeka*.³

1 Seyyed Hossein Nasr, professor at George Washington University in Washington D. C., see: <https://religion.columbian.gwu.edu/seyyed-nasr> & <https://gwu.academia.edu/SeyyedHosseinNasr>.

2 Seyyed Hossein Nasr (1968). *The Encounter of Man and Nature. The Spiritual Crisis of Modern Man*, London: George Allen and Unwin pp. 152. Online Edition: Cambridge University Press: October 24, 2008.

3 Seyyed Hossein Nasr, *Susret čovjeka i prirode – duhovna kriza modernog čovjeka / Encounter of Man and Nature – The Spiritual Crisis of Modern Man*, translated by Enes Karić, Sarajevo: El-Kalem, 2017 (third edition), pp. 267. Nasr treats this question through seven chapters of this work, which bear the following titles: 1. The problem; 2. Intellectual and historical causes of the crisis of the encounter between modern man and nature; 3. Some metaphysical principles concerning nature; 4. Some applications to the modern state; 5. Islam and the Environmental Crisis; 6. Islam and the problem of modern science; 7. In search of eternal wisdom.

Now over 50 years of S. H. Nasr's contributions, we must add the lasting contributions of his, first Ph.D. candidate, and then his decades-long friend, Professor Osman Bakar, re-elected rector of Malaysia's oldest university center, the University of Malaya, today IIUM,⁴ since they both agree that in order to be at peace with the Earth, one must be at peace with the Heavens.

Today, it is of crucial importance to create a deeper interdisciplinary understanding of these interactions between man and nature in discerning the spiritual crisis of modern man, and in this sense, the recently published editorial by Osman Bakar and Azizan Baharuddin, *Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability*, is immensely important for the contemporary Islamic discourse on Islamic eco-dialogue. Application of religion and science to ecology and sustainability.⁵

This is both an initiative and a global call to action and encouragement for a more intercultural and transcultural dialogue on the global ecological crisis that has lasted for more than half a century and is deepening despite all efforts and undertakings. This book points to and foreshadows the future of multi-faith multicultural, intercultural and transcultural

4 Prof. Emeritus Datuk Dr. Osman Bakar is from 23. In September 2024, the new seventh rector of the International Islamic University of Malaysia (IIUM). See the website of Prof. Osman Bakar - a voyage into the realm of the intellect: <https://profosmanbakar.org/about/>, and from his works on Islamic ecology, we would especially mention the following:

Osman Bakar. 2023. "Introduction Speech" (pp. 1-5) & "Quranic Ecology: Key Ideas" (pp. 25-38). In: Osman Bakar and Azizan Baharuddin (eds.), *Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability* (Kuala Lumpur: Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM), Vajrayana Buddhist Council of Malaysia (VBCM), Tibetan Buddhist Culture Centre of Malaysia (TBCC), Centre for Civilisational Dialogue (UMCCD). ISBN: 978-983-3070-57-2.

5 Osman Bakar and Azizan Baharuddin (2023) (Eds). *Islam-Buddhism Eco Dialogue (IBED): Application of Religion and Science to Ecology and Sustainability* (Kuala Lumpur: Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM), Vajrayana Buddhist Council of Malaysia (VBCM), Tibetan Buddhist Culture Centre of Malaysia (TBCC), Centre for Civilisational Dialogue (UMCCD). ISBN: 978-983-3070-57-2.

approaches to restoring the ecological health of the blue planet Earth, while also offering current initiatives and sustainable development goals and sharing Islamic and Buddhist contributions to the world, i.e. spiritual ecology vs. cosmic sacrilege generated by unrestrained and hyper-intensified consumerism, i.e. our reckless and suicidal direction in the face of global disintegration, conditioned by the actions of selfish egomaniacs and egomaniacal consciousness at a time when humanity is once again turning to slavery to the 'golden calf', i.e. capital of multinational corporations.

Unfortunately, the book establishes that modern education is designed to develop the brain, but not the heart. Hence, the necessity of introducing a program for the development of the heart as a legitimate part of the educational system, where by this I point out the basic condition of the governorship as an ecological role, i.e. an ecological function divinely providentially determined to man as the governor/caliph of God on this blue Planet. In this sense, in Bosnia and Herzegovina, in spite of everything, we do not follow trends and do not offer programs for building such intercultural and transcultural competencies of our students and do not make them ready to deal with the crisis of global proportions in all three cycles of the Bologna study. For this reason, the translation of this book is a modest continuation of the book *The Bosnian and Herzegovinian Contribution to Transcultural Philosophy* published this summer *The Bosnian and Herzegovinian Contribution to Transcultural Philosophy*.⁶

Hans Jonas (1903-1993)⁷ once wrote so inspiringly about this outdated principle of responsibility in the Western tradition, where it is about the ethical conception of a contemporary German-American philosopher of Jewish origin, in the manner of an extreme critical analysis of modern science and its technology with the imperative of responsibility in the face

6 Kahteran, Nevad (2024.). *The Bosnian and Herzegovinian Contribution to Transcultural Philosophy*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing (CSP), pp. 201.

7 Jonas, Hans (1990). *Princip odgovornost: pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju / The Principle of Responsibility: An Attempt at an Ethics for a Technological Civilization*, translated by Slobodan Novakov, Sarajevo: Veselin Masleša, 375 pages.

of the transformative power of technological processes, and this attempt at an ethics for technological civilization, which is accordingly called the ethics of responsibility and by caring, he cares not only for our own well-being, but also for the generations that will come after us.

In addition to this book, a brilliant complement to this brilliant analysis from the Buddhist context is the Dalai Lama (Bstan-'dzin-rgya-mtsho, Dalai Lama XIV, 1935-) book entitled: *Ethics for the New Millennium*,⁸ in which he presents a moral system of universal ethics and human happiness, based on universal principles that are the minimum standards for all beliefs, religious and secular, and an awakening for a new inner life in an increasingly interconnected and intertwined world. and in order to create a new global understanding and a new global ethics, which I personally had the opportunity to listen to directly at a lecture from him during my visit to Zagreb and Split in the summer of 2001, and at the official invitation of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the Society of Jesus in Zagreb, where I was a visiting professor at the time.⁹

Likewise, we had the opportunity to testify about the scale of this galloping crisis when bringing Professor Graham Parks to a philosophical symposium that I co-organized with my colleague Hrvoje Jurić (29th Days of Frane Petrić, Cres, September 26 – October 2, 2021).¹⁰ Graham Parkes¹¹ is a philosopher-comparatist and one of the patriarchs of comparative philosophy from the University-Hawai'i-Mānoa in Honolulu, USA, later

8 Tenzin Gyatso, Dalai Lama (2001.). *Ethics for the new millennium*. New York: Riverhead Books; original edition (1999.). *Ancient Wisdom, Modern World: Ethics for the New Millennium* by Tenzin Gyatso, the Fourteenth Dalai Lama. Little, Brown and Company, United Kingdom.

9 See: <https://ika.hkm.hr/novosti/dalaj-lama-u-hrvatskoj/>.

10 See: <https://www.hrfd.hr/29-dani-frane-petrica-29th-days-of-frane-petric/>; as well as web-site: <https://www.visitcres.hr/otok-cres/manifestacije-cres/cres-novost.aspx?apid=82>.

11 See: <https://www.grahamparkes.net/>. Professor Graham Parkes has been teaching environmental philosophy and Asian and comparative thought for forty-five years, starting at UC Santa Cruz and later at universities in China, Japan and Europe.

taught in Ireland, and at the time of his arrival was a visiting professor at the University of Vienna. His study *How to Think about the Climate Crisis: A Philosophical Guide to Safer Ways of Living*¹² is a meticulous analysis of the negative impact of today's man on the natural environment and the devastating effects on nature, especially in terms of climate change and global warming as one of the greatest challenges facing humanity today.

His book presents a passionate argument regarding climate change and goes beyond the political, philosophical and moral Eurocentrism that largely characterizes the largest number of discussions related to the crisis of man's natural environment and climate change, and encourages the construction of a culture that includes ecological thinking and competence in this area in education systems. To this I personally add spiritual ecology and the inclusion and staying on the philosophical-theological intersections in the radical transformation and destruction of the ecosystem of our world today. This is especially after the discrepancies in achieving a low- or zero-carbon economy following the 2016 Paris Agreement in our own self-destruction through climate change and the destruction of the natural environment. The book also points to other, healthier ways of living instead of following the current suicidal course.

After the catastrophic floods in Bosnia and Herzegovina that occurred in May 2014, after precipitation that exceeded the record of the last 120 years, since measurements were made (then about 150 l/m² fell in some areas of Bosnia and Herzegovina), and the rivers Bosna, Drina, Sana, Sava, Vrbas, Krivaja and others overflowed and flooded many places. Only in the period of 48 hours (May 13-14, 2014), the said 150 liters per square meter fell in some areas of Bosnia and Herzegovina. The extratropical cyclone dumped more than three months of rain on Serbia, Croatia, and Bosnia and Herzegovina. Unfortunately, neither then nor now have we learned a lesson about the harmful impact of human interventionism on the natural environment.

12 (2020) London & New York, Bloomsbury Academic, 288 pages.

And then again, heavy rainfall during the night from Thursday to Friday, on the night of October 3-4, 2024, caused terrible flooding in Bosnia and Herzegovina. The hardest hit areas were Jablanica, Kiseljak, Fojnica and Vareš. Due to large torrents and landslides, a large population was endangered at the time, with information that there were a large number of killed, injured and missing persons. A stormy storm accompanied by rain in the area of Mostar, Konjic and Jablanica caused the activation of a large number of landslides, landslides on roads and flooded areas due to the spillage of a large amount of water from rivers and lakes, and the most severe was in Donja Jablanica, which is still cold around our hearts. According to unofficial information, the number of dead in the disaster that hit Bosnia and Herzegovina is a total of 27, and 19 victims of catastrophic floods and landslides in Donja Jablanica alone.

So, after 10 years, BiH is flooded again: the question is whether we have learned anything from 2014? The total damage from the flood that affected BiH in May 2014 is estimated at more than two billion BAM. 21 people were killed at that time, and two are missing. About 1.5 million people have been damaged or temporarily evacuated. Among the hardest hit areas are populated places in the valley of Bosnia – Žepče, Zavidovići, Maglaj and Doboј, where, in addition to floods, great damage was caused by landslides that subsequently followed. The damage, with the support of domestic authorities and foreign partners and donors, has been repaired years later.

However, while the damage of this year's is still being added up, and after the shameful two-month interruption of railway communication in Donja Jablanica and the railway that remained hanging there for exactly two months and we still do not know when it will function again, we were struck like a bolt from the blue by the announcement of new possible apocalyptic images within the capital of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, more precisely Stari Grad and the danger of landslides that threaten from the slopes of Trebević. Numerous questions are swarming in our heads:

Are they prevented from illegal exploitation of gravel and sand from river beds, as well as quarries? Have you ever been accused of building a road without proper care? Is it forbidden to build houses and multi-storey buildings in places that are known to be susceptible to landslides? Is there any control over the cutting down of forests and throwing branches into rivers and streams? And so on and so forth, to which the government is not able to offer valid and transparent answers.

Unfortunately, we have become slaves to profit and the desire to get rich quickly through the disfiguring landscape of Mother Nature, and this is now coming at a cost as a national disgrace, and the economy is threatened with billions in losses. Just for comparisons with the Fukushima-Daiichi (福島第一原子力発電所) nuclear power plant and the tsunami disaster that hit Japan in March 2011, the missing kilometers of roads and railways were restored in just five days – sic! Will we just count the lost lives and add up millions of damages after new floods and landslides, or will we do something while there is still time to deal with the disasters in the announcement while above the site “Curine njive-playground” (part of the Municipality of East Stari Grad Sarajevo), the site “Knjeginjac”, as well as the Bistrica stream – the Municipality of Stari Grad (Boguševac) and many others are still present deep cracks?

The key question is not only what is the situation on the ground, but what is the situation in our heads and whether we have trained the young generations to acquire much-needed competencies for an ecological role, as well as the inclusion of an ecological mindset. Reasonably, we put forward this translation of this extremely inspiring work, which was created as a result of an online conference as an eco-initiative in an online format and free of charge, because it is important to us to disseminate ideas and environmental awareness of our students, as well as a change in mindset and as a global call to action.

And last but not least, our goal is to train the entire flock of young researchers at the Faculty of Philosophy of University of Sarajevo in

environmental and ecological studies without sectarianism in terms of diverse fields, whether Eastern or Western, or philosophical-theological, all on the trail of building a new ethics of responsibility that will have to include the interest of generations that are yet to come and to whom we must leave a clean environment, clean rivers, mountains, lakes and the sea. This Sanjanin looks forward and with joy to that day when we will have the first doctoral students with such intercultural and transcultural competencies and who will develop new approaches to the restoration of the planet Earth with the highest standards in Bosnia and Herzegovina, as well as the currently existing initiatives and goals of sustainable development, and this is not possible without the inclusion of environmental studies as part of the modern education system in all three cycles of the Bologna study.

Mojmilo, 25/12/2024 AH
24 Jumad-al-Ukhra 1446 Hijri

INDEX IMENA

A

al-Attas, Syed Muhammad Naquib,
72, 73, Abdāl, 142,
Abdul Razak, Dzulkifli, 14, 77,
Abu Bakr, 74,
‘Abdullah Yusuf ‘Ali, 36,
Adam (Adem), 34, 38, 124, 125, 126,
133, 135, Afrika, 69,
Ahura Mazda, 130,
Ajnštajn, 19,
Aitken, Robert, 104,
Akviski, Toma, 52,
Al-Junied, Khairudin, 114,
Ali Ebi Talib, 75,
Allah, 33, 36, 70, 72, 122, 123, 133,
139, 140, 141, 142, 144, 145,
al-Sultan Abdullah Ri’ayatuddin
Al-Mustafa Billah Shah Ibni Al-
marhum Sultan Haji Ahmad Shah
Al-Musta’in Billah, 117,
Alt, Franz 17,
Alu Vihara, 25,
Amartya Sen, 115,
Ananda, 28,
Angkatan Belia Islam Malaysia
(ABIM), 108,
Augustin, 136, Azija, 69, 87,

B

Bakar, Osman, 11, 21, 31, 41, 148-9,
Bangsa Malaysia, 114, 115, 116,
Barazu, James, 96,
Berry, Wendell, 105,
Bhagavad-gita, 102,
Blažena Djevica, 132,
Blinken, 18,
Bog, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 46, 47,
49, 53, 55, 84, 114, 120, 125, 126,
127, 128, 133, 134, 135, 138, 139,
143, 145,
Boyolala, 79,
Buddha, 18, 23, 25, 27, 28, 63, 64, 66,
87, 90, 91, 92, 95, 96, 97, 98, 136,

C

Casey Liu, 21,
Cambridge, 81,
Centralna džamija u Cambridgeu, 59,
60,
Chatsumarn Kabilsingh (Bhikkunhi
Dhammananda), 7, 23, 24, 148,
Chodkiewicz, Michel, 120,
Ciceron, 95,
Clark, Frank A., 96,
Coomaraswamy, Ananda, 135, 136,
Corbin, Henry, 130, 131,
Crni Elk, 127,

D

Dalai Lama, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
24, 67, 95, 98,
Dekake, Maria, 54,
Delhi, 16,
Desmond Tutu, 93,

E

Europa, 73,
Eva (Hawwe, r. a.), 124, 133,

F

Facebook, 84,
Faisal Aziz, 21,
Fāṭima, r.a., 131, 132,
Fatima Ahmad, 7, 45, 63, 64, 65, 66,
149,
Figueres, Christiana, 9,
Fronsdal, Gil, 94,

G

Gautama Buddha, 17, 93,
Geše Dordži Damdul, 7, 11, 15, 147,
Geshe Tashi Tsering, 7, 63, 150,
Google Earth, 84,
Guterres, António, 108,

H

Hong Kong, 24,

I

Ibn ‘Arabī, 120, Iblīs, 133, 138,
Ibn Aṭā’illāh al-Iskandarī, 144, 145,
Indija, 18, 19, 23, 27, 66, 93,
Indonezija, 69, 76, 78, 79,
Instagram, 84,
Internacionalni islamski univerzitet
Malezija (IIUM), 14,
International Institute of Islamic
Thought and Civilization (IS-
TAC-IIUM), 21, 108,

International Students of Islamic

Psychology (ISIP), 21,
Iran, 69, 80,
Ismail Sabri Yaakob, 111,
Izaija, 136,

J

Jinpa la, 21,
Jusuf, a.s. (Josip), 138,
Južna Afrika, 82, 93,

K

Kamal Hassan, 77,
Khoo Boo Teik, 115,
Korkut, Besim, 131, 138,
Kuala Langat, 111,
Kur’an, 28, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39,
40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51,
52, 55, 59, 63, 78, 79, 80, 119, 120,
127, 129, 131, 132, 133, 136, 138,
139, 140, 143,

L

Lazarovic, Sarah, 57,
Lings, Martin, 128, 144,
Liow, Benny, 21,
London, 66,
Loy, David, 7, 87, 153,
Lucifer, 136,

M

Macy, Joanna, 93, 98, 105,
Mahayana, 89, 90, 95, 99,
Maha Kassapa, 25,
Mahachulalongkorn Sveučilišt, 25,
Mahatma Gandhi, 93,
Malezija, 14, 69, 75, 76, 77, 78, 107,
111, 115,
Marshall Fields, 51,
Maryam (Marije), 132,

Mawlud, 53,
 Međunarodni institut za Islamsku
 misao i civilizaciju (ISTAC-IIUM),
 7, 77,

Međunarodni studenti islamske psi-
 hologije (ISIP), 7, 108,

Meister Eckhart, 96,

Mišna, 105,

Muhammed, a.s., 46, 49, 50, 55, 57,
 59,

Muhammad Faisal Bin Abdul Aziz, 7,
 107, 115, 153,

Muslimanska omladina Pokret Malezi-
 je (ABIM), 7, 21,

N

Nakhonpathom (Tajland), 29,

Nash, Nancy, 24,

Nasr, Seyyed Hossein, 32, 72, 121,
 123, 125,

Nietzsche, 126, Nike, 51,

Nor Faridah Abdul Manaf, 7, 69, 151,

Nyanaponika Thera, 95,

O

Omraam Mikhael Aivanhov, 95,

P

Pahang, 112,

Pallis, Marco, 122,

Papa Franjo, 33,

Pek Chee Hen, 7, 21,

Pengging, 79.,

Poslanik, a.s., 74, 128, 135, 139, 141,
 142,

R

Rabin Tarfon, 105,

Ramana Maharshi, 120,

Rim, 110,

Rio de Janeiro, 17,

Rumi, 132, 138, 141,

Rûzbihānu Baqlī, 132,

S

Sarnathu, 18,

Schuon, Frithjof, 126, 132,

Selangor, 111,

Shantideva, 99,

Siddharta, 23,

Shah-Kazemi, Reza, 7, 11, 12, 119,
 154,

Seyed Jamaluddin Behrang Miri, 7, 21,
 45, 150,

Siddiq Fadzil, 115,

Sirija, 74,

Slofija (Daena), 131,

Songdhammakalyani, 29,

Sovjetski Savez, 104,

Spenta Armaiti (Isfandārmuz), 130,

Suhrawardi, 131,

Syamrath, 25,

Š

Šerijat (Vjerozakon), 73,

Šri Lanka, 25,

Škotska, 65,

T

Tajland, 24, 25,

Tan Leng Huat, 21,

Tanzanija, 69, 82,

Teuda, 136,

Thereavada, 24, 89, 90,

Thereavada Buddhist Council of
 Malezija (TBCM), 7, 21, 108,

Thich Nhat Hanh, 90, 92,

Tibetanski budistički kulturni centar
 (TBCC), 108,

Thurman, Robert, 101,

Tibet, 24,
Tibetanski budistički kulturni centar
Malezije (TBCC), 7, 21,
Tseten Samdup la, 21,

U

Udena, 28,
Ujedinjeno Kraljevstvo, 69, 81,
Ujedinjene nacije (UN), 14, 16, 108,
110,

V

Vajrayana Buddhist Council of
Malezija (VBCM), 7, 21, 108,
Varanasi, 23, 66,
Velika Britanija, 11, 81,

W

Wan Omar Fadhli, 7, 69, 152,
Webster, Merriam, 70, 71,

Y

Yunmen, 89,
Yusuf Ali, 36,

Z

Zanzibar, 69, 82,
Zemlja 12, 14, 26, 31, 34, 35, 37, 39,
40, 41, 52, 89, 90, 99, 105, 107,
114, 129, 130, 131.

APENDIX

Recenzija prijevoda Nevada Kahterana

U proteklih nekoliko decenija sve je više naglašena važnost proučavanja načina na koji različite vjerske tradicije mogu odgovoriti na ekološke izazove i doprinijeti stvaranju održivijih stilova života. Religiozi, teolozi i ekološki aktivisti sve češće se okreću duhovnim učenjima kako bi se suočili s globalnom klimatskom krizom. Knjiga *Islamsko-budistički eko dijalog: Primjena religije i znanosti na ekologiju i održivost* predstavlja pravovremeni dodatak ovom rastućem području istraživanja. Oslanjajući se na dvije velike svjetske vjere – islam i budizam – knjiga ispituje na koji način vjerska učenja, kombinirana s aktuelnim naučnim spoznajama, mogu poslužiti za oblikovanje etičnije i ekološki osvještenije budućnosti, poticanje kolektivnog djelovanja te izradu održivih politika.

Ključna postavka knjige *Islamsko-budistički eko dijalog* jeste da moralna i etička načela ovih dviju vjerskih tradicija mogu stvoriti duboke kulturne promjene, prijeko potrebne da bi se kod pojedinaca i zajednica razvila osjetljivost prema životnoj sredini. Kombinirajući tumačenje svetih tekstova, najnovija naučna istraživanja i studije slučaja iz različitih krajeva svijeta, knjiga uvjerljivo demonstrira da međureligijska saradnja, utemeljena na zajedničkim vrijednostima, može imati nemjerljivu ulogu u stvaranju ekološke svijesti, čak i kada se teološka gledišta razlikuju.

Jedan od najupečatljivijih aspekata ove knjige jeste naglašavanje zajedničkih vrijednosti koje se ogledaju u islamskim i budističkim učenjima. Koncept ljudskog namjesništva na Zemlji (hilafet) u islamu korespondira s budističkim naglaskom na *karuṇā* (suosjećanje) i *mettā* (dobrohotna ljubav). Obje religijske tradicije ističu obavezu moralne brige za sva živa bića i prirodu. Ta zajednička dimenzija suosjećanja i odgovornog odnosa prema okolišu provlači se kroz sva poglavlja, pružajući čvrst temelj za zbližavanje muslimanskih i budističkih zajednica. U tom kontekstu, knjiga pokazuje da međureligijski dijalog, posebno kada je riječ o ekologiji, može biti izuzetno koristan i mijenjati postojeće prakse.

Nekoliko autora se u knjizi bavi teološkim i skripturalnim osnovama ekološke etike u islamu i budizmu. Primjerice, u islamu kur'anska zamisao o samom postojanju prirode kao znaku (*ājah*) koji ukazuje na Stvoritelja postaje poziv vjernicima da okoliš tretiraju s poštovanjem, kao dragocjeni *emanet* (povjerenu baštinu). S druge strane, budističko učenje o zavisnom nastanku (*pratītyasamutpāda*) upućuje na međuovisnost svih pojava, implicirajući da povreda prirode zapravo znači povredu samoga sebe. Snaga knjige leži u pažljivoj analizi ovih skripturalnih izvora i povezivanju s praktičnim etičkim smjernicama, pokazujući religijskim zajednicama jasan put ka uključivanju ekološke brige u duhovnu praksu.

Jedno od važnih dostignuća knjige jeste zalaganje za integrisani pristup koji obuhvata i nauku i religiju. Iako su se historijski gledano religija i nauka nekad smatrale suprotstavljenima, ova knjiga naglašava da obje mogu biti ključni oslonci u zaštiti životne sredine. Naučne metode donose empirijske podatke i rješenja za ekološku degradaciju, dok religija pruža etičko usmjerenje, duhovnu motivaciju i podršku unutar zajednice. Između ostalog, knjiga iznosi slučajeve poput programa za upravljanje vodom u većinski muslimanskim regijama ili pošumljavanja koje pokreću budistički monasi, jasno pokazujući da združeno djelovanje nauke i vjere može iznjedrili efikasne i kulturološki osjetljive inicijative za očuvanje prirodnih resursa.

Osim toga, raspravlja se o tome na koji način međureligijska saradnja može uticati na donosiocce odluka na različitim nivoima. Knjiga ističe da, kada se vjerski autoriteti udruže i zajednički djeluju s naučnicima, nevladinim sektorom i državnim institucijama, briga za okoliš dobija snažan moralni legitimitet i značajnu podršku javnosti. Konkretni primjeri, poput „zelenih džamija“ ili reciklažnih centara u budističkim hramovima, potvrđuju da takve inicijative mogu imati dalekosežne posljedice za društvo u cjelini.

Iako je ton knjige uglavnom optimističan, autori su svjesni i postojećih prepreka. Pojedina teološka shvatanja ili lokalni običaji mogu ponekad doći u koliziju s praksama održivosti, dovodeći do napetosti u zajednicama. Uz to, ekonomske okolnosti, uključujući siromaštvo ili oslanjanje na industrije koje štete prirodnom okolišu, mogu ozbiljno usporiti provođenje ekoloških projekata. Autori naglašavaju da, iako religija može biti snažan poticaj za akciju, ona se uvijek odvija unutar složenog društvenog i političkog konteksta.

Završna poglavlja predlažu daljnje pravce saradnje, od osnivanja zajedničkih istraživačkih institucija i osmišljavanja obrazovnih programa koji povezuju sveta učenja i nauku, do kreiranja javnih politika zasnovanih na etičkim načelima zajedničkim islamu i budizmu. Autori ističu da će uspjeh tih ideja zavistiti o spremnosti vjerskih vođa, kreatora politika i akademskih krugova da ih u praksi prihvate i sprovedu.

Među velikim prednostima knjige *Islamsko-budistički eko dijalog* izdvaja se njena interdisciplinarna koncepcija. Spoj skripturalne egzegeze, analize konkretnih primjera i razmatranja politika proširuje okvire rasprava o religiji i ekologiji. Ovo omogućava čitateljima temeljit uvid u različite oblasti – teologiju, ekologiju, sociologiju i održivi razvoj. Pored toga, knjiga ne ostaje na teoretskom nivou, već nudi primjere održivih projekata utemeljenih na dokazima, što je čini korisnom i inspirativnom za različite aktere: od vjerskih vođa do edukatora i donosilaca odluka.

Sveukupno, *Islamsko-budistički eko dijalog* predstavlja vrijedan iskorak u razvijajućoj disciplini koja se bavi susretom religije i ekologije. Istražujući načine na koje dvije naizgled različite duhovne tradicije mogu koordinirano djelovati u zaštiti životne sredine, knjiga ističe golem potencijal vjerske saradnje. Njena sveobuhvatna studija svetih tekstova, etičkih vrijednosti, naučnih spoznaja i praktičnih primjera potvrđuje da se ekološki izazovi najučinkovitije rješavaju sinergijom koja je istovremeno naučno utemeljena, moralno valjana i praktično ostvariva.

Za naučnike, vjerske predstavnike, političare i široku publiku zabrinutu za ekološku budućnost, ova knjiga nudi jasan i istovremeno dubok uvid u potencijalne pravce razvoja. Ona podvlači da održivost nije samo pitanje tehnologije ili političke reforme, nego ujedno i duhovna i etička obaveza. U vremenu kada ljudska djelatnost sve snažnije opterećuje planetu, *Islamsko-budistički eko dijalog* poziva na širenje vidika, jačanje suosjećanja i djelovanje s poniznošću i odlučnošću. Samo na taj način možemo započeti proces iscjeljenja Zemlje i osigurati budućnost u kojoj svi oblici života imaju mogućnost napretka. Zahvaljujući neumornom radu profesora Kahterana, značajne ideje sadržane u ovoj knjizi sada su dostupne i bosanskoj čitalačkoj publici, na čemu smo posebno zahvalni.

Prof. dr. Ahmet Alibašić,

Fakultet islamskih nauka,
Univerzitet u Sarajevu

Review by Ahmet Alibašić,
Faculty of Islamic Studies,
University of Sarajevo

Over the past few decades, there has been an increasing emphasis on the importance of studying how different religious traditions can respond to environmental challenges and contribute to the creation of more sustainable lifestyles. Religious scientists, theologians, and environmental activists are increasingly turning to spiritual teachings to confront the global climate crisis. The book *Islam-Buddhism Eco Dialogue: Applying Religion and Science to Ecology and Sustainability* is a timely addition to this growing field of research. Drawing on the world's two major religions – Islam and Buddhism – the book examines how religious teachings, combined with current scientific knowledge, can be used to shape a more ethical and environmentally conscious future, encourage collective action, and develop sustainable policies.

A key premise of the book *Islam-Buddhism Eco Dialogue* is that the moral and ethical principles of these two religious traditions can create profound cultural changes, which are indispensable for individuals and communities to develop sensitivity to the environment. Combining the interpretation of sacred texts, the latest scientific research, and case studies

from different parts of the world, the book convincingly demonstrates that interreligious cooperation, based on shared values, can play an immeasurable role in creating environmental awareness, even when theological views differ.

One of the most striking aspects of this book is the emphasis on common values reflected in Islamic and Buddhist teachings. The concept of human governorship on Earth (caliphate) in Islam corresponds to the Buddhist emphasis on *karuṇā* (compassion) and *mettā* (benevolent love). Both religious traditions emphasize the obligation of moral care for all living beings and nature. This common dimension of compassion and responsible attitude towards the environment runs through all chapters, providing a solid foundation for bringing the Muslim and Buddhist communities closer together. In this context, the book shows that interreligious dialogue, especially when it comes to ecology, can be extremely useful and change existing practices.

Several authors deal with the theological and scriptural foundations of environmental ethics in Islam and Buddhism. For example, in Islam, the Qur'anic idea of the very existence of nature as a sign (*āyah*) that points to the Creator becomes an invitation to believers to treat the environment with respect, as a precious emanet (entrusted heritage). On the other hand, the Buddhist teaching of dependent origination (*pratītyasamutpāda*) refers to the interdependence of all phenomena, implying that the violation of nature actually means the violation of oneself. The strength of the book lies in the careful analysis of these scriptural sources and its connection to practical ethical guidelines, showing religious communities a clear path towards incorporating environmental concerns into spiritual practice.

One of the important achievements of the book is its advocacy for an integrated approach that encompasses both science and religion. Although historically religion and science were once considered opposing each other, this book highlights that both can be key pillars in environmental protection. The scientific method provides empirical data and solutions to

ecological degradation, while religion provides ethical guidance, spiritual motivation, and support within the community. Among other things, the book presents cases such as water management programs in Muslim-majority regions or afforestation initiated by Buddhist monks, making it clear that the combined action of science and faith can give rise to effective and culturally sensitive initiatives for the conservation of natural resources.

In addition, it discusses how interreligious cooperation can influence decision-makers at different levels. The book points out that when religious authorities come together and work together with scientists, the non-governmental sector, and government institutions, environmental concerns gain strong moral legitimacy and significant public support. Concrete examples, such as “green mosques” or recycling centers in Buddhist temples, confirm that such initiatives can have far-reaching consequences for society as a whole.

Although the tone of the book is mostly optimistic, the authors are also aware of the existing obstacles. Certain theological understandings or local customs can sometimes collide with sustainability practices, leading to tensions in communities. In addition, economic circumstances, including poverty or reliance on industries that harm the natural environment, can seriously slow down the implementation of environmental projects. The authors emphasize that while religion can be a powerful incentive for action, it always takes place within a complex social and political context.

The final chapters propose further directions of cooperation, from the establishment of joint research institutions and the design of educational programs that connect the worlds of learning and science, to the creation of public policies based on ethical principles common to Islam and Buddhism. The success of these ideas will depend on the willingness of religious leaders, policymakers, and academia to put them into practice.

Among the great advantages of the book *Islam-Buddhism Eco Dialogue*, its interdisciplinary conception stands out. The combination of scriptural exegesis, analysis of concrete examples and policy considerations

expands the framework of discussions on religion and ecology. This provides readers with a thorough insight into various fields – theology, ecology, sociology and sustainable development. In addition, the book does not remain on a theoretical level, but offers examples of sustainable evidence-based projects, which makes it useful and inspiring for various actors: from religious leaders to educators and decision-makers.

Overall, the *Islam-Buddhism Eco Dialogue* represents a valuable step forward in the evolving discipline that deals with the encounter of religion and ecology. By exploring the ways in which two seemingly different spiritual traditions can act in concert to protect the environment, the book highlights the enormous potential of religious cooperation. Her comprehensive study of sacred texts, ethical values, scientific knowledge, and practical examples confirms that environmental challenges are most effectively addressed through synergy that is at once scientifically grounded, morally valid, and practically achievable.

For scientists, religious representatives, politicians, and the general public concerned about the ecological future, this book offers a clear yet profound insight into the potential directions of development. It underscores that sustainability is not just a matter of technology or political reform, but also a spiritual and ethical obligation. At a time when human activity is increasingly burdening the planet, the *Islam-Buddhism Eco Dialogue* calls for broadening horizons, strengthening compassion and acting with humility and determination. Only in this way can we begin the healing process of the Earth and ensure a future in which all life forms have the opportunity to thrive. Thanks to the tireless work of Professor Kahteran, the significant ideas contained in this book are now available to the Bosnian reading public, for which we are especially grateful.

Prof. dr. Ahmet Alibašić,

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu

Recenzija prijevoda Nevada Kahterana

Okosnicu sadržaja knjige čine referati podneseni na međunarodnoj online konferenciji: „Eko dijalog islama-budizma (IBED): Primjena religije i nauke na ekologiju i održivost, održanoj 15-16. januara 2022., a koju je organiziralo više muslimanskih i budističkih malezijskih ustanova i na kojoj je učešće uzelo jedanaest istaknutih mislilaca, angažiranih na očuvanju životne sredine i života na Zemlji. Sretna je okolnost što je i prevodilac knjige najistaknutiji bosanskohercegovački autoritet iz područja perenijalne filozofije ovog vremena, što je omogućilo kvalitetan i relevantan prijevod na bosanski jezik, a time i vjerodostojno i iznijansirano pretakanje smisla iz jednog u drugi jezički izražaj i kulturni ambijent.

Posebno je važna činjenica što bosanskohercegovačko čitateljstvo ovom knjigom dobija priliku upoznati se – iz drugog plana - i s budističkim pogledom na svijet, budističkom filozofijom i vjerovanjima, ali i s potencijalom te velike kulture za zajedničku borbu za opstanak. Autori su relevantni i afirmirani predstavnici islamske i budističke vjere, pa se njihova gledišta mogu prihvatiti kao autentično razumijevanje jedne i druge kulture.

Pažljiviji čitalac će zapaziti da u biti nema velike razlike u pogledu poimanja zajedničkog ishodišta, i općeg ishodišta svega, i zajedničke sudbine u pogledu opstanka, te da postoje brojne zajedničke vrijednosti i tačke susretanja, kojih svi postaju sve više svjesni. Autori referata, svi odreda,

izražavaju nadu da će predstavnici svih velikih religija svojim zalaganjem, kompetentnošću i angažiranošću uspjeti staviti u funkciju učenja svoje religije o svetosti prirode, nužnosti njene zaštite, ali i brige o njenim interesima, unutar kojih su i interesi svih njih, i da će to promijeniti odnos njihovih pripadnika prema životnom ambijentu. Riječi jednog od učesnika, Davida Loya: “Budistički put nije izbjegavanje teškog vremena. Riječ je o učenju kako se nositi s teškim vremenima” jasno izražavaju taj smisao. “Naš put”, kaže on, “nije nadilaženje ove stvarnosti ili bježanje od svijeta, već učenje kako biti prisutan i odgovoriti na njega kakva god situacija da se pojavi.”

Identičan je i stav islama, čiji je osnovni motto: vjerovanje u Boga i činenje dobra, tj. aktivan odnos prema izazovima života, sukladno Božijim napucima. Islam uči da je Bog Dragi stvorio život na Zemlji mnogo prije nego će na pozornicu života izvesti čovjeka, i da je u fizičko biće čovjekovo ugradio sve svjetove koji su prethodili njegovom stvaranju: i minerale i biljni i životinjski svijet, i da ga je tako organski povezao s njima, postavio ga u ulogu “starijeg brata”, koji je dužan brinuti o njima i voditi računa o njihovim interesima, odnosno ne činiti ništa što bi ih moglo ugroziti. Afirmiranjem ovoga smisla među muslimanima nesumnjivo će se dati velik doprinos u poboljšanju odnosa prema prirodnoj okolini i povećanju svijesti o potrebi izbjegavanja svega što bi se moglo negativno odraziti na klimatske promjene i dovesti u pitanje sam opstanak.

O ovim pitanjima se ranije nije puno govorilo, jer nije postojao neposredan izazov, uslijed čega su učenja o njemu uglavnom marginalizirana, a potom i smetnuta s uma. Ali, ona su tu, nisu izgubljena i samo ih treba dotaknuti i izvesti ih navidjelo. Ekologija postaje pitanje broj jedan, pa je i prioritet oživljavanje ovih učenja i njihovo uključivanje u razrješavanje već nagomilanih ekoloških poremećenosti.

Skupovi poput predmetne konferencije dobra su prilika za susrete umnih ljudi iz različitih svjetskih religija, za razmjenu njihovih mišljenja i

iskustava, ali i za objedinjavanje snage i potencijala – zarad efikasnijeg rada na zaštiti zajedničke budućnosti.

Knjiga će, makar u nekoj mjeri, potaknuti i bosanskohercegovačku, kao i širu balkansku javnost, na djelovanje. Time će i ispuniti svrhu svog pojavljivanja. Pouzdan prevodilac i kvalitetan prijevod svakako će joj olakšat tu ulogu.

Sarajevo, 7.1.2025.

Dr. Mustafa Prijača,
Savjetnik Reisul-uleme
za odnose s javnošću,
Islamska zajednica u BiH

Review by Mustafa Prljača,
Advisor to the Reisu-l-Ulema
for Public Relations,
the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina

The backbone of the book's content are papers submitted at the international online conference: "Eco Dialogue of Islam-Buddhism (IBED): Applying Religion and Science to Ecology and Sustainability", held on January 15-16, 2022, organized by several Muslim and Buddhist Malaysian institutions and attended by eleven prominent thinkers, engaged in the preservation of the environment and life on Earth. It is a fortunate circumstance that the translator of the book is the most prominent Bosnian-Herzegovinian authority in the field of perennial philosophy of this time, which enabled a quality and relevant translation into the Bosnian language, and thus a credible and nuanced transfer of meaning from one linguistic expression and cultural environment to another.

Of particular importance is the fact that this book gives the Bosnian-Herzegovinian readership the opportunity to get acquainted – from the background – with the Buddhist view of the world, Buddhist philosophy and beliefs, but also with the potential of this great culture for a joint struggle for survival. The authors are relevant and established

representatives of the Islamic and Buddhist faiths, so their views can be accepted as an authentic understanding of both cultures.

A more attentive reader will notice that there is essentially no great difference in the conception of a common origin, and the general origin of everything, and a common destiny in terms of survival, and that there are a number of common values and points of encounter, of which everyone is becoming more and more aware. The authors of the papers, all of them, express the hope that the representatives of all major religions, with their commitment, competence and engagement, will succeed in teaching their religion about the sanctity of nature, the necessity of its protection, but also the care of its interests, within which are the interests of all of them, and that this will change the attitude of their members towards the living environment. The words of one of the participants, David Loy: "The Buddhist path is not about avoiding difficult times. It's about learning how to deal with difficult times" clearly express this meaning. "Our path," he says, "is not to transcend this reality or run away from the world, but to learn how to be present and respond to it whatever situation arises."

The attitude of Islam is identical, whose basic motto is: belief in God and doing good, i.e. an active attitude towards the challenges of life, in accordance with God's instructions. Islam teaches that God the Beloved created life on earth long before He brought man to the stage of life, and that He built into the physical being of man all the worlds that preceded his creation: minerals and plant and animal life, and that He so organically connected him with them, placing him in the role of "elder brother", who is obliged to take care of them and take care of their interests, i.e. not to do anything that could endanger them. By affirming this sense among Muslims, a great contribution will undoubtedly be made to improving the relationship with the natural environment and increasing awareness of the need to avoid everything that could have a negative impact on climate change and call into question the very survival.

These issues were not talked about much before, because there was no immediate challenge, as a result of which teachings on it were largely marginalized and then forgotten. But, they are there, they are not lost and you just need to touch them and take them out of the way. Ecology is becoming the number one issue, so the priority is to revive these teachings and include them in resolving the already accumulated ecological disorders.

Gatherings such as the conference in question are a good opportunity for meetings of intelligent people from different world religions, for the exchange of their opinions and experiences, but also for combining strength and potential – for the sake of more efficient work on the protection of the common future.

The book will, at least to some extent, encourage both the Bosnian, as well as the wider Balkan public, to act. By doing so, he will fulfill the purpose of his appearance. A reliable translator and a quality translation will certainly make this role easier for it.

Sarajevo, 7. 1. 2025.

Dr. Mustafa Prljača

Recenzija prijevoda Nevada Kahterana

Djelo predstavlja zbornik radova koji su podneseni na međunarodnoj online konferenciji: „Eko dijalog islama-budizma (IBED): Primjena religije i nauke na ekologiju i održivost, održanoj 15-16. januara 2022., koju su organizirali muslimanski i budistički utjecajni mislioci, predstavnici muslimanskih i budističkih organizacija u Maleziji.

Osman Bakar je angažirani mislilac čije je akademsko djelo i djelovanje izvršilo utjecaj na značajan broj studenata i čitalaca širom svijeta. Sudjelovanje i uključenost značajnog broja mislilaca na navedenom skupu potvrda su kredibilitnosti ovoga djela.

Pitanje o odnosu religije i njene uloge u savremenim izazovima na području ljudskog promišljanja o problemima i temama odnosa prema Zemlji, kao obitavalištu ljudske, životinjske i biljne vrste, okupira vjerujuće mislioe širom svijeta. Prenaglašeni konzumerizam, eksploatacija prirodnih resursa, neutaživa potreba i gramzivost u povećanju materijalnih proizvoda, razlike u standardu između razvijenih i nerazvijenih zemalja, velike migracije, trka u naoružavanju, ponovni povratak napetosti između nuklearnih sila pokazuju svoje negativne efekte kroz velike promjene uvjeta života na Zemlji. Ova knjiga predstavlja pokušaj drugačijeg razmišljanja Zemlje i ljudskog odnosa prema onome što se u Kur'anu imenuje *mustaqarr* 'održivo mjesto boravka'. Zemlja je podarena čovjeku za život kao emanet na

upravljanje do roka određenog. Suštinsko islamsko učenje naglašava da je Zemlja stvorena, Bog, dž.š., je Stvoritelj i Uzdržavatelj Zemlje, nebesa i svega živog svijeta. Čovjek ima odgovornost brinuti o povjerenom emanetu i uspostavljati red na Zemlji.

Veliki prijelomni periodi u ljudskoj povijesti događali su se u promjenama paradigme, razumijevanju ljudskog odnosa prema Bogu Stvoritelju, Uzdržavatelju, a što je imalo za posljedicu nekontroliranu eksploataciju Zemlje. U više tekstova i teza kroz ovu knjigu vidljiva je ta ljudska borba, koja je sjajno predstavljena u Kur'anu, izmđeu sklonosti neredu i poštivanju Božijeg reda. Otuda su pitanja religije zasnovana na tradicionalnom konceptu vjere i povjerenja u Boga, pitanja znanosti i istraživanja povezani su s ljudskom težnjom da 'nadilazi' materijalizirani svijet i traga za eliksирom vječnosti. U tom rascjepu tradicionalnog i modernog, tradicionalnog kao zagovornika svetosti i modernog kao nosioca profanog, vjerujući ljudi i mislioci tragaju za odgovorom kako pomiriti inudustrijski razvoj, tehnološki napredak i sačuvati ljudsko lice da ne bude unakaženo iblisovskim iluzijama. A čovjek je skolon, kako se naglašava i u Kur'anu, razumijevanju svijeta kao 'igre i zabave'. U ovom zborniku kroz dijalog između dvije različite tradicije, islamska je primarno zasnovana na Objavi, konstitutivnoj i interpretativnoj tradiciji, budistička na etičkim vrijednostima i ljudskom iskustvu autori iznose svoja teorijska promišljanja o zajedničkim problemima koji ugrožavaju život na Zemlji. U svijetu postoji više organizacija i inicijativa koje svoje djelovanje o osvješćivanju ljudi o važnosti ekološke pismenosti zasnivaju na religijskim vrijednostima. Većina tih organizacija ima svoje sjedište na Zapadu u razvijenim zemljama. Ovaj zbornik, nastao u Maleziji, predstavlja važan izvor nadahnuća o odgovornosti o suštinskim temama povezanih sa ljudskom egzistencijom na Zemlji i potvrdu da su opća pitanja zajednička svim ljudima ne glede na njihovo geografsko, etničko, jezičko ili vjersko porijeklo.

U tekstovima su pojedinačno predstavljeni pogledi utjecajnih muslimanskih i budističkih autora o temeljnim tumačenjima religije, znanosti,

ekologije, održivosti na Zemlji iz čega se mogu izvoditi različite analize i komparacije o zajedničkoj brizi i odgovornosti za život na Zemlji. Ovaj zbornik bit će značajan poticaj svim studentima i zainteresiranoj javnosti da dodatno prošire svoje znanje o navedenim temama. Nasrova knjiga *Susret čovjeka i prirode*, imala je značajan doprinos u sagledavanju navedenih tema i osvješćivanju ljudi o temeljnim pojmovima religijske pismenosti o ekologiji i odnosu prema okolišu. Ova knjiga je važan nastavak i dodatni poticaj za razvoj muslimanskog pogleda o savremenim temama koje imaju svoju teološko-filozofsku utemeljenost.

Profesor Nevad Kahteran je s prijevodom ove knjige omogućio i bosansko-hercegovačkoj javnosti da se upozna s raspravama i važnom doprinosu muslimanskih i budističkih dijaloških platformi u Maleziji, kao razvijenoj zemlji, koja prolazi kroz društvene i industrijske transformacije kao i druge zemlje u svijetu. Uvjereni smo da će ova knjiga biti referentni izvor za sagledavanje tema o religiji, znanosti, ekologiji i održivom životu na Zemlji.

10.01.2025.

Nedžad Grabus,
Fakultet islamskih nauka
Univerziteta u Sarajevu

Review by Nedžad Grabus,
Faculty of Islamic Studies,
University of Sarajevo

The work is a collection of papers submitted at the international online conference: “Eco Dialogue of Islam-Buddhism (IBED): Applying Religion and Science to Ecology and Sustainability”, held on January 15-16, 2022, organized by Muslim and Buddhist influential thinkers, representatives of Muslim and Buddhist organizations in Malaysia.

Osman Bakar is an engaged thinker whose academic work and activities have influenced a significant number of students and readers around the world. The participation and involvement of a significant number of thinkers in the above expensive are a confirmation of the credibility of this work.

The question of the relationship between religion and its role in contemporary challenges in the field of human reflection on the problems and topics of the relationship to the Earth, as the habitat of the human, animal and plant species, occupies believing thinkers around the world. Exaggerated consumerism, exploitation of natural resources, insatiable need and greed in the increase of material products, differences in standards between developed and underdeveloped countries, great migrations, the arms race,

the resumption of tensions between nuclear powers show their negative effects through major changes in the conditions of life on Earth. This book is an attempt at a different understanding of the Earth and the human relationship to what the Qur'an calls *mustaqarr*, 'sustainable place of residence'. The earth has been given to man for life as a trustee to govern for a fixed term. The core Islamic teaching emphasizes that the earth is created, God is the Creator and Sustainer of the earth, the heavens and all living things. Man has the responsibility to take care of the trust entrusted to him and to establish order on Earth.

Great turning points in human history occurred in the paradigm shifts, the understanding of the human relationship to God the Creator, the Sustainer, which resulted in the uncontrolled exploitation of the Earth. In several texts and theses throughout this book, this human struggle is visible, which is brilliantly presented in the Qur'an, between the tendency to disorder and respect for God's order. Hence, questions of religion are based on the traditional concept of faith and trust in God, questions of science and research are related to the human aspiration to 'transcend' the materialized world and search for the elixir of eternity. In this split between the traditional and the modern, the traditional as an advocate of holiness and the modern as the bearer of the profane, believers and thinkers are looking for an answer to how to reconcile industrial development, technological progress and preserve the human face from being disfigured by Iblisian illusions. And man is educated, as it is emphasized in the Qur'an, to exchange the world as 'play and entertainment'. In this collection, through a dialogue between two different traditions, the Islamic one is primarily based on the Revelation, the constitutive and interpretative tradition, the Buddhist one on ethical values and human experience, the authors present their theoretical reflections on common problems that threaten life on Earth. There are several organizations and initiatives in the world that base their activities on raising people's awareness of the importance of environmental literacy on religious values. Most of these organizations have their

headquarters in the West in developed countries. This collection, created in Malaysia, is an important source of inspiration on responsibility on essential topics related to human existence on Earth and an affirmation that general issues are common to all people regardless of their geographical, ethnic, linguistic or religious origin.

The texts individually present the views of influential Muslim and Buddhist authors on the basic interpretations of religion, science, ecology, sustainability on Earth, from which various analyses and comparisons can be derived on the common care and responsibility for life on Earth. This collection will be a significant incentive for all students and the interested public to further expand their knowledge on these topics. Nasr's book, *The Encounter of Man and Nature*, had a significant contribution to the perception of these topics and to raising people's awareness of the basic concepts of religious literacy about ecology and the relationship to the environment. This book is an important continuation and an additional incentive for the development of a Muslim view on contemporary topics that have their theological and philosophical foundation.

With the translation of this book, Professor Nevad Kahteran has enabled the Bosnian-Herzegovinian public to get acquainted with the discussions and important benefits of Muslim and Buddhist dialogue platforms in Malaysia, as a developed country, which is going through social and industrial formations like other countries in the world. We are confident that this book will be a reference source for looking at topics about religion, science, ecology and sustainable life on Earth.

10.01.2025.

Nedžad Grabus